

El Santo Evangelio Según

SAN MATEO

Los antepasados de Jesucristo

(Lc 3.23-38)

1 ¹ Jesucristo ati yeparu cū caatiānajērē ati tutipū marī tūgoro. Mai, caānijūgoro cū nīcūjāā ānana wāmerīrē mujāā quetibūjugū yū ātiya. Jesucristo pñame David, bairi Abraham ānacū pārāmi majū caānacū āmi. Atore bairo āñupā:

² Abraham macūcsupri Isaac sawātescsure.

Isaac pñame cabero macūcsupri Jacob sawātescsure.

Jacob pñame cabero macūcsupri Judā sawātescsure, cū bairā mena.

³ Judā pñame cabero pūnaacsupri Fares, bairi Zara sawātescsu mena. Na paco, Tamar wātescsupō.

Tunu bairoa Fares pñame cabero macūcsupri Esrom sawātescsure. Esrom pñame cabero macūcsupri Aram sawātescsure.

⁴ Aram pñame cabero macūcsupri Aminadab sawātescsure.

Aminadab pñame cabero macūcsupri Naasón sawātescsure.

Naasón pñame cabero macūcsupri Salmón sawātescsure.

⁵ Salmón pñame cabero macūcsupri Booz sawātescsure. Cū paco, Rahab wātescsupō.

Tunu bairoa Booz pñame cabero macūcsupri Obed sawātescsure. Cū paco, Rut wātescsupō.

Tunu bairoa Obed pñame cabero macūcsupri Isaí sawātescsure.

⁶ Isaí pñame cabero macūcsupri David, Israel yepa macāāna quetiurāñ rey* caāñirañre.

Bairi David cūā cabero macūcsupri Salomón sawātescsure. Cū paco ānacō pñame Urías ānacū nñmo āñupō.

⁷ Tunu bairoa Salomón pñame cabero macūcsupri Roboam sawātescsure.

Roboam pñame cabero macūcsupri Abías sawātescsure.

Abías pñame cabero macūcsupri Asa sawātescsure.

⁸ Asa pñame cabero macūcsupri Josafat sawātescsure.

Josafat pñame cabero macūcsupri Joram sawātescsure.

Joram pñame cabero macūcsupri Uzías sawātescsure.

⁹ Uzías pñame cabero macūcsupri Jotam sawātescsure.

- Jotam p̄ame cabero mac̄c̄supi
Acaz sawātesc̄ure.
Acaz p̄ame cabero mac̄c̄supi
Ezequías sawātesc̄ure.
- ¹⁰ Ezequías p̄ame cabero
mac̄c̄supi Manasés
sawātesc̄ure.
Manasés p̄ame cabero
mac̄c̄supi Amon
sawātesc̄ure.
Amon p̄ame cabero mac̄c̄supi
Josías sawātesc̄ure.
- ¹¹ Josías p̄ame cabero mac̄c̄supi
Jeconías, cū bairā menarē. Ti
ȳntearē marī n̄ic̄jāā Israel yera
macāānarē na ñejoyupa aperop̄
Babilonia yepar̄e.
- ¹² Bairi yua, Jeconías p̄ame na
cawiyoro bero tunu etaup̄,
mac̄c̄supi tunu Salatiel
sawātesc̄ure.
Salatiel p̄ame cabero mac̄c̄supi
Zorobabel sawātesc̄ure.
- ¹³ Zorobabel p̄ame cabero
mac̄c̄supi Abiud
sawātesc̄ure.
Abiud p̄ame cabero mac̄c̄supi
Eliaquim sawātesc̄ure.
Eliaquim p̄ame cabero
mac̄c̄supi Azor
sawātesc̄ure.
- ¹⁴ Azor p̄ame cabero mac̄c̄supi
Sadoc sawātesc̄ure.
Sadoc p̄ame cabero mac̄c̄supi
Aquim sawātesc̄ure.
Aquim p̄ame cabero mac̄c̄supi
Eliud sawātesc̄ure.
- ¹⁵ Eliud p̄ame cabero mac̄c̄supi
Eleazar sawātesc̄ure.
Eleazar p̄ame cabero mac̄c̄supi
Matán sawātesc̄ure.
Matán p̄ame cabero mac̄c̄supi
Jacob sawātesc̄ure.
- ¹⁶ Jacob p̄ame cabero mac̄c̄supi
yua José sawātesc̄ure.

José p̄ame María manap̄ añup̄.
Bairi yua, María p̄ame Jesús
paco cañacō āmo.

Dios cū cajoricu Mesías* marī
caī, Jesús paco majū ācō baiwō
María.

¹⁷ Bairi bairo cōñaata, Abraham
ānacū berore p̄ga wāmo peti r̄pore
baparičanacā p̄nirō cānacā tutiri bero
macāācū añup̄ David. Tunu bairoa
David ānacū berore p̄ga wāmo peti
r̄pore baparičanacā p̄nirō cānacā
tutiri bero caátó majū israelita*
majārē na ñejoyupa Babiloniap̄.
To Babiloniap̄ israelita majārē na
cañejoricar berore tunu p̄ga wāmo
peti r̄pore baparičanacā p̄nirō
cānacā tutiri capetiro bero macāācū
majū añup̄ yua Jesús.

Nacimiento de Jesucristo

(Lc 2.1-7)

¹⁸ Āmerē, m̄jāārē yu quetib̄jugu
Jesucristo cū cabuiarique quetire.
Bairo baiyupa: Jesús paco María
p̄ame José mena sawāmojiyapao
añup̄. Mai, cū mena cō cañiparo
j̄goyer̄na, merē bairirup̄añ añup̄.
Mai, Esp̄ritu Santo, Dios Yeri majū cū
camas̄irijē j̄gori bairo baiyupo María.
¹⁹ José p̄ame mas̄iēs̄up̄ Esp̄ritu
Santo bairo cū caátijat̄jere. “Roro
átiatacomo,” ī t̄goñañup̄ cū yerip̄.
Baip̄na, nipetiro camasā na cañajoro
cō tutigaesup̄. Cariape caācū ānirī
caroaro t̄goñañup̄. “Cō yarā jetore,
‘Cōrē yu boetiya,’ ñigu yasioroa,” ī
t̄goñañup̄.

²⁰ Bairo cū caīt̄goñarō bero
cañnimitacūārē, ñami caño
q̄ēguericarop̄ Dios cū cajon, ángel*
majū buiaetayup̄. Cū p̄ame bairo
q̄iñup̄: “José, David ānacū p̄rāmi,
t̄goñarīq̄ē paeticōāña María menarē.
Rorije áperiyamo. Cō mac̄ cañip̄na

Espíritu Santo cū camasĩrĩjē jūgori cabuiarau niñami. Torecu, ‘Cōrē cō yu boetiya,’ ĩ tūgoñaeticōña.

²¹ Tunu bairoa cō macū cū cabuiaro, ‘Jesús’ cū mu wāmetigu. Tore bairo wāmecutigumi, cabero butiácū cū yarā na carorije wapare canetōōpau ānirī. Bairi ‘Jesús’ cū mu wāmetigu,” qūĩñupū ángel Josére, qūēguerica tutipū yua.

²² Profeta* majōcu jūgori Dios cū caĩjūgoyeticūrīcārōrē bairo baietaro baiyupa. Mai, atore bairo ĩ quetibūjuyupi Dios profeta majōcure tirūmupure:

²³ “Jīcāō carōmio, caūmu mena caāmeo nimiocūā, macūcutigomo.

Yu camasĩrĩjē jūgori macūcutigomo.

Cū, cō macū puame ‘Emanuel’ wāmecutigumi,” ĩ quetibūjuyupi profetare.

(Emanuel ĩgaro ñña: “Dios marī mena ānicōñami.”)

²⁴ Cabero José puame cāniwācārī bero, ángel cūrē cū caātirotirore bairo ásupu. María mena wāmo jiyayupu. ²⁵ Bairo wāmo yijamicūā, cō mena āmeñupū, cō macū, Jesús cawāmecutipau cū cabuiaparo jūgoye mai.

La visita de los sabios del Oriente

2 ¹ Bairo cabairo bero yua, Jesús buiayupi Belén cawāmecuti macāpu, Judea yepapu. Rey* Herodes cawāmecucu majū quetiupau cū caāni yuteare buiayupi. Bairo cū cabuiaro bero, cabutoa camasĩrā ñocōārē cañnacōñamasĩrī majā ti yepapu etayuparā. Muipū cū cawāmuatōpū caatātana etayuparā. ² Bairo eta yua, atore bairo na ĩ jēniñañuparā:

—¿Noo cū āniñati mujāā, judío* majā, quetiupau rey caānipau cabuiatacu? Cū

yau ñocōrē jāā ññajoapu. Ñocō puame muipū cū cawāmuatōpū buiatuetaami. Bairi cūācārē qūiroagarā jāā atīapu — na ĩ quetibūjuyuparā cabutoa camasĩrā.

³ Bairo na caĩquetibūjuro tūgo, quetiupau rey Herodes puame tūgo acuacoasupu. To Jerusalén macāāna cūā nipetirā tūgo acuacoasuparā.

⁴ Bairo Herodes puame tūgoacuari yua, na piijoyupu sacerdote* majā quetiuparārē, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā cūārē. Bairo na caneñaetaro ñña yua, atore bairo na ĩ jēniñañupū:

—¿Dope bairo na ĩ quetibūjuyupari marī ñicūjāā, Mesías* cawāmecucu cū cabuiapeere? ¿Cū puame noopu cū buiagayupari? —na ĩ jēniñañupū Herodes cū capiijoatanarē.

⁵ Bairo cū caĩrō tūgo yua, na puame qūĩñuparā:

—Belén na caĩrī macāpu Judea yepapu buiagayupu Mesías. Dios yaye quetire woaturica tutipū atore bairo ĩ woatuyupi profeta* Dios cūrē cū caĩquetibūjuriere:

⁶ ‘Mujāā, Judea yepa, Belén na caĩrī macā macāāna useanirī āña.

Capairi macā macāāna mee nimirācūā, caāni macā majū macāāna mujāā āniña.

Mujāā mena macāācū jīcāū quetibūjū masīgumi.

Yu yarā, Israel yepa macāānarē na quetibūjū masīgumi,’

ĩ woatuyupi profeta Dios cūrē cū caĩquetibūjuriere —qūĩ quetibūjuyuparā Herodere cū capiijoatana puame.

⁷ Cabero yua, Herodes puame yasioro na piijoyupu cabutoa camasĩrā muipū cū cawāmuatōpū caatātananarē. Bairo yasioro na piijori yua, cū ñocō cabuiatātacu na caññajūgoatajere na jēniñañupū. ⁸ Bairo tiere cūrē na

caquetibujuyaparoro, Herodes puame Belêpu na joyupu. Atore bairo na í joyupu:

—Торү а́на́ја. Cũ, cawĩmauacaré mujãã macãwã. Bairo cũ mujãã cabocaata, yu mujãã quetibujujowa. Yu cũã, cũ ñiroau águ —na ítomiñupũ Herodes cabutoa camasĩrĩ majãrẽ.

⁹Bairo cũ caĩrõ tũgo, “Jau” qũĩñuparã. Bairi Belêpu acoásúparã cabutoa camasĩrã puame. Bairo na caátó, ñocó na caĩñajoatacu puame tunu buiatuayupu. Na riape baujũgoyecusupu. Cawĩmauaca cũ caãni wii buĩpu bauetayupu. ¹⁰Bairo ñocó cũ cabairo ñña, cabutoa camasĩrã butiuro useaniñuparã yua. ¹¹Bairo ti wii Jesús cũ caãni wiipure etarã yua, jããñuparã. Bairo jããetarã, Jesure cũ paco María mena qũĩñañuparã. Bairo Jesure qũĩña yua, ruropaturi mena etanumurĩ qũĩroayuparã. Bairo áti yaparo, na rocapataarire pããñuparã. Na yaye apeyere cũ nuniñuparã. Bairi orore, werea ùnierẽ, bairi caroaro cajutiñurijẽ ùnie cũãrẽ cũ nuniñuparã. ¹²Cabero qũẽguerica tutipu na quetibujuyupu Dios Herodes roro cũ caátigarijere. Bairi cabutoa camasĩrã puame apewãpu tunucoásúparã, na ya macã tunu ána yua.

La huida a Egipto

¹³Bairo cabutoa camasĩrã na catunuátó bero, marĩ Quetiupau cũ cajou ángel buiaetayupu tunu. José cũ cacãñirõ qũẽguerica tutipu cũtu buiaetayupu. Atore bairo qũĩñupũ ángel Josére:

—José, wãcãña. Herodes, cawĩmauacaré cũ pajĩãrocacõãgu, mujããrẽ macãũ átiyami. Bairi cawĩmau, cũ paco mena cũ jũgorutiácũja Egipto yeparu. Торү mujãã ánicõãwã. Cabero mujãã yu quetibujugu tunu —qũĩñupũ ángel Josére.

¹⁴Bairo ángel cũ caĩrõ tũgo, cũ caĩrõrẽ bairo baiyupu José. Ti ñamia Jesuaca, bairi cũ paco mena cũ neásupu Egipto yeparu. ¹⁵Topure eta, yoaro ánicõãñuparã. Herodes cũ cariatato beropu tunucoásúparã na ya yeparu tunu. Profetare marĩ Quetiupau cũ caĩjũgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo. Atore bairo mai í quetibujuyupi Dios profetare tirãmuru: “Yu macũ Egiptopu caãniatacure cũ yu piitunuojogu,” í quetibujuyayupi Dios profetare.

Herodes manda matar a los niños

¹⁶Mai, Herodes puame cabutoa camasĩrã cũ cabairotirote bairo na cabaieto tũgou yua, butiuro asijãñuñupũ. Bairi cũ ùmuarẽ na joyupu Belén macãpu, nipetiro cawĩmarã caũmua puãa cũma cacũgorã, na bairã cũãrẽ na capajĩãrepeyoparore bairo í. Belén macãtu macããna cũãrẽ tore bairo na pajĩãrepeyocõãrotiyupu. Cabutoa camasĩrã na caquetibujuriquei jũgori, “Puãa cũma cacũgon ácũmi cũãcã,” í tũgoñarĩ bairo na átirotiyupu. ¹⁷Profeta Jeremías cawãmecucu cũ caĩwoatuyaricarore bairo baiyuparo:

¹⁸“Ramá cawãmecuti yeparure otiawajarique ocajogaro butiuro majũ.

Raquel nigomo roro yapapuarique mena caotio, cõ pũnaa na cariapetiro ññarĩ yua.

Bairi, ‘Roro otieco. Roro mu cabairije netõcoagaro,’ cõ na caĩrĩjẽrẽ tũgogaetigomo.

Oticõã ninucũgomo,” í quetibuju watuyayupi Jeremías ánacũ cabaipeere.

¹⁹Cabero Herodes puame riacoásupu. Bairo cũ cariaro ñña, ángel puame Josére cũ buiaetayupu tunu. Egipto

yeparu José qüēguericá tutipü cü caño, cü buiaetayupü. Bairo buiaeta yua, atore bairo qüiñupü Joséré:

²⁰—Wacãña José. Cawímaucacẽ capajĩagamirĩcãrã merẽ riapeticoama. Bairi cü, cawímañ, cü paco mena cü neácúja tunu mujãã ya yepa, Israel yeparu —qüiñupü ángel Joséré.

²¹Bairi ángel cü caĩrõrẽ bairo ásupü José. Jesús, bairi cü paco mena cü neásúpu Israel yeparua tunu.

²²Mai, topü ácü, quetire tũgoyupü José. “Herodes ãnacü macü, Arquelao cawãmecucu Judea yepa macããna quetiupau merẽ jããupü,” írĩqũẽ quetire tũgoyupü. Bairo tũgo yua, uwi, ti yepare tunuágaetimiñupü. Bairo qüēguericá tutipü Dios cü caquetibũjuaatacu ãnirĩ, Galilea yeparu roque na jũgoásúpu José.

²³Bairo Galilea yeparure etañ, na jũgoãnicõãñupü Nazaret cawãmecuti macãpu. Profeta majã Jesure na caĩwoatujũgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo: “Jesús, Nazaret macãacü na caĩ nigumi,” ĩ woatuyupa mai profeta majã.

Juan el Bautista en el desierto

(Mr 1.1-8; Lc 3.1-9, 15-17; Jn 1.19-28)

3 ¹Bairo cayoato bero, ti yũtea caño, Juan ãnacü, camasãrẽ oco mena cabautizapau* puame etayupü. Desierto* cayucũmanopü Judea yepare etari Dios yaye quetire camasãrẽ na quetibũjugu etayupü.

²Atore bairo na ĩ quetibũjuyupü: “Dios cü carotimasĩrĩpau merẽ etaro baiya. Bairi tũgoña qüēnorĩ caroaro ãña Dios mena, mujãã yasire,” na ĩ quetibũjuyupü cütu catũgorã etarãrẽ.

³Mai, Juan puame profeta* Isaías ãnacü cü cawoatujũgoyecutacu ãñupü. Atore bairo ĩ woatu quetibũjuyayupi Juan cü cabaipeere:

“Bairo ĩgumi jĩcãũ desierto cayucũmanopü caãnicõãniatacu: ‘Marĩ Quetiupau yoaro mee etagumi.

Torena, caroaro cariape ãnicoteya. Camasã na quetiupau cü caetaparo jũgoye cü caatĩpawãrẽ na caqũēnoyurorea bairo cü qũēnoyuya mujãã cüã,’”

ĩ woatu quetibũjuyayupi Isaías ãnacü Juan cü caĩquetibũjupere.

⁴Juan puame waibucu camello* cawãmecucu asero mena jutiuro qũēnorĩ jãñañupü. Tunu bairo waibucu aserowẽ mena cü jutiurore ñujãã tũgãbiyori jutii jãñañupü. Bairi tunu ugarique cusupü Juan yeseroare bairã cañarẽ. Beroa oco cũãrẽ etinucũñupü.

⁵Bairo cü cabaiãno, Juan tũpũ asúparã camasã capããrã. Jerusalén macã macããna, bairi Judea yepa macããna cüã, Rio Jordán na caĩrĩya tũni macããna nipetiro camasã Juan tũpũ asúparã. Juan yaye quetibũjuriquere tũgogarã cütu asúparã. ⁶Bairo cü caĩquetibũjuro tũgorã, roro na caátajere tũgoña yapapuari Dios mena busunetõñuparã. Bairo na caáto ñña, oco mena na bautizayupü. Catũgousarãrẽ Rio Jordãpu na bautizayupü Juan.

⁷Mai, aperã capããrã fariseo* majã, bairi saduceo* majã mena Juarẽ cü bautiza rotiranã etayuparã na cüã. Bairo na caboro ññarĩ, atore bairo na ññupü Juan: “ĩMujãã caĩtopairã, ãña pũnaarẽ bairo caãna mujãã cañoi, mujãã yũ bautizaecu! Atore bairo mujãã ĩ tũgoñarã: ‘Dios camasãrẽ cü caĩñabeseri rũmũrẽ popiye marĩ cabaibujioatajere oco mena marĩ cosenetõbujioumi,’ mujãã ĩ tũgoñarã. ¿Ñamũ mujãã cü quetibũjuyati, ‘Tie mena jãã netõgarã,’ mujãã caĩrĩjẽrẽ?”

⁸Bairo puame mujãã caátianierē boya: Rorije mujãã caátiere yapapuari caroaro añajē puame átijūgoya. Bairo mujãã caáto, camasã nipetiro ñnarã, ‘Torena, na yerire merē wasoa yaparoupa,’ í masígarama. ⁹Tunu bairoa, ‘Maríã, Abraham añacū pārāmerã marí cañoi, marí netōōgumi Dios,’ í tūgoñaeticōña. Bairo mujãã caítūgoñamiatacūārē, dope bairo átinētomasíã maniña. Dope bairo Dios boꝝ, atie ūtã rupaa mena Abraham pārāmerārē bairo na átiqūēno jēñomasíñami. ¹⁰Bairi caroaro mujãã caápericōãta, jīcāũ yucu, caríca maniiṛē quetjjoerocacōãricārōṛē bairo mujãã átiṛecōãgumi Dios mujãã cūārē. Petoaca rusaya mujãārē Dios cū caññabesepa rũmũ.

¹¹“Bairopua, yu paarique niña mujãārē oco mena yu cabautizarije. Roro mujãã caátajere yaparua tūgoñarí tiere mujãã cajānarō ñnarí, tore bairo mujãārē yu átiya. Yu paarique to caññamiatacūārē, yu bero caetaũ cū capaarije puame ñunetōgaro. Cũ roque Espíritu Santore jōmasígumi camasãpũre. Tunu bairoa camasã roro na catūgoñaríjērē na wasoao joroque na átiqumi. Cũ roque yu netōṛō caññimajũũ níqumi. Bairi yu puame jīcārō tũni yu átipeyomasíētĩña. ¹²Yu bero caetapaũ puame marí ññabesegumi. Bairo carorārē na beseregumi. Trigo* aseri carorijere joerocacōãricārōṛē bairo camasã carorārē na beseregumi. Caũpetietí peeropũ na joeregumi. Caroarã roquere caroaro na qūēnogumi. Trigo caroa majūrē caroaro na caqūēnocūrōṛē bairo caroaro na qūēnogumi caetapaũ cū yarã majūrē,” na í quetibujuyupũ Juan catūgorã etarārē Jesús cū caátipeere.

Jesús es bautizado
(Mr 1.9-11; Lc 3.21-22)

¹³Cabero Jesús Galilea yepa caññiatacu Juan tũre etayupũ Rio

Jordán cawāmecutiya tũnipũ. “Juan yu cū bautizáto,” í etayupũ. ¹⁴Cajūgoye mai Juan puame cū bautizagaetimíñupũ Jesure. Bairi atore bairo qūĩmíñupũ Juan:

—¿Nopēĩ mũ puame yũre mũ bautiza rotiatíati? Yũre mũ cabautizaro roque ñubujioatato —qūĩñupũ.

¹⁵Bairo Juan cū caĩṛō tũgo, bairo qūĩñupũ Jesús:

—Baiṛua, yu caborore bairo mũ ápa. Bairo mũ caápata, caroaro cariape Dios maríṛē cū carotirore bairo marí átiṛarã —qūĩñupũ Jesús Juarē.

Bairo cū caĩṛō bero, Juan puame “Jan” í, Jesús cū caborore bairo oco mena cū bautizayupũ yua. ¹⁶Bairo Jesure cū cabautizaro bero, Jesús puame petapu maanũcãñupũ. Bairo maanũcã yua, jōbui umũrecóopũ ññamũgōjoyupũ. Bairo cū caññajoro, jicoquei umũrecóo puame pãññcãcoasuparo. Bairo cabairo, Espíritu Santo Dios Yeri majũ bauruiasúpu. Bua cū caruiatóre bairo bauruietayupũ Jesús tũpũre. ¹⁷Bairo cū caruietaro, jōbuiṛu atore bairo busũrique ocajoyuparo: “Áni, yu macũ, yu camai majũ niñami. Cũ caátianierē ñññajesoya butiõro,” í busuocajoyuparo busũrique.

Jesús es puesto a prueba
(Mr 1.12-13; Lc 4.1-13)

4 ¹Cabero Espíritu Santo puame Jesure cū neásúpu desierto* cayucumanopũ, wãtí cūrē cū átiñato í. “Cariapea cū átinucũñati,” Jesure qūĩ jēññagũ ásupũ wãtí.

²Bairo Jesús topũ ãcũ, ñe ũnie ugaesupũ. Cuarenta rũmurí, bairi cuarenta ñamirí majũ aũanũcãcōãñupũ. Cabero yua, queyarique tūgoñañupũ Jesús. ³Bairo cū cabairo, wãtí puame Jesutũ etayupũ, roro cū áparo, í. Bairo cũtũ etari, atore bairo qūĩñupũ:

—Mu, Dios macū mu āniña. Bairo cariapea Dios macū caācū ānirī, ati ūtā rupare pan qūēnorī ūgaya —qūīñupū wātī Jesure.

⁴Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo puame qūīcōāñupū Jesús:

—Mu caīrōrē bairo yu āperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū ricaati yu ātirotiētiya. Bairo īña ti tuti: ‘Ūgarique marī cauganucūrō jeto boetiyami Dios. Nipetirije cū yaye quetibujuriquere marī catūgoñarījē cūārē boyami,’ ī quetibujūya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū — qūīñupū Jesús wātīrē.

⁵Bairo cū caīrō bero, wātī puame Jesure cū neásúpū caroa macā Jerusalén macāpū. Topū etari yua, Dios ya wii templo* wii buipū cū neásúpū.

⁶Bairo topū cū jūgoetari, qūīñupū wātī Jesure:

—Mu, Dios macū mu āniña. Bairo cariapea Dios macū caācū ānirī, mu majū patīñarui ácúja jō yeparū. Mu riaecu. Tore bairo ī quetibujūya Dios yaye queti:

‘Dios puame cū yarā ángelea majārē mu coterotigumi. Na, ángelea majā, mu bocāñegarāma ūtā rupaare mu cañarocapeaetiparore bairo īrā,’ ī quetibujūya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū —qūīñupū wātī Jesure.

⁷Bairo cū caīrō tūgo, bairo qūīñupū Jesús:

—Bairo mu caīquetibujūrore bairo caīmiatacūārē, mu caātirotirotore bairo yu āperigu. Bairo yu caāto boetiyami Dios. Ape wāme ape pūrōpū atore bairo ī quetibujūya: ‘Marī Quetiupau Diore cū camasīrījērē átiepecōārī cū jēnieticōāña,’ ī quetibujūya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū — qūīñupū Jesús wātīrē.

⁸Bairo cū caīrō bero, wātī puame Jesure ūtā caūmuarīcu buipū cū neásúpū. Topū etari yua, qūīñojoyupū ati yepa macāāna tocānacāpau macāāna quetiuparā na carotimasīrīpaurire. Caroa macārī majūrē qūīñojoyupū. ⁹Bairo qūīñojo yua, atore bairo qūīñupū wātī:

—Atie murē yu caīñojorijere mu yu nunigu. Yutu rupopaturi mena etanumurī yu mu caīroaata, mu yu nunigu nipetirijere. “Jaū,” miwā — qūīñupū wātī Jesure.

¹⁰Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīñupū Jesús:

—Ácúja wātī. Mu caīrotirotore bairo yu āperigu. Dios yaye woaturica tutipū ricaati yu ātirotiētiya. Bairo īña ti tuti: ‘Jīcāñā niñami marī caīroaū, Dios jeto. Cū caīrījē jetore tūgoya,’ ī quetibujūya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū —qūīñupū Jesús wātīrē. Cū yuesupū.

¹¹Bairo Jesús cū caīrījērē tūgo, acoásúpū wātī puame yua. Bairo cū caátó bero, jīcāārā ángelea* majā Jesure cū juátirā etayuparā yua.

Jesús comienza su trabajo en Galilea

(Mr 1.14-15; Lc 4.14-15)

¹²Cabero Jesús puame queti tūgoyupū, “Juan preso jorica wiipū niupū,” īrīqūē quetire. Bairo tiere tūgo yua, Galilea yeparū acoásúpū. ¹³Baipūa, Nazaret macārē tuaesupū. Ti macārē netóácú, Capernaum cawāmecuti macāpū etayupū. Ti macā Galilea utabucura tūnipū niña. Marī nīcūjāā Zabolón, bairi Neftalí cawāmecuna ānana na caāna yeparū niña ti macā. ¹⁴Profeta* Isaías ānacū Zabolón, Neftalí macāānarē cū caīwoatujūgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo. Atore bairo ī quetibujū woatucūñañupū Isaías:

15 “To Zabolón yepa macãana, bairi aperã Neftalí yepa macãana, bairi aperã Rio Jordán ape nũgõã, mar tñni macãana, bairi aperã Galilea yepa macãana cũa Diore camasiëna niñama.

16 Na, canaitiãrõpũ cañesëãrãrẽ bairo caãna niñama. Bairo caãna nimirãcũã, caroaro cabusurore iñarãrẽ bairo nigarãma.

Dios cũ cajou cũ caquetibũjuriere tũgorã, caroaro cabusurore iñarãrẽ bairo nigarãma.

Diore masicoagarãma yua,” i woatuyupi profeta Isaiás ãnacã.

17 Ti watoare na quetibũju jũgoyupũ Jesús cũ yaye quetire camasãrẽ. Atore bairo na i quetibũjuyupũ: “Dios cũ carotimasirĩpau merẽ etaro baiya. Bairo tũgoña quẽnorĩ caroaro ãña Dios mena,” na i quetibũjuyupũ Jesús camasãrẽ.

Jesús llama a cuatro pescadores

(Mr 1.16-20; Lc 5.1-11)

18 Cabero, Galilea na caĩrĩ utabũcũra tñnipũ ásúpũ Jesús. Bairo ácu yua, Simón, apeĩ cũ bai Andrés, jicãũ pũnaa caãna pũgarãrẽ na iñarajoyupũ. Ape wãme “Pedro” quĩĩnuparã Simorẽ. Bairo Jesús narẽ cũ caĩñajoro, na pũgarãpũna utabũcũrapũ bapĩ mena wai wasarã ásuparã na, pũgarãpũna. Na caparije, waiwe wapatarique añuparõ. 19 Bairo na iña, atore bairo na iñupũ Jesús:

—Jito, yũ bapacusa. Caroaro waire cawãsãmasirã mujãã ãniapũ, wai na rutieticoãto, irã. Amerẽ yua, caroaro camasãrẽ caquetibũjurã mujãã ãnio joroque mujãã yũ átigũ, na yasieticoãto, irã —na iñupũ Jesús.

20 Bairo cũ caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei pũgarãpũna na bapĩ yucũre cũrĩ, acoásuparã Jesús mena.

21 Bairo cajũgoye jãñurĩ na caãnemorõ, utabũcũra tñnipũ Jesús puame na iñarajoyupũ aperã pũgarãrẽ tunu. Santiago, bairi cũ bai Juan cawãmecũcũ Zebedeo pũnaarẽ na iñarajoyupũ Jesús. Mai, Santiago, cũ bai Juan mena cũmua capairicapũ añuparã. Bapĩ yucũ caopecutiẽre jiyajãrã ásuparã. Bairo narẽ na iña, na piijoyupũ Jesús: “Jito. Yũ bapacusa. Marĩ quetibũjuto camasãrẽ Dios yaye caroa quetire,” na iñupũ. 22 Bairo cũ caĩrõ tũgo, tocãrõã, jicoquei na cũa acoásuparã Jesús mena. Na bapĩ yucũre cũrĩ, na pacũ cũmuapũ caãcũrẽ cũ aweyocoásupũ Santiago, cũ bai Juan mena.

Jesús enseña a mucha gente

(Lc 6.17-19)

23 Cabero ãñesëãñupũ Jesús Galilea yepapũ. Topũ ãñesëã yua, tocãnacã macã macãana na cañũbueri wiiripũ sinagogas* na caĩrĩ wiiripũre buenucũñupũ to macãanarẽ. Dios cũ carotimasirĩpau caetarore na buenucũñupũ, caroa queti majũrẽ. Bairo topũ buenesëãũ, nipetiri wãme cariyecũnarẽ na catiopyupũ Jesús. 24 Bairo tiere iñarã, camasã tocãnacãũpũna ãmeo quetibũjũnetõñuparã na majũ. Bairi Siria yepa macãana tũgopeticoasuparã Jesús cũ caátimasirĩjẽrẽ. Bairo tiere tũgo, na yarã cariarãrẽ cũtũ na jeasúparã. Nipetirije riaye cacũgorãrẽ, bairi na rupauri cawũgãrãrẽ, bairi wãtĩã yeri pũna cacũgorãrẽ, bairi camecũrãrẽ, bairi ñicããrĩ cabũurãrẽ cũtũ na jeasúparã. Jesús puame bairo na cajeanãrẽ na bocã catiopyupũ.

25 Bairo cũ caátimasirĩjẽrẽ iñarã, camasã capããrã cũ berore usayuparã. Na, Galilea yepa macãana, bairi Decápolis yepa macãã macãana, bairi

Jerusalén macã macãana, bairi Judea yepa macãana, bairi Rio Jordán cawãmecutiya jinũgõã macãana nipetirã Jesús berore usayuparã.

El sermón del monte

5 ¹Bairo capããrã camasã na caetaro ñnarĩ yua, Jesús puame jicãũ ùtãũ buipũ acoásũpũ. Topũ cũ caruiro, cũ cabuerã cũtu etayuparã. ²Bairo na caetaro ñña, atore bairo na ñ quetibũjũyupũ:

La verdadera dicha del hombre (Lc 6.20-23)

³“USeanirĩ niñama Diore caroaro masiẽtĩmirãcũã, cũ mena catũgoñatutuanemogarã puame. Bairo caãna ãnirĩ Dios cũ carotimasirĩpau macãana nigarãma yua.

⁴“Tunu bairoa useanirĩ niñama yapapuarĩ cañnimitana cũã. Dios puame useanirõ ãnitũgoñarĩqũẽrẽ na jogũmi.

⁵“Tunu bairoa useanirĩ niñama rorije caãmeoãperã. Ati yepa uparã na ãnio joroque na átigũmi Dios cũ caĩricãrõrẽã bairo.

⁶“Tunu bairoa useanirĩ niñama Dios cũ caborore bairo butiuro caáticõã ãnigarã. Dios puame na juátinmogũmi, cũ caborore bairo na caátimasĩparore bairo ñ.

⁷“Tunu bairoa useanirĩ niñama cabopacarãrẽ caĩñamairã. Na cũãrẽ na ññamairĩ na juátigũmi Dios.

⁸“Tunu bairoa useanirĩ niñama ñe ùnie na yeripũ carorije mána caãna. Na roque Diore qũĩñagarãma.

⁹“Tunu bairoa useanirĩ niñama jicãrõ tũni ãnajẽrẽ cajũgoátĩana. ‘Narẽ Dios pũnaa caãna,’ na ñgarãma.

¹⁰“Tunu bairoa useanirĩ niñama Dios cũ caborore bairo na caátie jũgori caĩñate ecorã. Aperã roro popiye na

baio joroque na caátimiatacũãrẽ, Dios cũ carotimasirĩpau macãana majũ nigarãma bairãpua.

¹¹“Tunu bairoa useanirĩ mujãã ãnigarã, camasã roro mujããrẽ na caĩmiatacũãrẽ. Tunu yure mujãã catũgousarije jũgori capee ñtorique mena popiye mujãã baio joroque na caátimiatacũãrẽ, useanirĩ mujãã ãnigarã. ¹²Bairo jeto ásupa camasã, profeta* majã mujãã jũgoyepũ caquetibũjũnetõrĩ majã ãnana cũãrẽ. Tore bairo ãmerẽ roro mujãã cabaimiatacũãrẽ, Dios mujããrẽ caroare cũ cajopee paijãñurõ nigarõ. Jõbuiipũ mujãã caetaro, pairo nigarõ mujããrẽ caroa cũ cajopee puame. Tiere tũgoñarĩ useanirĩqũẽ mena bairoa ãnicõã ninucũña.

Sal y luz del mundo (Mr 9.50; Lc 14.34-35)

¹³“Mujãã, yũ yarã ati yepapure moarẽ bairo mujãã ãniña camasãrẽ. Moa caocaetie caãmata, ñerẽ átimasietĩña camasãrẽ. Bairi moa caocarije capeticõã usapata, ñe ùnie puamerẽ ñuẽtĩña. Rerique niña. Bairi macã yepapũ reyama camasã tie ùnie carorijere. Bairo na carero, na ya wii macã yepa canetõánã puame na careatajere peaborecõãgarãma.

¹⁴“Tunu bairoa ati yepapure cabusurijere bairo mujãã ãniña camasãrẽ. Jicã macã ùtãũ buipũ na caqũẽnoricã macã caãmata, yasioropũ ãmeriña. Nipetiro camasã caroaro ti macãrẽ ññajomasĩñama. ¹⁵Tunu bairoa ni jicãũ ùcũ jĩñaworiquere bugacũcũmi carupapata rocapũ. Jõbuiipũ cùnucũñami, cũ ya wiire to ùbusuwoáto, ñ. ¹⁶Bairi mujãã puame torea bairo mujãã átigarã mujãã cũã. Caroaro mujãã átĩñinucũgarã camasã na caĩñajoro, marĩ Pacu

Dios, ɯmɯrecóo macããcūrē cū na cabasapeoparore bairo ĩrã,” na ĩ quetibujuyupu Jesús.

Jesús enseña sobre la ley

¹⁷Ī quetibuju yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Moisés ãnacũ, bairi profeta majã ãnana cūã na caquetibujucūrĩqũērē jãnarotiãcũ, tiere bueyami,’ ĩ tũgoñaeticõãña yu capaarique cutiere. Bairo mee átiãcũ yu baiya ati yeparure. Dios yarã ãnana na caĩquetibuju jũgoyeticūrĩcãrõrē bairo jĩcãrõ tãni to baipeticõãto ĩ, ati yeparure yu apũ. ¹⁸Cariape mujããrē yu quetibujuya: Ati ɯmurecõo capetiparo jũgoye Moisés ãnacũ cũ caãtiroticūrĩqũē jĩcã wãmeacã ũnorē noa ũna átiyasiomasĩtĩñama. Cũ caĩrĩcãrõrēã bairo baicoagaro. ¹⁹Bairi ni jĩcãũ ũcũ Moisés cũ caãtiroticūrĩqũē jĩcã wãmeacã ũnorē cũ cajãnarotiãta, o camasãrē ricaati na cũ caĩquetibujuata, Dios cũ carotimasĩrĩpau macããna nipetiro netõrõ cabũgoro macããcũ nigumi. Apei puame tie cũ caãtiroticūrĩqũērē cũ catũgousacõãmata, bairi tunu camasãrē cariape na cũ caĩquetibujuata, Dios cũ carotimasĩrĩpau macããna mena carotimasĩ majũ nigumi. ²⁰Cariape mujããrē ñiña: Moisés ãnacũ cũ caãtiroticūrĩqũērē cajũgobueri majã, bairi fariseo* majã na caãtiãnie netõjãñurõ Dios cũ caborore bairo caroaro mujãã caãpericõãta, Dios cũ carotimasĩrĩpau mujãã etaetigarã.”

Jesús enseña sobre el enojo (Lc 12.57-59)

²¹Apeyera, “Marĩ ñicũjããrē na caquetibujucūrĩqũērē mujãã tũgoyupa: ‘Camasãrē na pajĩãreeticõãña. Ni jĩcãũ ũcũ apeire cũ capajĩãrocaata,

roro cũ caãtiere ĩñacõñarĩ popiye cũ bairo joroque cũ átirotigarãma cabũtoa camasãrã,’ na caĩrĩqũērē mujãã tũgoyupa. ²²Bairo na caĩquetibujucũmiatacũãrē, yu puame atore bairo mujããrē yu quetibuju cũnemoña: Ni jĩcãũ ũcũ cũ yau mena cũ caasiata, Dios puame roro cũ caãtiere ĩñacõñarĩ popiye cũ bairo joroque cũ átigumi. Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ cũ yau roro cũ caĩtutiata, Junta Suprema* macããna roro cũ caãtiere ĩñacõñarĩ popiye cũ bairo joroque cũ átigarãma. Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ cũ yau, ‘Catũgomasiẽcũ mu ãniña,’ ĩrĩ, butiuro yapapua tũgoñarĩ cũ ãnio joroque cũ cũ caãpata, caũpetietopu caãcũre bairo nigumi.

²³⁻²⁴“Bairi ni mujãã mena macããcũ roro cũ caãtaje wapare yasiogu, altar* mesapu waibucure cũ neãtĩ, bairi, ‘Yu mena asiajãñuñami mai yu yau,’ cũ caĩtũgoñabõcaata, ti altapure cũ canunigamirĩjērē cũ cacũrõ ñuña mai. Cariape cũ yautu cũ caãtó boya. Cũ mena cũ cabusuqũenorõ boya. Bairo tiere áti yaparori bero roque, Diore cũ cañubuoerõ ñuña.

²⁵“Tunu bairoa ni apeĩ ũcũ, ‘Yu mujãã wapamoña,’ ĩrĩ, mujããrē juez* caĩñabesei tũpu cũ caneápáro jũgoye, tãmurĩ cũ mena busuqũenojũgoya. Mujããrē juez tũpu cũ caneápériparore bairo ĩrã, cũ mena busuqũenojũgoya. Mujãã cabusuqũenojũgoeticõãta, juez puame preso jorica wii macããna cacoterãrē mujããrē ñerotigumi. Bairo áti yaparo, na puame preso jorica wiipũ mujããrē cũrecõãgarãma. ²⁶Cariape mujããrē ñiña: Dinero mujãã cawapamorĩjērē mujãã cawapatipeyoparo jũgoye, topu mujãã ãnicõãgarã. Mujãã witimasĩetigarã,” na ĩ quetibujuyupu Jesús.

Jesús enseña sobre el adulterio

²⁷Í quetibuju yaparo, na í nemoñupũ tunu: “Apeo mu nũmo mee caãcõrẽ eperico cũgoeticõãña,’ na caĩquetibujucũrĩqũerẽ mujãã tũgoyupa. ²⁸Bairo na caĩquetibujucũmiatacũãrẽ, yu puame atore bairo mujããrẽ yu quetibuju cũnemoña tunu: Ni jĩcãũ ùcũ cũ nũmo mee caãcõrẽ roro cõ cũ caátigatũgoñata, merẽ cũ yeripure cõ mena caãcũrẽ bairo ãnicõãbujioũmi.

²⁹“Bairi ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ cũ caapea cariape nũgõã macããcã mena carorije macããjẽ jetore ññanucũũmi. Bairo tia cũ caapea jũgori carorije macããjẽrẽ caĩñapai cũ caãmata, apeire tia cũ caapeare weeroticõãrĩ caãcũrẽ bairo cũ caãno, ñubujioro. Bairo cũ rupau macããtõ jĩcãrõrẽ cũgoeticũã, Dios tũpu cũ caetaata, ñũa. Bairo cũ rupau macããjẽ roro cũrẽ caátiecorotirije nipetiro mena peeropu roro cũ tãmuo joroque Dios cũ caápata roque, ñuetimajũcõãña. ³⁰Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ cũ wãmo jũgori rorije jetore átinucũũmi. Bairo cũ wãmo jũgori carorijere caátieconucũ cũ caãmata, apeire cũ wãmorẽ yisetaroticõãrĩ caãcũrẽ bairo cũ caãno, ñubujioro. Bairo cũ rupau macããtõ jĩcãrõrẽ cũgoeticũã, Dios tũpu cũ caetaata, ñũa. Bairo cũ rupau macããjẽ roro cũrẽ caátiecorotirije nipetiro mena peeropu roro cũ tãmuo joroque Dios cũ caápata roque, ñuetimajũcõãña. Bairi roro mujãã caátinucũrĩjẽrẽ jãnacõãña,” na í quetibujuyupu Jesús.

Jesús enseña sobre el divorcio

(Mt 19.9; Mr 10.11-12; Lc 16.18)

³¹Í quetibuju yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Ni jĩcãũ ùcũ cũ nũmorẽ cũ carocagaata, atore bairo

ĩrĩcã pũrõrẽ cõ cũ cajoro, ñũrõ: ‘Bairo mu cabairoi, mũrẽ teeĩ, mũrẽ yu rocaya yua,’ na caĩquetibujucũrĩqũerẽ mujãã tũgoyupa. ³²Bairo na caĩquetibujucũmiatacũãrẽ, yu puame atore bairo mujããrẽ yu quetibuju cũnemoña tunu: Ni jĩcãũ ùcũ cũ nũmo, apeĩ mena roro caepeeco cõ caãniatacũãrẽ, cõrẽ cũ carocaata, roro cõ baio joroque cõ átiyami. Apeĩ mena roro caepericore bairo caãcõ cõ ãnio joroque cõ átiyami, bairo cõ cũ caápata. Tunu bairoa apeĩ puame capitiecoricore cũ cawãmojiyaata, apeo mena roro caepericore bairo caãcũ ãnibujioũmi cũ cũã,” na í quetibujuyupu Jesús.

Jesús enseña sobre los juramentos

³³Í quetibuju yaparo, ape wãme atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Dios mena ñũa, mujãã caĩtato bero caãmata, mujãã caĩrõrẽã bairo ása. Ítoeticõãña,’ marĩ ñicũjãã na caĩquetibujucũrĩqũerẽ mujãã tũgoyupa. ³⁴⁻³⁵Bairo na caĩquetibujucũmiatacũãrẽ, yu puame atore bairo mujããrẽ yu quetibuju cũnemoña tunu: Atoe bairi wãme ñtĩcõãña: ‘Jõ ãmũrecõo mena ñũa,’ o ‘Ati yepa mena ñũa,’ o ‘Jerusalén na caĩrĩ macã mena majũ ñũa,’ ñtĩcõãña. Bairo mujãã caĩata, Diore caĩroaenarẽ bairo caãna mujãã ãnibujiorã. Ñmũrecõo puame Dios cũ caãnipau ñũa. Ati yepa puame cũ carotiripau ñũa. Jerusalén cũã cũ carotimasĩrĩpau ñũa. ³⁶Tunu bairoa, ‘Yu rũpoa mena ñũa,’ ñtĩcõãña. Ni jĩcãũ ùcũ cũ poawẽ jĩcãwẽ caĩrĩwẽãcãrẽ cabotiriwẽ majũ átiwasoamasĩtĩñami. O cabotiriwẽãcã caãmata, caĩrĩwẽ majũ átiwasoamasĩtĩñami.

³⁷“Bairi atore bairo ñrĩqũẽ jeto ñũa: ‘Bairo yu átiyu,’ o ‘Bairo yu

áperigu,' cariapea írĩqũē jeto ñũa. Tie netõjãñurõ mujãã caĩata, wãtĩ cũ caĩbusujãrĩjẽrẽ catũgousarãrẽ bairo caãna mujãã ãnibujiorã," na ï quetibujuyupu Jesús.

Jesús enseña sobre la venganza

(Lc 6.29-30)

³⁸ Ñ quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: "Jĩcãũ apei mena ãmeo qũẽrĩ cũ caapeere cũ caroyetuata, cũ cũã cũrẽã bairo cũ caapeere cũ caãmerõ ñurõ. O cũ opire cũ capapeata, cũ cũã cũrẽã bairo cũ opire cũ capapeero ñurõ," na caĩquetibujucũrĩqũẽrẽ mujãã tũgoyupa. ³⁹ Bairo na caĩquetibujucũmiatacũãrẽ, yũ puame atore bairo mujããrẽ yũ quetibujũ cũnemoña tunu: Apeã roro mujããrẽ na caãtimiatãcũãrẽ na ãmeeticõãña. Bairi ni jĩcãũ ùcũ mujãã wasopãnarẽ cũ capaata, ape ñugõã cũãrẽ cũ ãñotaeticõãña. ⁴⁰ Tunu bairo ape mujãã pesu puame mujãã jutiuro cabui macããtõrẽ quetiupau juezre cũ caẽmarotiata, mujãã camisa cũãrẽ cũ nunicõãña mujãã pesure. ⁴¹ Tunu bairo ape yepa macããcũ soldau* ùcũ, 'Puga kilómetro majũ yu yayere pusabojaya tãmurĩ wapa mano,' mujãã cũ caĩata, bapãricãnacã kilómetro* majũ buipearo cũ mujãã pusabojagarã. ⁴² Tunu bairo ape cũ cajẽniata, cũ cabopacarijere cũ nuniña. Tunu apei, 'Yũre wasoya,' mujãã cũ caĩata, 'Mu yũ wasoecu,' qũĩẽtĩcõãña. Cũ nunicõãña," na ï quetibujuyupu Jesús.

El amor a los enemigos

(Lc 6.27-28; 32-36)

⁴³ Ñ quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: "Marĩ yarãrẽ marĩ camairõ ñũa. Tunu marĩ pesua puamerẽ marĩ cateero ñũa,' na caĩquetibujucũrĩqũẽrẽ mujãã tũgoyupa.

⁴⁴ Bairo na caĩquetibujucũmiatacũãrẽ, yũ puame atore bairo mujããrẽ yũ quetibujũ cũnemoña tunu: Mujãã pesua cũãrẽ na maiña. Roriye na ápericõãña. Caroa roquere na ása. Dios yarã mujãã caãnoi, roro mujãã bairo joroque caãnarẽ na jẽnibojaya Diopũre. ⁴⁵ Bairo mujãã caãpata, Dios ñmũrecõo caãcũ pũnaarẽ bairo caãna mujãã ãnigarã. Dios puame nipetirore caĩnamai ñĩnamĩ. Carorijere caãna, caroare caãna cũãrẽ muipũ asibatopoyocõãnucũñami. Tunu bairo aoco caocarijere na jonucũñami Dios carorije wape cacũgorãrẽ bairo cũ caĩnarãrẽ, carorije wapa cacũgoonarẽ bairo cũ caĩnarã cũãrẽ. Bairi mujãã cũã Dios caroaro cũ caãtoera bairo caroaro na ása, roro mujããrẽ caãna cũãrẽ. ⁴⁶ Mujããrẽ camairã jetore mujãã camaiata, Dios mujãã cawapatapee mujããrẽ cũ cajorije manigarõ. Tore bairo átinucũñama Roma* macããnarẽ camasã yaye dinerore jejobojari majã. Narẽ camairã jetore na mainucũñama. ⁴⁷ Tunu bairo mujãã yarã jetore, 'Caroare cũ joãto Dios mujããrẽ,' na mujãã caĩata, ùñe ùnierẽ aperã netõrõ caroare mujãã átiyati? Tore bairo átinucũñama Diore camasiẽna cũã. ⁴⁸ Marĩ Pacu, ñmũrecõo macããcũ puame roque caroaro cariape cũ caãtie petietiya. Bairi mujãã Dios yarã ãnirĩ roro mujããrẽ caãna cũãrẽ caroaro na ása. Bairi Dios cũ caãtinucũrĩjẽrẽ bairo mujãã cũã caroaro cariape átinucũña," na ï quetibujuyupu Jesús.

Jesús enseña sobre las buenas obras

6 ¹ Ñ quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: "Ñubuerãñã caroaro tũgoñaña. 'Capããrã camasã na caneñarõ jetore marĩ ñbuegarã, caroaro marĩ caãtiere na caĩñaparore bairo ãrã,' ï tũgoñaeticõãña. Bairo

mujãã caítũgoñaata, marí Pacu Dios umrecoó macãacũ mujãã cawapatapee mujããrẽ cũ cajopeere mujãã joetigumi.

²“Bairi camasã na cabopacarijere mujãã cajoata, nipetiro camasãrẽ, bairo mujãã caátiere na quetibũju masiõeticõãña. Tore bairo átinucũñama caítopairã cũã ñubuerica wii, sinagogare* ãna, o maapu ánesẽãrã, nipetiro camasã narẽ na caĩroaparore bairo írã. Cariape mujããrẽ ñiña: Na ùna camasã aperã narẽ na caĩroanucũrijẽ netõrõ cũgonemoetigarãma. Dios puame na ñroaetiri caroare na joetigumi roro na catũgoñarijẽ jũgori. ³Bairi mujãã puame camasã na cabopacarijere mujãã cajoata, ni ùcũ mujãã yau caãnimajũũrẽ cũ quetibũjueticõãña. ⁴Capããrã na caĩñaetopũ, cabopacarãrẽ na juátinemoña. Tore bairo mujãã caáapata, marí Pacu Dios yasioropũ mujãã caátimiatacũãrẽ, caĩñau ãnirí mujãã jogumi mujãã cawapatapeere.

Jesús enseña a orar

(Lc 11.2-4)

⁵“Tunu bairoa Diore jëñirã, caítopairã na cajëñirõrẽ bairo jëñieticõãña. Na puame ñubuerica wiipũ ãna, nucũri Diore cũ jëñiuseanucũñama. O plaza* tũnipũ capããrã camasã na caãnopũ ãna, bairo átiuseanucũñama, nipetiro camasã caroaro na caĩnubuerijere na caĩñaparorore bairo írã. Cariape mujããrẽ ñiña: Na ùna camasã aperã narẽ na caĩroanucũrijẽ netõrõ cũgonemoetigarãma. Dios na ñroaetiri, caroare na joetigumi, roro na catũgoñarijẽ jũgori. ⁶Bairi mujãã puame Diore cũ mujãã cajëniata, atore bairo mujãã caáto ñuña: Mujãã ya arua jopere biajãáti, aperã na caĩñaetopũ

Diore cũ jëñinucũña. Tore bairo mujãã caáapata, marí Pacu Dios jeto caĩñau, mujãã mena caãcũ ãnirí caroare mujãã jogumi.

⁷“Tunu bairoa Diore cũ jëñirã, nairõ jicã wãmea cabũgoro macããjërẽ í bũsjëñieticõãña. Torea bairo jeto í jëñinucũñama Diore camasãena. ‘Nairõ jicã wãmea cũ marí caíata, caroaro tũgoumi Dios,’ í tũgoñañama, masiëna. ⁸Marí Pacu Dios puame cũ mujãã cajëñiparo jũgoyepua merẽ mujãã cajëñipeere masicõãñami. Bairi narẽ bairo cũ jëñieticõãña Diore. ⁹Atore bairo mujãã cajëñirõ boya:

‘Jãã Pacu, jõbui macãacũ, nipetiro camasã mu wãmerẽ na ñroáto.

¹⁰ Tunu bairoa mu carotimasãrĩpau ati yepapu to apáro.

Jõbuipu mu carotirorea bairo to baiáto ati yepapu cũãrẽ.

¹¹ Tunu ãme jãã caũgapee, jãã caborije, jããrẽ carusarije ùnie cũãrẽ jãã joya.

¹² Tunu bairoa roro jãã caátaje cũãrẽ jãã masiriyobojaya.

Camasã roro jããrẽ na caátajere jãã camasiritirorea bairo roro jãã caátaje cũãrẽ jãã masiriyobojaya mu cũã.

¹³ Tunu wãtĩ roro jããrẽ cũ caátigarijere jãã ëñotaya. Jãã netõõña.

Mu jeto carotimasĩ mu ãniña.

Mu jeto catutuanetõũ mu ãniña.

Mu jeto camasã na caĩroapau mu ãniña tocãnacã rũmua. Bairo to baiáto,

bairo Diore cũ mujãã cajëñipee ñuña,” na í quetibũjuyupu Jesús.

¹⁴Í quetibũju yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Camasã roro mujããrẽ na caátajere na mujãã cabũsqũënoata, marí Pacu Dios umrecoóopũ caãcũ cũã roro mujãã

caátajere masiriyobo jagumi. ¹⁵Bairo roro mujäärë na caátajere na mujää cabusüqũẽnoeticõãta roque, marĩ Pacu Dios cüã roro mujää caátajere masiriyobojaetigumi.

Jesús enseña sobre el ayuno

¹⁶“Tunu bairoa ape rũmu ugarique betiri Diore ñubueãna, tũgoñariquẽ pairã yapapuarique cunarë bairã na cabaurore bairo baieticõãña. Tore bairo jeto átiyama caĩtopairã, nipetiro camasã ugarique betiri Diore na cañubuoero na camasĩparore bairo írã. Cariape mujäärë ñiña: Camasã na caĩroarije netõrõ cũgoetigarãma. Dios na ñroetiri caroare na joetigumi, roro na catũgoñarijẽ jũgori. ¹⁷Bairi mujää puame ugarique betiri Diore mujää cañubueata, atore bairo mujää caáto ñuña: Mujää riapere wacoseya. Mujää poa cüãrë caroaro wũgapeoya. ¹⁸Bairo ása, ni jĩcãũ ücũ ugarique betiri mujää cañubuerijere cũ camasĩtĩparore bairo írã. Atorea bairo mujää caápata, marĩ Pacu Dios caĩnaũ jeto mujää mena caãcũ añirĩ caroare mujää jogumi.

Riquezas en el cielo

(Lc 12.33-34)

¹⁹“Tunu bairoa ati yepa macããjẽ pairo cawapacutiere jeeneñorĩ caroare bairo jecücũgonetõetĩcõãña. Ati yeparũ marĩ caãno, moena ugareyama ti ñnierë. O tie ãpõã ñnie caãmata cüãrë, uta witiri boacoaya. O aperã tiere jerutirecõãñama. ²⁰Caroaro ása, jõbuipũ roquere mujää yaye wapa caãnipeere mujää cacũgonetõparore bairo. Topũ noa ñna moena caũgarerã mánamo. Cautawitiboarije ñnie cüã mano. Cajerutiri majã cüã mánamo mũnrecóopure. Bairi topũ mujää cacũgopee yasietigaro. ²¹Ati yeparũ macããjẽ jetore mujää camaitũgoñaata,

tie jetore mujää bootũgoñagarã. Jõbuipũ mujää cacũgopeere mujää camaitũgoñaata roque, ati yepa macããjẽrë butioro mujää bootũgoñaetigarã.

La lámpara del cuerpo

(Lc 11.34-36)

²²⁻²³“Tunu bairoa mujää caapee puame cajĩñaworicare bairo ñiña mujää rupauere. Mujää caapee caroaro to caĩñamasĩata, caroaro mujää ññamasĩña. Caroyetuata, caroaro mujää ññamasĩtĩña. Tore bairo mujää, cayeriñurã añirĩ cariape mujää catũgoñaata, caroaro mujää átimasĩgarã. Cayeriñuena mujää caãmata roque, caroaro mujää átimasĩtĩbujiorã. Dios mujääärë cũ camasĩõrĩjẽrë mujää catũgousajãnacõãta, iroso majũ ána mujää átibujiorã!

Dios y el dinero

(Lc 16.13)

²⁴“Tunu bairoa ni jĩcãũ ücũ, puagarãpua cũ quetiuparã na caĩrõrë bairo átimasĩtĩñami, jĩcãrõrëã bairo na carotimasĩtĩcõãta. Bairo na cabaiata, jĩcãũrë qũĩroabujiõumi. Apeire qũĩroaetibujiõumi. Jĩcãũ mena yeri ñugumi. Apeire qũĩñategumi. Tore bairo mujää cüã dinerore mujää cabotũgoñaata, Dios yaye mujääärë cũ caãtirotirijere mujää ññatebujiorã,” na ñ quetibujũyupũ Jesús.

Dios cuida de sus hijos

(Lc 12.22-31)

²⁵⁻²⁶“I quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Mujää yeri pũna puame, mujää caũgapee, bairi mujää cajãñapee netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ ñiña. Bairi mujääärë ñiña: Ati yepa macããjẽrë butioro

bootũgoñaeticõaña. Mujãã caugapeere, mujãã caetipeere, bairi mujãã cajãñaapee cããrẽ butiuro tũgoña macãëtĩcõaña. Minia na caátĩanierẽ mujãã masĩña. Na caugapeere oteetiama. Tunu na caugapeere cabutiro ñña, jeetiama. Na caugapeere jeri wiipũ quẽnocũëtĩnucũñama. Bairo na caãperimiatacããrẽ, na caugapeere jonucũñami Dios. ¡Mujãã roquere minia netõrõ mujãã maiñami Dios! Bairi ãme mujãã caãnierẽ tũgoña macãëtĩcõaña. ²⁷Ni ùcũ mujãã mena macããcũ, cũ catũgoñamacããrijẽ jũgori, ‘Yũ butinemoũ jĩcã metro recomacã majũ, ùmuau ãnigu,’ ï masĩëtĩñami. Mujãã catũgoñamacããrijẽ jũgori mujãã átimasĩëtĩña.

²⁸“Bairi, ¿nopẽĩrã mujãã cajãñaapeere mujãã tũgoñarĩquẽ paiyati? Oó, tataboaro macããjẽ cabairije cããrẽ mujãã masĩña. Oó puame paetinucũña. Eetinucũña. ²⁹Bairo áperimirõcũã, caroa bauya. Quetiupau rey* Salomón ãnacũ caroa majũ cũ cajutii jãñarĩquẽ netõjãñurõ caroa bauya oó puame. ³⁰Bairo tie taa ùnie Dios cũ caquẽnorĩquẽ jĩcã rũmu caroa cabauimiatacããrẽ, ape rũmu peeropũ joeyama camasã, peero riorã. Mujããrẽ taa ùnie netõjãñurõ mujãã maiñami Dios. Bairi mujãã cajãñaapeere mujãã jogumi yua. ¡Mujãã, Dios mena catũgoñatutuaenarẽ bairo majũ mujããrẽ ññaña! ³¹Bairi mujãã cabopacarijere tũgoña macãëtĩcõaña. ‘¿Nerẽ marĩ ugarãati?’ o ‘¿Nerẽ marĩ etirãati?’ o ‘¿Nerẽ marĩ jãñarãati?’ ï tũgoña macãëtĩcõaña. ³²Diore caĩroaena puame na caugapeere, bairi na caetipee cããrẽ tũgoña macãnucũñama. Mujãã roque narẽ bairo baieticõaña. Marĩ Pacu Dios umurecõo macããcũ marĩ cabopacarijere masĩpeyocõãñami.

Bairi tũgoña macãëtĩcõaña. ³³Dios cũ carotimasĩripau roquere tũgoñaña. Dios cũ carotirore bairo ása. Bairo mujãã caápata, ati yepa macããjẽ nipetirije mujãã cabopacarije cããrẽ mujãã jogumi Dios. ³⁴Tocãnacã rũmu ricaati capee wãme baicõã ñña. Bairi ñamirõcã mujãã caátipeere tũgoña macãëtĩcõaña. Ñamirõcã caetaro roque mujãã caátipee ùnierẽ mujãã masĩgarã,” na ï quetibũjuyupu Jesús.

No juzgar a otros

(Lc 6.37-38, 41-42)

7 ¹¿I quetibũju yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Aperã noo na caátiere roro busupaieticõaña, mujããrẽ Dios cãã mujãã caátiere, ‘Roro átiyama,’ cũ caëtĩparore bairo ïrã. ²Dios puame aperã na caátĩanierẽ roro mujãã cabusupairo cãrõ, mujãã ïroetigumi. Tunu bairoa aperãrẽ na mujãã catuticõñarõ cãrõ jĩcãrõ tũni mujãã cããrẽ mujãã tutigumi. ³⁻⁴Tunu bairoa jĩcãũ caũmu cũ baire, ‘Mu caapearu pũrõãcã jãñaña. Yũ nerocapa,’ quĩñupũ. Bairo quĩmicũã, cũ puame tutu majũ cũgocõãñami cũ caapearu. Tore bairo baiyami jĩcãũ ùcũ paio roro caátacu, cũ cãã petoaca roro caátacure, ‘Roro mu baiya,’ cũ cũ caĩbusupaiata. ⁵¡Caĩtopairã mujãã ãñaña! Torena, mujãã puame roque rejũgoya mujãã carorijere. Bairo átiri bero roque, mujãã quetibũju masĩgarã aperã rorije na caátiere.

⁶“Tunu bairoa caroa majũrẽ marĩ joetiya wii yaiare. Tunu perlas* caroa cabotiri rupaaca cããrẽ yeseapure marĩ wẽjoetiya. Bairo marĩ caápata, tiere peabato recoagarãma. Tore bairo Dios yaye busurique caroa majũ to cañimiatacããrẽ, wii yaia, bairi yeseare bairo caãnarẽ bairo catũgogaenarẽ na quetibũjueticõaña,

caroa quetire roro na busueticōāto, ĩrā,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

Pedir, buscar y llamar a la puerta

(Lc 11.9-13; 6.31)

7-8 ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Noa ũna na cajēniata, na cajēnirĩjērē bōcamasĩgarāma. Tunu bairoa apeye ũnierē na camacāata, na camacārĩjērē bōcamasĩgarāma. Tunu jopepũ na capiiata, ti wii upaũ pũame ti jopere pāāgũmi. Bairi tore bairo Diore mujāā cajēniata, mujāā cañimasĩpeere jogũmi. Bairi Diore mujāā cajēnirō ñũña.

9 “Mujāā, capũnaacũna mujāā pũnaa pan rupare na cajēniata, ¿ũtā rupare na mujāā jobũjiocuti? Bairo mujāā áperā. 10 Tunu bairoa waire na cajēniata, ¿aña ũcũrē na mujāā jobũjiocuti? Bairo mujāā áperā. 11 Mujāā, carorā nimirācũā, mujāā pũnaarē caroa wāmerē mujāā jomasĩnucũña. Marĩ Pacũ Dios ɯmɯrecóo macāācũ roque carou majũ niñami. Camasā netōrō carou niñami. ĩBairi noa ũna cūrē cajēnirārē na jogũmi caroa ũnie majũrē!

12 “Bairi aperā mujāā na caátore mujāā caborore bairo na cũārē na nɯcũbũgoya. Tore bairo marĩ ĩ quetibũjũ cũñañupā Moisés ānacũ bairi profeta* majā cũā,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

La puerta angosta

(Lc 13.24)

13-14 ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Ati yepapũ mujāā caāno, pũga jopeere bairo niña. Jĩcā jope, pairi jope niña. Ti jope jāāetaricaró esari wāā baucoaya. Bairo caroa wāā baumirōcũā, ti wāā yapapũ camasā na cayasipapũ

niña. Bairo cabaimiatacũārē, camasā capāārā ti jopere pāājāārĩ ti wāārē ānucũñama. Ape jope cũā niña ōcā jopeaca. Ti jope jāāetaricaró esaeti wāā baucoaya. Bairo cabairi wāā nimirōcũā, ti wāā yapapũ camasārē tocānacā rũmũa caroaro na canetōpapapũ niña. Bairo cabaimiatacũārē, camasā petoaca ti jopere pāājāārĩ ti wāārē áyama. Mujāā pũame roque na mena mujāā caátó yũ boya,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

El árbol se conoce por su fruto

(Lc 6.43-44)

15 ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “ ‘Dios yaye busuriquere mujāārē jāā quetibũjugarā,’ jĩcāārā mujāārē na caĩmiatacũārē, bairo mujāārē ĩtogarā baiyama. Na tũgousaeticōāña. Ovejare* bairo nurĩcārā baumirācũā, macānɯcũ yaia, cauwarā majũrē bairo caāna niñama. 16 Marĩ caũgarije use cũārē marĩ jeetiya pota yucɯpũ. Tunu bairoa ũgarije, higuera* na caĩrĩjē cũārē marĩ jeetiya pota wopũ. Torea bairo caĩtopairā ricaati na caátĩānierē ĩñarĩ, ‘Naana, caĩtopairā niñama,’ mujāā ĩ masĩgarā. 17 Tunu tocānacāũpũa yucũ carou pũame caroare rĩcacutiya. Apei yucũ caroricũ roque carorijere rĩcacutiya. 18 Yucũ carou pũame carorijere rĩca cũperiya. Tunu bairoa apei yucũ caroricũ caroa rĩca cũperiya. 19 Bairi camasā tocānacāũā caroaro na caápericōāta, jĩcāũ yucũ, carĩca manirē quetjjoerocacōāricārōrē bairo na ātĩrecōāgũmi Dios na cũārē. Petoaca rusaya Dios camasārē cũ caĩñabesepa rũmũ. 20 Tore bairo camasā na caátĩānierē ĩñamasĩrĩ

tore bairo caátianarē na mujāā ī masigarā,” na ī quetibujuyurū Jesús.

No todos entrarán en el reino de Dios

(Lc 13.25-27)

²¹Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Tocānacāñpua, ‘Jāā Quetiupau’ yure caīrā nimirācūā, jīcāārā na mena macāāna áperigarāma Dios cū carotimasīrīpaurpue. Noa ūna, yū Pacu umurecōo macāācū cū carotirore bairo caáticōāna roque ágarāma. ²²Ti rūmū camasārē Dios na cū caññabesepa rūmū caetaro ĩña, atore bairo ñigarāma capāārā camasā yure: ‘Jāā Quetiupau, jāā cūā mū yaye busuriquere jāā quetibujūnetōwū camasārē. Tunu bairoa mū wāme mena ĩrī, wātī yeri pūnarē na jāā acuwiyojowū. Capee jāā átijēñowū mū camasīrījē mena. Jāārē mū masī,’ ñimigarāma ti rūmū caetaro. ²³Bairo na caĩmiatacūārē, atore bairo ñigu: ‘Mujāā yū masīētīña. Bairi ánāja. ĩMujāā carorije cacūgorā ānirī yū mena mujāā āmerīgarā yua!’ na ñigu caĩtori majārē,” na ī quetibujuyurū Jesús.

Las dos bases

(Mr 1.22; Lc 6.47-49)

²⁴Ī quetibujū yaparo, ape wāmerē ĩcōñarī na ĩnemoñupū tunu Jesús: “Ni ūcū yū yaye quetire tūgori, cabero yū caīrōrē bairo caācu atore bairo ñĩnami: Tutuari wiire caqūēnouřē bairo camasī ñĩnami. Camasī pūame cū ya wiire ūtā bui qūēnoñupū. ²⁵Bairi cabero oco paio caocarō, ria puta, wiipū etayuparo yua. Wīno cūā butioro papuyuparo. Bairo cabaimiatacūārē, ti wīi pūame toa nicōāñuparō. Wīi botare cayepa usuropū nūcōrī cū caqūēnorīcā wīi ānirī toa nicōāñuparō. ²⁶Tunu bairoa apeī cūā yū yaye

quetire tūgogaetiri, yū caīrōrē bairo caāpei atore bairo ñĩnami: Tutuaeti wiire caqūēnouřē bairo caācū ñĩnami. Catūgōñamasīcū ānirī ūtā bui mee, paputiropū cū wiire qūēnoñupū. ²⁷Bairi cabero oco paio caocarō, ria puta, wiipū etayuparo. Wīno cūā butioro papuyuparo. Bairo cabairoi yua, ti wīi pūame pecoasuparo. Wīi botare cayepa usuetopū nūcōrī cū caqūēnorīcā wīi ānirī, ĩñe mano ñapeticoasuparo!” na ī quetibujuyurū Jesús.

²⁸Bairo camasārē na ī quetibujū yaparo yua, nipetirā cū yaye quetire catūgorā etarā pūame cū tūgocōā maniásuparā. ²⁹Jesús pūame Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majārē bairo camasārē na quetibujuesupū. Carotimasī cū caquetibujurore bairo na quetibujuyurū. Bairi cū yaye quetire tūgori, cū tūgocōā maniásuparā nipetiro camasā.

Jesús sana a un leproso

(Mr 1.40-45; Lc 5.12-16)

8 ¹Bairo Jesús ūtāupū cañniatacū tunu ruiasúpū. Bairo cū caruiatō, capāārā camasā cū bero usayuparā.

²Bairo cabairo, jīcāñ carupau boau pūame Jesutū cū rūropaturi mena etanumurī qūiroaū etayupū. Bairo eta, atore bairo qūī jēñiñupū:

—Yū Quetiupau, mū cabooata, yū mū netōōgu yū caboariaye cutiere.

³Bairo cū caījēñirō tūgo, Jesús pūame cū wāmo mena cū pāñañupū. Bairo átīcōā, atore bairo qūīñupū Jesús:

—Mū cacatiro yū boya. ĩBairi mū yū netōōña! —qūīñupū cariaure.

Bairo Jesús cū caīrō, jicoquei caticoasupū carupau boamiatacū.

⁴Bairo qūīñemoñupū tunu Jesús:

—Tūgoya. Aperārē na quetibūjeticōāña murē yu canetōatajere. Cariape acoácúja sacerdote* tūpū. Qūĩñoña mū rupau, mū cacatiatajere. Bairo tunu Diore cū nuniña mū cacatirije wapare. Tore bairo marī átirotiyupi Moisés ānacū. Bairo mū caátiatato bero, nipetiro camasā masigarāma mū cacatiatajere yua —qūĩñupū Jesús carupau boamiatacure.

Jesús sana al criado de un capitán

romano
(Lc 7.1-10)

⁵Cabero Capernaum na caĩrĩ macāpū etayupū Jesús. Bairo cū caetaro tūgo, jīcāū, romano* soldaua* quetiupau capitán majū cūtu etayupū, cū jēniñagu. ⁶Atore bairo qūĩñupū:

—Yu Quetiupau, yu paabojari majōcu jīcāū rijājñuñami. Āmasiētīñami. Cū ñicāārī bñujājñuñami. Cū rupau cūārē butioro wisiojājñuñami —qūĩñupū.

⁷Bairo cū caĩrō tūgo, bairo qūĩñupū Jesús:

—Mū mena, mū ya wiipū yu águ. Mū paabojari majōcure yu catiobojuagú —qūĩñupū.

⁸Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qūĩñupū soldaua quetiupau capitán Jesure:

—Yu Quetiupau, yu mena mū ápeí. Mū, caānimajūū mū āniña. Yu pñame roque murē bairo yu baietiya. Bairi yu ya wiire mū cajāārō ñuetō. Atopua ācū, “Cū catiáto,” mū caĩjoro jeto ñurō. Bairo mū caĩrō, caticoagūmi yu ya. ⁹Yu netōjājñurō carotirā na carotiricu yu āniña. Tunu bairoa yu cūā quetiupau ānirī yu ūmārē na yu rotimasinucūña. Bairi “Tiaya,” yu caĩrō, jicoquei atínucūñama. Tunu “Ánaja,” yu caĩrō, jicoquei ānucūñama. Tunu “Bairo ása,” yu paabojari majārē

yu caĩrō, jicoquei yu caĩrōrē bairo átínucūñama —qūĩñupū quetiupau capitán Jesure.

¹⁰Bairo cū caĩrō tūgo, Jesús pñame tūgoacuacoasupū. Bairi cūrē causarārē na āmejore ĩnarī, atore bairo na ĩñupū:

—Mujāārē cariape ñiña: Ato Israel yepa macāana jīcāū ūcū ānirē bairo yu mena catūgoñatutuauere yu bócaetañaētiña. Cū pñame tūgoñatutuajājñuñami Dios cū carotimasirījērē. ¹¹Tunu cariape ñinemoña: Ape rūmu capāārā camasā romano majōcu ūna muipū cū cawāmuatōpū caatíatana, bairi muipū cū cañajājātopū caatíatana cūā nipetiropū caatíatana etari, marī ñicūjājā, Abraham, Isaac, Jacob mena mesapū ruigarāma. Judío majā caāmerā na caānimiatacūārē, na mena ūga bapacutigarāma Dios cū carotimasirīpau caetaro.

¹²Bairo caroaro na mena na cauga bapacutimiatacūārē, aperā capāārā judío majā Dios cū carotimasirīpau caetabujioatana pñamerē canaitārōpū na joregūmi Dios, cū mena na catūgoñatutuetaie wapa. Bairi capāārā topū otigarāma. Na opire bacarupotugarāma, butioro yapapuarā yua —na ĩñupū Jesús cū bero causarārē.

¹³Ī quetibūju yaparo, atore bairo qūĩñemoñupū tunu soldaua quetiupau capitārē:

—Tunu ácúja mū ya wiipū. Tore bairo yu mena mū catūgoñatutuarore bairo to baiáto. Mū paabojari majōcu caticoagūmi —qūĩñupū.

Tocārōā bairo cū caĩrō, jicoquei caticoasupū capitán paabojari majōcu yua.

Jesús sana a la suegra de Pedro (Mr 1.29-31; Lc 4.38-39)

¹⁴Cabero acoásupū Jesús, Pedro cawāmecucū ya wiipū. Bairo ti wii

jāāetari Pedro mañicōrē cō ññañupū. Cō puame riao baiyupo. Butiuro buḡoyupo. ¹⁵Bairo cō cabairo ñña, cō wāmorē pāññañupū. Bairo cū caátoa, jicoquei yua jānacuasuparo buḡoye puame. Tocārōā caticoasupo. Bairo catiáco yua, tocārōā ugariquere na quēnonuñupō Jesujāārē.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mr 1.32-34; Lc 4.40-41)

¹⁶Cabero canaioatípañ Pedro ya wiipure etayuparā nipetiro ti macā macāña. Wātí yeri pūnarē cacāḡorārē na jeasúparā Jesús tūpū. Bairo Jesús na caetaro ñña, wātí yeri pūnarē na acurewiyojoyupū. Jicānia cū caīrō witočoásúparā. Tunu bairoa nipetiro cariyecunarē na catioyupū Jesús. ¹⁷Bairo profeta* Isaías ānacū cū caiquetibujū jūḡoyeticūricārōrē bairo baietaro baiyuparo. Atore bairo ī quetibujū woatucūññañupī Isaías: “Marí riayere, popiye marí cabairije nipetirijere marí netōbojagumi,” ī quetibujū woatucūññañupī Isaías ānacū Jesús cū caátipeere.

Los que querían seguir a Jesús

(Lc 9.57-62)

¹⁸Cabero camasā capāārā majū Jesús tūpūre ññanucū āmejoreyuparā. Bairo na cabairo ññarī, Jesús puame, “Utābucura ape nuḡōāpñ marí pēña átóca,” na ññupū cū cabuerārē. ¹⁹Bairo na caápáro jūḡoye, jicāñ Moisés ānacū cū caroticūrīquērē cajūḡobuei puame Jesure quīññupū:

—Cabuei, yū cūā mū cabuei yū āñigaya. Bairi noo mū cañesēārōpñ yū āḡu yū cūā —quīññupū.

²⁰Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo quīññupū Jesús:

—Macāñucū macāña waibutoa na caāñipauri cūḡoyama. Minia cūā na

riabatiri na caāñipaurire cūḡoyama. Bairo na cacūgomiatacūārē, yua, Camasā Jūḡocu, yū caāñipau ñño yū cūḡoetiya —quīññupū Jesús cañmūrē.

²¹Bairi apei Jesús berore causau puame atore bairo quīññupū:

—Yū Quetiupañ, mai mū mena yū baracūperigu. Yū pacure cū cotei ácu yū baiya. Cū cariacoaato bero roque, mū mena yū ábujiouñ —quīññupū Jesure.

²²Bairo cū cañmiatacūārē, Jesús puame bairo quīññupū:

—Āmerē yū mena mū cabapacuto yū boya. Camasā cariacoaatanarē bairo caña puame na quēnoáto cabaiyasirārē —quīññupū Jesús jicāñ cūrē causagamirē.

Jesús calma el viento y las olas

(Mr 4.35-41; Lc 8.22-25)

²³Bairo cū caīrō bero, Jesús puame cūmua capairicapñ ájāññupū. Bairo cū caájāārō ññarā, cū cabuerā cūā ájāññuparā. ²⁴Bairo ájāā yua, ti utābucurapñ pēñacoásúparā. Bairo na caátó yua, wīno paio papu atíjūḡoyuparo. Bairo capapuro ocoturi paio atíjābējāññuparō, cūmua ruagari tūñipū yua. Mai, Jesús puame na caátó beroaca cāñijāācoasupū. ²⁵Bairo cū cabairoi, cū cabuerā puame cū wācōñuparā. Cū wācōrī atore bairo quīññuparā Jesure:

—iJāārē cabuei, jāā netōōña! iRuarā marí baiya! —quīññuparā.

²⁶Bairo na caīwācōrō tūgo, bairo na ññupū:

—¿Nopēirā butiuro mūjāā uwiyati? iDios mena mūjāā tūḡoñatutuaetimajūcōāña! —na ññupū.

Ī yaparo, wāññncārī yua, wīnorē jānarotiyupū. Tunu bairoa oco turi cūārē jānarotiyupū. Bairo cū caáto, jicoquei jānapeticoasuparo yua.

²⁷Bairo cū caáto ñña, cū cabuerā

puame qũĩñacõã maniáti, atore bairo ámeo ñnupará na majũ:

—iAgo tame! ¿Ñamũ ùcũ cũ ániñati Jesús? Wĩno, ocoturi cũã cũ tũgocõãña.

Los endemoniados de Gadara

(Mr 5.1-20; Lc 8.26-39)

²⁸ Cabero ti utabucra ape nugõãpu pẽnaetayupará Jesujãã, Gadara na caĩri yeparu. Bairo eta yua, maanucãñupũ Jesús. Bairo cũ camaanucãrõ, pugarã caũmua wãtĩ yeri pũna cacũgorã puame cũtu etayupará. Camasãrẽ na carerica ùtã wiiripũ cañiatana cũtu etayupará. Mai, na puame cauwiõrã majũ ãnupará. Bairi camasã puame tipaure netõãmasĩẽtĩnucũñupará.

²⁹ Bairi yua, na, caũmua puame Jesús cũ camaanucãrõ ñña, bairo qũĩ awajayupará:

—¿Mũ, Dios macũ, ñerẽ acũ mũ atĩati jãã ture? ¿Dios popiye jããrẽ cũ caátipa rũmu jũgoye, mũ puame popiye jãã baio joroque átigu mũ atĩati? — qũĩñupará butioro.

³⁰ Mai, to jũgoye cayojãñurĩpaupu capããrã yesea nuricãrã nga ãnupará.

³¹ Bairo na caũgaãno, wãtĩ yeri pũna puame atore bairo butioro qũĩñupará Jesure:

—Jããrẽ mũ caacurewiyojomajũgaata, yesea tũpu jãã árotiya. Napure jãã jããgarã —butioro qũĩñupará.

³² Bairo na caĩrõ tũgo, “iJaũ, topũ ánjã toroque!” na ñnupũ Jesús, na ároti yua. Bairo cũ caĩrõ, wãtĩ yeri pũna puame caũmuarẽ na witipeticoásupará. Yeseapure jããrásupará. Bairo yeseare na cajããrĩpaũ yua, yesea ùtãũ bui cañimiatana puame mecũrã utabucrapũ ature ñãnuacoásupará. Bairi yua, ruapeticoásupará yesea puame.

³³ Bairo na cabairo ñña, yeseare cacotemiatana puame acuari

acoásupará. Bairo macãpu etarã, na quetibũjũyupará nipetiro yesea na cabaiatajere. Tunu bairoa nipetiro wãtĩ yeri pũna cacũgomiatana na cabaiataje cũãrẽ na quetibũjũyupará. ³⁴ Bairo tiere tũgori, camasã puame ññarásupará cabaiatajere. Bairo topũ etarã, Jesure qũĩña yua, butioro aperopũ cũ árotiyupará. Na ya yepare cũ caãno boesupará.

Jesús sana a un paralítico

(Mr 2.1-12; Lc 5.17-26)

9 ¹ Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús cúmuarẽ ájããñupũ tunu. Bairo ájãã yua, ti utabucra ape nugõãpu pẽñacoásupũ cũ cabuerã mena. Pẽñaátĩ yua, cũ ya macã majũpu etayupu. ² Bairo cũ caetaro ñña, ti macã macããna jĩcããrã Jesutu, ñicãrĩ cabũricure cũ neasupará, na canerĩ coro mena. Bairo na caatõ ñña, Jesús puame masicõãñupũ cũ mena na catũgoñatutuarijere. Torecũ, atore bairo qũĩñupũ Jesús ñicãrĩ cabũricure:

—Yũ yaũ, caroaro useanirõ ãnitũgoña. Merẽ mũ carorije wapare yũ netõõcõãña —qũĩñupũ Jesús.

³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũtu macããna Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã puame bairo ñ tũgoñañupará na yeripu: “Diore cũ netõnucãũ átiyami bairo cũ caĩrĩjẽ mena. ‘Merẽ mũ carorije wapare yũ recõãña,’ cũ ùcũ ñ masiã maa.” ⁴ Masicõãñupũ Jesús cũ yeripu na caãmeobusurijere. Bairi atore bairo na ñnupũ:

—¿Nopẽĩrã yũ mena roro mujãã tũgoñañati? ⁵⁻⁶ “Mũ carorije wapare yũ netõõña,” ãnirẽ yũ caĩata, “Bairo ñcõãũ ññami,” mujãã ñbujiorã. Bairãpuã, “Wãmũnucãña,” cũrẽ yũ caĩata, to bero cũ cawãmũnucãto ññarã roque, “Bairo

İcōāũ mee İñami Jesús,” mujāā İbujiorā. Yũ, Camasā Jũgocu, ati yeparũ yũ carotimasĩrĩjērē mujāā camasĩparore bairo, tiere ñigu —na İñupũ Jesús Moisés ānacũ cũ caroticũrĩqũērē cajũgobueri majārē.

İ yaparo, cũ caĩrōrē bairo qũĩnemoñupũ Jesús ñicārĩ cabũricure:

—Wāmũncāña. Mũ cacũnarĩ corore nepusari mũ ya wiipũ tunu ácuja. Merē mũ riayere yũ netōõña —qũĩñupũ.

⁷Bairo cũ caĩrō tũgo, tocārōā jicoquei wāmũncā yua, cũ ya wiipũ acoásũpũ cabũmiatacu pũame. ⁸Bairo cũ caátó İña, to macāña, capārā camasā cũ tũgoñacōā maníasuparā. Bairi Diore cũ basapeoyuparā. Dios cũ camasĩrĩjērē camasārē na cũ cajorijere tũgoña useaniñuparā yua.

Jesús llama a Mateo
(Mr 2.13-17; Lc 5.27-32)

⁹Cabero topũ caāniatacu acoásũpũ Jesús. Bairo netōácú, yũ, ati tutire cawoatũ Mateo cawāmecũcure ñiñajowĩ. Mai, yũ pũame Roma* gobiernorē camasā yaye dinero impuestos* na caĩrĩjērē jejobojari majõcu yũ āmũ. Bairi yũ capaari arũarũ yũ caño, ñiñajowĩ Jesús. Bairo ñiñajori bero, yutũ etari atore bairo ñiwĩ yua:

—Jito. Yũ bapacusa.

Bairo cũ caĩrō tũgo, tocārōā jicoquei yũ pũame Jesús mena yũ bapacuti acoáapũ yua.

¹⁰Cabero Jesús, bairi jãā, cũ cabuerā mena mesapũ jãā caruiro, camasā capārā ruirā etawā, yure bairo capaarique cũgorā, bairi aperā camasā roro na cabũsupairā cũā. ¹¹Bairo jãā caugabapacutore İnarā yua, fariseo* majā pũame bairo jãā İ tutiwā:

—¿Nopēĩ dinero jejori majā mena, bairi roro caāna mena mujāārē cabuei

cũ etiũga bapacutiyati? Roro ácu átiyami —jãā İ tutiwā fariseo majā, jãā, Jesús cũ cabuerārē.

¹²Bairo na caĩtutiro tũgo, bairo na İwĩ Jesús:

—Ucotiri majõcure bairo yũ āniña ati wiire. Ucotiri majõcu áperiyami cacatirā na caāni wiiripure. Cariarā na caāni wiiri jetore etanucũñami, na ucoti etau. Bairi ānoa mena yũ āniña. Na carorije, riayere bairo caānierē netōõũ ácu yũ átiarũ. ¹³Mujāā, ati wāmerē Dios cũ caquetibũjũcũrĩqũērē bueri mujāā camasĩrō boya: “Mujāā, waibutoa riire mujāā cajoemũgõrĩjē mee, cabopacarārē na mujāā caĩnamairijē roquere yũ boya,” İ quetibũjuyupi Dios cũ ya tutipũ. Torecũna, yũ apũ ati yeparure. “Caroarā marĩ āniña,” caĩtorārē na yũ macāētĩña. Aperā, “Carorije wapa marĩ buicutiya,” caĩtũgoñayapapuarārē na macāũ acú yũ apũ, na yeri wasoáto, İ —na İwĩ Jesús fariseo majārē.

La cuestión del ayuno
(Mr 2.18-22; Lc 5.33-39)

¹⁴Cabero Juan cũ cabuerā Jesús tũpũ etawā. Eta yua, bairo Jesure qũĩ jēniñawā:

—Jãā, bairi fariseo majā cũā ugarique betiri Diore jãā ñubuenucũña. Mũ cabuerā pũame bairo áperiyama. ¿Nopēĩrā na ugarique betietinucũñati? —qũĩ jēniñawā Juan cũ cabuerā Jesure.

¹⁵Bairo na caĩjēniñarō tũgo, atore bairo na İwĩ Jesús:

—Caroaro yũ caātiere mujāā tũgomasiētĩña. Caũmũ cawāmojiyapũre bairo yũ āniña. Cũ yarārē bairo niñama yũ cabuerā. Caũmũ cũ cawāmojiyari rũmurē cũ yarā nipetirā ugayama pairo, cũ mena useaniña. Ti rũmurē auatãmuoetiyama. Caũmũ cũ

cawāmojiyari rām̄u bero roquere, cū yarā caborā ūgarique betiri Diore cū tūgoña jēniñubuebujiorāma tunu. Narē bairo jāā āniña. Bairi yu mena āna, yu cabuerā auatām̄uoetigarāma. Yu camano roquere auatām̄uoebujiorāma —na ī quetibujūwī Jesús, Juan cū cabuerārē.

¹⁶Ī yaparo, “Yu yaye cawāma quetire cabucu macāājē mena tūgousa masiā maniña,” Īgu, atore bairi wāme na ĩcōña quetibujunemowī Jesús tunu:

—Cabucuro jutirore cawori opere seretuetiyama camasā camasirā jutiro cawāma asero carūgaeti asero mena. Bairo na caápata, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caáto, rugararo. Rugarī tūgāwonemogaro pajjāñurō cawāma asero puame cabucuro jutirore. ¹⁷Tunu bairoa use oco cawāma quēnyaparoriquere piojāētīnucūñama camasā cabucu poa waibucu asero poapure. Bairo na caápata, ti poa wocoagaro, tie oco capām̄urōī. Ti poa macāājē yasigararo. Bairi use ocore cawāma quēnyaparoriquere piojānucūñama camasā cawāma poa mena. Bairo na caápata, ti poa tie oco cūā nicōña. Yasietiya —na ī quetibujūwī Jesús to macāānarē.

La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús

(Mr 5.21-43; Lc 8.40-56)

¹⁸Bairo narē cū caquetibujūño, cūtu etawī judío majā quetiupañ jicāñ. Bairo cūtu etari yua, r̄popaturi mena etanumurī Jesure quīroawī. Atore bairo quīwī:

—Jesús, yu macō mep̄u riacoámó. Bairo cariacoatoco cō caāniatiacūārē, m̄u wāmo mena cō rupañi ānajērē m̄u capāñaata, caticoagomo tunu. Bairi yu mena m̄u apá tām̄urī —quīwī quetiupañ.

¹⁹Bairo cū caīrō tūgo, wām̄uncā yua, cū mena acoámí. Jesús cariacoatoco cō caānop̄u ácú. Cū cabuerā cūā cū mena jāā ápú. ²⁰Bairo jāā caátó, Jesús bero puame asúpo jicāñ carōmio puğa wāmo peti r̄pore puğa pēñirō cānacā cūmarī majū carijānaecō. Bairo cūtu eta yua, aperā na cañaeto, cū jutiro cayoaro yapaacarē pāñañupō. ²¹Mai, cō puame cariape tūgoñañupō Jesús cū cariape netōmasir̄jērē. Bairo cariape tūgoñarī yua, “Cū jutiro cayoaro yapaacarē yu capāñaata, yu caticoago,” ĩ tūgoñañupō. Bairo tiere ĩ tūgoñarī, Jesús bero puame atírī, tore bairo ásupo. ²²Jesús puame cō caátiere masicōāñupí. Bairo camasā āñirī yua, āmejorenucārī, atore bairo cō ĩwī:

—Yu yao, caroaro useañirō āñitūgoñaña. Yu mena m̄u catūgoñatutuaroi, m̄u riayere yu netōcōña —cō ĩwī.

Bairo cū caīrōā, jicoquei caticoamo yua.

²³Cabero jicāñ judío majā quetiupañ yu wiip̄u Jesús cū caetaro, ti wii macāana puame oti awajarā baiwā, cabaiyasiatacore ĩñarī. ²⁴Bairo na cabairo ĩña, atore bairo na ĩwī Jesús: —Witiánāja. Atio cawīmao baiyasio mee baiyamo. Cānio baiyamo —na ĩwī Jesús.

Bairo cū caīrō tūgo, roro cū bócaboyeticōāwā, “Merē yasicōāmo,” ĩrā. ²⁵Bairo na cabaimiatacūārē, Jesús puame ti wiire na wiyocōājowī. Áti yaparo, cariacoatoco ānacō cō caāni aruap̄u jāátī yua, cō ānacō wām̄orirē ñewī. Bairo cū caáto, cō puame catitunurī wām̄uncācoāmo yua. ²⁶To bero camasā nipetiro ti yepa tūni macāana cūā queti tūgopeticoasuparā Jesús cū caátijatjere.

Jesús sana a dos ciegos

²⁷Cabero top̄u caāniatacu acoámí Jesús tunu. Bairo cū caátó, puğarā

caĩmna cacaapee ñnaena cū berore
usawā. Bairo usa yua, busurique
tutuario mena atore bairo qũĩwā:

—iJesús, David ñnacū pãrãmi,
bopacooro jãã ññaña! —qũĩwā.

²⁸Bairi Jesús wiire cū cajããetaro,
cacaapee ñnaena puame cũtu etawā.
Bairo na caetaro ñña yua, atore bairo
na ñwĩ Jesús:

—¿Yũ canetõrĩjẽre cariape mujãã
tũgoñañati?

Bairo cū caĩjẽniñarõ tũgo, bairo
qũĩwā puãarã:

—Jããrẽ mũ canetõpẽere cariape jãã
tũgoñaña.

²⁹Bairo na caĩrõ tũgo, na caapeere
pãñawĩ Jesús. Pãña yua, bairo na ñwĩ:

—Bairi yũ mena mujãã
catũgoñatutuarijerea bairo to baiáto
mujããrẽ —na ñwĩ.

³⁰Bairo cū caĩrõã, jicoquei
ññamasicõama yua. Bairo na cacatiro
ñña, Jesús puame bairo na ñnemowĩ
tunu bũtioro:

—Aperãrẽ na quetibũjeticõãña
mujããrẽ yũ cacatiorijere.

³¹Bairo cū caĩrõ tũgomirãcũã, cabero
nipetiroũ camasãrẽ na quetibũju
batocõãñupã Jesús narẽ cū cacatioatajere.

Jesús sana a un mudo

³²Bairo na caátó, camasã aperã
Jesús tũpũ cū neamá tunu apeĩ wãtĩ
yeri pũna cacũgoure. Cũ puame
wãtĩ yeri pũna jũgori busumasiẽmi.

³³Bairi Jesús wãtĩ yeri pũnarẽ cū
cawijojoro bero, caĩmũ puame catiácu
busumasiõãmi tunu. Bairo cū cabairo
ñña, to macããna qũĩñacõã maniãma.
Bairo ãmeo ñwã na majũ:

—iDiwatoa ñno ãni cū cacatiorore
bairo marĩ ññaepũ ato Israel yepapure!
—ãmeo ñwã na majũ.

³⁴Bairo na caãmeoĩmiatacũãrẽ,
fariseo majã puame bairo ñwã:

—Beelzebú,* wãtĩã quetiupau majũ
cũ camasiõrĩjẽ jũgori wãtĩã yeri pũna,
camasãrẽ cajãñarãrẽ na acurewiyojo
masiñami —qũĩ busupaiwã fariseo
majã Jesure.

Jesús tiene compasión de la gente

³⁵Cabero ññesẽawĩ Jesús tocãnacã
macããpũ. Bairi capairi macã, o õcã
macããcã cũãrẽ etau, to macããna na
cañubuenearĩ wiipure na quetibũjwĩ
caroa queti, Dios cū carotimasĩrĩpau
caetarijere. Tunu bairoa nipetiri
wãme cariayesũnarẽ na catiowĩ.

³⁶Bairo capããrã camasãrẽ na ññarĩ
yua, bopacooro na ññawĩ. Dope
caátimasĩẽna tũgoñarĩqũẽ pairique
caãna na caãnoi, bopacooro na ññawĩ
Jesús. Nurĩcãrã oveja* narẽ cacotei
camãnarẽ bairo baiwã Jesure. ³⁷Bairo
na cabairoi, atore bairo jãã ñwĩ Jesús,
jãã, cū cabuerãrẽ:

—Oterique camasã na cajepẽe
pairo caãniatacũãrẽ, tie uparãrẽ
cajujeparã puame capããrã mee
niñama. Torea bairo Dios yaye
quetire catũgousaparã capããrã
na caãniatacũãrẽ, marĩrẽ
cajuquetibũjuparã puame capããrã mee
niñama. ³⁸Bairo na cabairoi, marĩ
Pacu Diore mujãã cajẽnirõ boya. Cũ
puame oterique Upaure bairo cū yaye
busurique cajuquetibũju batoparãrẽ na
jomasiũgumi.

Jesús escoge a los doce apóstoles

(Mr 3.13-19; Lc 6.12-16)

10 ¹Cabero Jesús, puãa wãmo peti
rupore puãa pẽnirõ cãnacãũ
majũ cū caquetibũjurotioparãrẽ
jãã besewĩ. Bairo jãã bese yua, jãã
jowĩ masĩrĩqũẽrẽ. Wãtĩã yeri pũnarẽ
wiyomasĩrĩqũẽrẽ, bairi tocãnacã
wãmepurea riaye netõmasĩrĩqũẽ cũãrẽ
jãã jowĩ.

²Bairi puga wāmo peti rɔpore puga pēnirō cānacāū majū jāā āmɔ Jesús cū caquetibujɔrotijoparā. Cajūgoye āmi Simón. Simorēā qūīwī Jesús tunu “Pedro”. Tunu cabero āmi Pedro bai, Andrés cawāmecɔcɔ. Cū bero āma Zebedeo pūna, Santiago, bairi cū bai Juan mena. ³Tunu cabero āma Felipe, Bartolomé, Tomás, Mateo. Yɔ, Mateo puame Roma* macāānarē, camasā yaye dinerore jejobojarɔ majōcɔ caānimiricū yɔ āmɔ. Tunu cabero āmi Alfeo macū Santiago cawāmecɔcɔ. Tunu cabero āmi Tadeo. ⁴Tunu cabero āmi Simón. Cū puame āmi jicāū celotea* mena macāācū. Cabero āmi Judas Iscariote. Cū puame āmi Jesure cañerotipau. Tocānacāū jāā āmɔ Jesús cū caquetibujɔrotijoparā, cū cabeseatana yua.

Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios
(Mr 6.7-13; Lc 9.1-6)

⁵Bairo, Jesús puga wāmo peti rɔpore puga pēnirō cānacāū majū, jāā, cū cabuerārē jāā bese yaparo, camasārē jāā quetibujɔ rotijowī. Bairo jāā quetibujɔ rotijori yua, cariape atore bairo jāā īwī: “Judío majā caāmerā na caānopɔ mujāā cañesēārō yɔ boetiya. Tunu bairoa Samaria yepa macāāna na caāni macāārɔpɔ cūārē mujāā cañesēārō yɔ boetiya. ⁶Ati yepa Israel macāāna oveja* nuricārā cayasiricarārē bairo caāna niñama. Na caāno puamerē mujāā cañesēārō yɔ boya. ⁷Bairo na mena āna, atore bairo na ī quetibujɔya: ‘Dios cū carotimasirɔpau merē etaro baiya.’ ⁸Tunu bairoa cariyecɔnarē na catioya. Bairo cariacootana cūārē tunu na cationemoña. Bairo na rupau caboarā cūārē na catioya. Tunu bairoa wātī yeri pūna camasā rupauɔ caānarē na

acurewiojoya. Yɔ camasirijērē wapa mano mujāārē yɔ joya. Bairo wapa mano cabopacarārē na juātínemoña mujāā cūā.

⁹“Tunu bairoa oro, plata, cobre* moneda tiirire jeápéricōāña. ¹⁰Tunu bairoa wasopoa, apeye ūnierē mujāā cajāārɔ poa cūārē jeápéricōāña. Tunu jutiro, mujāā cawasoaparo cūārē jeápéricōāña. Rɔpo jutii, mujāā cawasoapee, bairi tuericɔ cūārē mujāā cajeátó yɔ boetiya. Mujāā, paari majā ānirɔ mujāā ugamasīna noo mujāā caátóɔ na canurijērē.

¹¹“Bairo noo cabori macā, o peeti macāācā camasā na caānopɔ etarā, ‘¿Ni carou cū āniñati?’ ti macā macāānarē na ī jēniñajūgoya. Bairo cū ūcūrē masɔ yua, cū ya wiirɔ mujāā ānicōāwā. Capee wiirɔpɔ patowācō ñesēāētícōāña. ¹²Bairi ti wii jāāetarā yua, ‘Dios caroa yericutaje cū joátó ati wii macāānarē,’ na mujāā ĩgarā ti wii macāānarē. ¹³Bairo mujāā cañjēnirō, na puame cūā caroaro mena mujāārē na cajēniata, Diore na mujāā cajēnibojari wāmerē bairoa caroa yericutajere na jogumi Dios. Bairo mujāā cañjēniniatācūārē, caroaro mena mujāārē na cajēnieticōāta, Diore na mujāā cajēnibojari wāmerē bairo caroa yericutajere na joetigumi Dios. ¹⁴Bairo ti wii upau cū mena mujāā cabapacuto cū caboeticōāta, o mujāā yaye quetire cū catūgogaeticōāta, cū mena āmericōāña. Bairo yua, cū ya wiire witiarā, o cū ya macārē witiánā, cū macā ñerɔ mujāā rɔpo jutii macāājērē mujāā paregarā, ‘Roro jāārē mu átiarɔ,’ ĩrā. ¹⁵Cariape mujāārē ñiña: To macāāna mujāārē na catūgogaetic wapa Dios puame roro na átigumi. Camasārē cū caññabeseri rúmɔ caāno Sodoma,* Gomorra macāā macāāna netōjāñurō popiye na baio joroque na

átigumi yua,” jáā ī quetibujawī Jesús, jáā, cū cabuerārē.

Persecuciones

¹⁶Ī quetibuju yaparo, atore bairo jáā ĩnemowī tunu: “Tūgoya, āmerē mujāārē caroa quetire yu quetibuju rotijoya. Ovejas* nurīcārā, macāncūcū macāāna lobos* cauwiōrā watoa na caānorē bairo watoare mujāā yu joya. Bairi āña cū camasīrōrē bairo tūgoñamasīña mujāā cūā. Bairo baimirācūā, bua ñerē caāpei cū cabairore bairo mujāā caāno yu boya. ¹⁷Diore caīroaena na caātiānierē tūgoñamasacatiya. Na puame mujāārē ñerī, na quetiuparā tūpu mujāārē jeágarāma. Aperā cūā na cañubueri wiiripu mujāā bapegarāma. ¹⁸Bairi yu yarā mujāā caāno jūgori na puame mujāārē roro na catutiparore bairo ĩrā, quetiuparā gobernadores,* bairi quetiuparā reyes* tūpu cūārē mujāārē jeágarāma. Bairo na caātimiatacūārē, na ũnarē, bairi judío majā caāmerā cūārē yu yaye quetire nemojāñurō mujāā quetibuju masīgarā bairāpua. ¹⁹Bairo mujāārē na cañerō, uwīrā, ‘¿Dope bairo na marī ĩrāati?’ ĩ tūgoña macāētīcōāña. Tipau caetaro ĩña, Dios puame mujāā caīmasīpeere mujāā jogumi. ²⁰Mujāā catūgoñamasīrījē mena mujāā quetibujuetigarā. Marī Pacu Dios mena macāācū, Espírītu Santo cū camasīōrījē jūgori roque mujāā quetibujugarā camasārē.

²¹“Tipau caāno, jīcāñ pūnaa caāna nimirācūā, āmeo busujābuitirecōāgarāma. Bairo ána, gobiernorē na ñerotiri pajīārerotigarāma. Tunu apeī cūā cū macūrē torea bairo cū átirotigumi. Tunu jīcāñ pūnaa na pacuare boetiri, na pajīārerotigarāma. ²²Bairi yua, ati ũmurecōo macāāna nipetiro mujāārē

īñategarāma, yu yarā mujāā caānoi. Bairo mujāārē na caīñatemiatacūārē, ni ũcū mujāā mena macāācū yu yaye quetire jīcā wāmeacā ũno cū cajānaeticōāmata, cū netōgumi Dios. ²³Bairi jīcā macā macāāna yu yaye busuriquere tūgogaena, roro mujāārē na caāpata, ape macāpu ruti ánāja. Cariape mujāārē ñiña: Israel yepa macāārī tocānacā macāāpūre mujāā caquetibujupeyoparo jūgoyepua, merē yu, Camasā Jūgocu nemo yu tunuatīgu ati yepapūre.

²⁴“Tunu bairoa ni jīcāñ ũcū bueri majōcu, cūrē cabuei netōrō masīētīñami. Tunu ni jīcāñ ũcū paabojari majōcu cū quetiupau netōrō rotimasīētīñami. ²⁵Bairi ni jīcāñ ũcū bueri majōcu, cūrē cabueire bairo popiye cū cabaigaeticōāta, ñuetō. Torea bairo ni jīcāñ ũcū paabojari majōcu, cū quetiupāre bairo popiye cū cabaigaeticōāta, ñuetō. Bairi jīcā wii upāre, ‘Wātī quetiupau, Beelzebú* cawāmecucu mu ācū,’ cū na caīata, netōjāñurō na ĩñategarāma caībusupairā ti wii upau yarārē,” jáā ĩ quetibujawī Jesús.

A quién se debe tener miedo

(Lc 12.2-7)

²⁶Ī quetibuju yaparo, atore bairo jáā ĩnemowī tunu: “Bairi yu yarā, mujāārē caīñaterārē na uwieticōāña. Nipetiro āme caāna na catūgoñarījē nipetirijere masīōpeyocōāgumi Dios. Baujaro nigaro mujāā yeripu mujāā catūgoñarījē nipetirije. ²⁷Bairo bairi yasiro mujāārē yu caīrīqūē cūārē nipetiro camasārē na quetibujuya busurique tutuaro mena. ²⁸Bairi yu yarā, mujāārē capajīāreyasiogarā ũnarē na uwieticōāña. Bairo pajīāremasīmirācūā, dope bairo átimasīētīñama mujāā yeri pūna

cañipeere. Dios puame camasā na cayasiparo, caupetietopu na yeri pūnarē jomasīnami. Bairi Dios puame roquere cū uwiri jīcārō tūni caroaro āsa.

²⁹“Tunu puḡarā minia, jīcā moneda tiiaca wapacutiyama. Bairi petoaca wapacutimirācūā, ni jīcāū mini ūcū Dios cū caīnarīcānūgōēcū maami. Bairi marī Pacu Dios, ‘Bairo cū baiáto,’ cūrē cū caīētīcōāta, ni jīcāū mini ūcū riayasietigūmi. ³⁰Mujāā cūā mujāā cabaípee nipetirijere īnausagūmi Dios. Mujāā poawērī cūārē nipetiro cōñapeyo masīcōānami. ³¹Bairi, ‘Marī cabairijere masīēcūmi Dios,’ ī tūgoñaeticōāña. Minia netōjāñurō mujāā maiñami Dios. Bairi uwietīcōāña,” jāā ī quetibujuwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

**Los que reconocen a Jesucristo
delante de los hombres**

(Lc 12.8-9)

³²Ī quetibujū yaparo, atore bairo jāā īnemowī tunu: “Ni jīcāū ūcū, ‘Jesús yau yū āniña,’ aperā camasā na catūgoro caīquetibujure, yū yau cū cañnierē yū cūā yū Pacu, ūmurecōo macāācūrē cū yū quetibujugū. ³³Bairi tunu apeí, ‘Jesure yū masīētīña,’ caī puamerē yū cūā, ‘Cū yū masīētīña cūrā,’ nī quetibujugū yū Pacu ūmurecōo macāācūrē,” jāā ī quetibujuwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Jesús es causa de división

(Lc 12.51-53; 14.26-27)

³⁴Ī quetibujū yaparo, jāā ī quetibujūnemowī tunu: “Camasā watoa yū cañnierē cariape masīña. ‘Dios cū cajou cū caetaro bero jūgori nipetiro camasā caroaro āmeo ātīānigarāma,’ ī tūgoñaeticōāña. Yū caetaro jūgori camasā jīcārō tūni tūgoñaetigarāma.

Caāmeoqūērā na catūgoñarījērē bairo tūgoñagarāma. ³⁵Bairi camasā yū yaye busuriquere jīcā yerire bairoa catūgousaena ānirī jīcāū cū pacure cū pesucutigūmi. Torea bairo apeo cūā cō pacore cō pesucutigomo. Apeo cūā cō mañicōrē cō pesucutigomo. ³⁶Bairi jīcāū caīmū pesua puame jīcā wii macāāna majū nimirācūā, tore bairo baigarāma.

³⁷“Bairi tunu ni jīcāū ūcū, cū pacure, o cū pacore yū netōrō na cū camaiata, yū cabueire bairo ānimasīētīñami. Tunu bairoa apeí ūcū cū macūrē, o cū macōrē yū netōrō na cū camaiata, yū cabueire bairo ānimasīētīñami. ³⁸Tunu ni jīcāū ūcū yū mena ágamicūā, yure bairo popiye cū cabaigaeticōāta, yū cabueire bairo ānimasīētīñami. ³⁹Tunu ni jīcāū ūcū cū caānie puamerē mairī, yū yaye quetire cajānaū puame yasicoagūmi yua. Bairua, ni jīcāū ūcū yū yaye quetire cajānaecu roque netōcōāgūmi. Cūrē na carajīārocacōāmiatacūārē, caticōā ānīnucūgūmi tocānacā rūmua,” jāā ī quetibujuwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Premios

(Mr 9.41)

⁴⁰Ī quetibujū yaparo, atore bairo jāā īnemowī tunu: “Ni jīcāū ūcū mujāārē cū canucūbugoata, yure canucūbugoure bairo cū nīñagu. Tunu bairoa yure canucūbugou caācū cū caānoi, Dios yure cajou puame cūrē canucūbugoure bairo qūñnagūmi. ⁴¹Tunu bairoa ni jīcāū ūcū puame profetare* cū cū canucūbugoata, caroare cū jogūmi Dios. Dios yaye busuriquere cū caquetibujurotījoricu cū caānoi, caroaro cū cū caápara, profeta caroaro cū caátie wapare bairo cū cūārē cū jogūmi Dios. Tunu bairoa ni jīcāū ūcū puame carorije wapa cacūgoecure cū

cū canucūbugoata, caroare cū jogumi Dios caimurē. Cariape Dios yaŋ cū caānoi caroaro cū cū caápata, carorije wapa cacūgoescu caroaro cū caátie wapare bairo cū cūārē cū jogumi Dios. ⁴²Tunu bairoa ni jīcāŋ ūcū pŋame yŋ cabueire cū cū canucūbugoata, caroare cū jogumi Dios cū cūārē. Yŋ cabuei, cabugoro macāacū majū cū caānimiatacūārē, caroaro cū cū caápata, cūrē caroaro cū caátie wapa nigaro. Dise ūnieacārē oco cū caetipee cūārē yŋ cabueire cū cajoata, cūrē caroaro cū caátie wapa nigaro,” jāā ī quetibujawī Jesús.

Los enviados de Juan el Bautista
(Lc 7.18-35)

11 ¹Bairo puga wāmo peti rŋpore puga pēnirō cānacāŋ majū, jāā, cū cabuerārē jāā quetibujŋ yaparo yua, topŋ caāniatacŋ ti yepa macāājē ape macāārīpŋ ānesēānemowī Jesús, caroa quetire camasārē na quetibujŋ ácú.

²Mai, Juan camasārē cabautizamiatacŋ* pŋame preso jorica wiipŋ añupŋ ti rŋmurīrē. Bairo topŋ ácŋ, queti tŋgoyupŋ Jesús cū caátianierē. Bairo tŋgori, atore bairo na ī jēniñarotijoyupi cū cabuerārē: ³“¿Cariapea Mesías,* Dios cū cajou majū, mŋ āniñati? Cū mee mŋ caāmata, ¿apei pŋamerē jāā coterāati?” na ī jēniñarotijoyupi Juan cū cabuerārē, Jesure.

⁴Bairo cabero Juan cū cabuerā torea bairo na caījēniñarō, atore bairo na īwī Jesús: “Tunu ánāja Juan tŋpŋ. Cū quetibujurájá mujāā caīñaatajere, bairi mujāā catŋgoataje cūārē. ⁵Yŋ camasírījē jŋgori caīnamasīētāna merē iñamasīñama. Tunu caāmasīētāna cūā merē ámasīñama. Carupau boaatana cūā merē caticoayama. Tunu catŋgoetana cūā merē tŋgomasīñama.

Cabaiyasiatana cūā merē caticoayama. Tunu cabopacarā cūā caroa queti tŋgoyama, Dios narē cū canetōrījērē. Tierē cū quetibujurájá. ⁶Tunu bairoa mujāārē ñiña: iŋseanirī ñiñama camasā yŋ mena catŋgoñatutujānaena pŋame!” na ī jowī Jesús, Juan cū cabuerārē.

⁷Bairo Juan cū cajoatāna na caátó iña, to macāāna capāārā camasārē na quetibujŋ jŋgowī Jesús, Juan cū cabairiquere. Atore bairo na īwī: “¿Nopēirā desierto* cayucŋmanopŋ mujāā ásúpari? ¿Jīcāŋ yucŋacā wīnoi cayuguiricacaré iñagarā, topŋ mujāā ásúpari? ⁸¿O caimŋ, caroa cajutii jāñaurē qūñagarā, topŋ mujāā ásúpari? Mujāā baiyesupa. Camasā caroa jutii cajānarā pŋame caroa wiiripŋ, quetiuparā ya wiiripŋ āniñama. Desierto cayucŋmanopŋ etaetiyama na ūna. ⁹¿O profetare* qūñagarā, topŋ mujāā ásúpari? Bairoa mujāā baiyupa. Cariape mujāārē ñiña: Mujāā pŋame, ‘Profeta ācŋmi Juan,’ mujāā caītŋgoñamiatacūārē, Juan profeta netōōjāñurō caānimajūŋ ñiñami. ¹⁰Cū ñiñami Dios yaye quetibujurica tutipŋ na cawoatujŋgoyecutacu majū. Atore bairo ti tutipŋ ī quetibujŋyayupi Dios, cū macūrē, Juan cū cabaipeere:

‘Mŋ, yŋ cajopau, ti yeparŋ mŋ cabuiaparo jŋgoye, apeire cū yŋ qūñeroti jojŋgogŋ.

Camasā mŋ yaye quetire na tŋgousaáto ī, apeire yŋ qūñeroti jojŋgogŋ,’

ī quetibujŋyayupi Dios Juan cū cabaipeere.

¹¹Cariape mujāārē ñiña: Ni jīcāŋ ūcŋ ati yeparŋ cabuairicŋ, Juan, camasārē cabautizamiatacŋ netōō caquetibujnetōōmasī maami. Bairŋna, Dios cū carotimasírīpau macāacŋ

puame nipetirā netōrō cabugoro macāacū ānimicūā, ape rūmuru roquere Juan netōrō masīcōāgumi.

¹²“Juan cabautizamiatacu cū cabauetaropui nijūgoanā, āme caānapu tocānacā rūmua nituetayama Dios cū carotimasirīpau capāārā beropu butioro cajāāgarā. Na puame āmeo quēri majā jicā macārē ēmagarā butioro na caātoire bairo popiye bairi jāārā ātiyama. ¹³Tunu Juan ati yepapu cū caquetibujuparo jūgoye profeta majā nipetirā, bairi Moisés ānacū cūā quetibuju jūgoatīyayupa Dios cū carotimasirīpau caetapeere.

¹⁴Tunu mujāā camasīgaata, atore bairo mujāārē nī quetibujunemoña: ‘Elfare bairo caācū ape rūmuru buiaetagumi,’ na caīwoatucūjūgoyecutacu majū niñami Juan. ¹⁵Mujāā, caāmoocna mujāā āniña. Bairi āmerē yua, mujāārē yu caquetibujunatajere tūgoāmewiyoya mujāā yeripu.

¹⁶“¿Dope bairo mujāā, ati yutea macāāna mujāā ūnarē nīcuti? ¿Noa ūnarē bairo mujāā ānicuti? Cawīmarārē bairo mujāā āniña. Cawīmarā puame camasā na canēñaporīpau ūno plazapu* eperā, awajari atore bairo ī joyama na baparārē: ¹⁷‘Jāā catōrōā putiro, mujāā basaetiapu. Tunu bairoa jāā caotiro cūārē, jāā mujāā otinemoetiapu,’ ī joyama cawīmarā na baparārē. Narē bairo mujāā āniña, cayugaena majū. ¹⁸Tūgopeoya mai. Yu jūgoye etayupu Juan. Cū puame pan ūgaesupu. Tunu use oco cūārē etietinucūñupū. Bairo cū cabairijere iñarā, mujāā puame, ‘Wātī yeri pūna cacūgou ācūmi. Cū marī tūgoetiroa,’ mujāā iñupā Juarē. ¹⁹Bairi Juan bero yu, Camasā Jūgocu, yu etawu. Yu puame camasā mena yu ūganucūñā. Na mena yu etinucūñā. Bairo yu cabairijere iñarā, mujāā

puame, ‘Ūgapacajāñuñami. Ūse oco cūārē etipacajāñuñami. Carorā mena bapacutiyami. Tunu bairoa Roma* macāacū gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā mena bapacutiyami. Bairi carou ācūmi. Cū marī tūgoetiroa cū cūārē,’ yu mujāā iñucūñā. Bairua, Dios puame cū camasirijerē camasārē na āti iñōñami cū mena catūgoñatutuarā caroaro na caātie jūgori,” na ī quetibujuwī Jesús cūtu catūgorā etarārē.

Los pueblos desobedientes

(Lc 10.13-15)

²⁰Ī quetibuju yaparo, atore bairo na iñemowī tunu Jesús to macāānarē, ape macāā macāāna roro na cabairiquere. Mai, na macāārē ācū, capee caroa ātījēño iñorīquērē na āti iñowī Jesús. Bairo narē caroaro cū caātimiatacūārē, na puame roro na caātajere tūgoña yapapuari tūgoña wasoema na yerire. Bairi atore bairo na iñwī Jesús na cabaipeere: ²¹“iRoro majū baigarāma to Corazín macā macāāna! iRoro majū baigarāma Betsaida macā macāāna cūā! Dios cū caātījēñomasirijē capeere iñawā. Bairo caīnarā nimirācūā, roro na caātajere jānagaema. Tirūmuru macāāna Tiro, Sidón macāāna ānana, Corazín, Betsaida macāāna na caīnarīcārōrēā bairo na cūā na caīnaata, roro na caātajere jānabujoricarāma Tiro, Sidón macāāna puame. Butioro yapapuarā na cajāñarījē jutii ūnierē jāñabujoricarāma. Peero ōwā cūārē na rupoapu mapeobujoricarāma, butioro yapapuari yua. ²²Cariape mujāārē niña: Camasārē Dios cū caīñabeseri rūmu caetaro, Corazín, bairi Betsaida macāāna puame, Tiro, Sidón macāāna netōjāñurō popiye baigarāma. ²³Torea bairo Capernaum macā macāāna

cūā baigarāma. ‘Jōbuiṗu marī ágarā,’ caítūgoñarā na caānimiatacūārē, icaūcūārī opeṗu roquere na regumi Dios! Cū caátijēñorijē capeere ññawā Capernaum macāāna. Tirūmupū macāāna, Sodoma* macāāna ānana, Capernaum macāāna na caññaricārōrē bairo na cūā na caññāata, roro na caátajere jānarī, yasietibujoricarāma. Na ya macā ṗuame ati rūmūrē nicōābujioro mai. ²⁴Cariape mujāārē ñña: To macāāna na catūgoetie wapa, Dios ṗuame roro na átigūmi. Camasārē cū caññabeseri rūmū caetaro, Capernaum macāāna, Sodoma macāāna netōjāñurō popiye baigarāma,” na ī quetibujūwī Jesús, camasā cūtu catūgorā etarārē.

Vengan a mí y descansen

(Lc 10.21-22)

²⁵Bairo ti watoa caāno atore bairo Diore qūī jēniwī Jesús: “Caacu, mū, ati ūmurecōo nipetiro upau, mū ñujāñuña yū yarā mena. Naa, cabūgoro macāānarē bairo caāna na caānimiatacūārē, masirīqūērē na mū joyupa. Aperā, ati yepa macāāna, ‘Marī roque marī masinetōña,’ caññā ṗuamerē na mū joesupa. ²⁶Caacu, tore bairo mū ásupa mū cabojūgoyetiricarorea bairo caāno jūgori,” qūī jēniwī Jesús cū ṗacure.

²⁷Bairo qūī jēni yaparo, atore bairo na īwī Jesús cūtu catūgorā etarārē: “Yū Pacu ṗuame nipetirije masirīqūērē yū jowī. Tunu yū caátianie cūārē yū Pacu jeto masññami. Tunu cū caátianierē yū cūā yū masīpēcōāña. Bairi yū cūā yū jeto na yū masīōmasīña camasā yū cabeserārē yū Pacu cū caátianierē. ²⁸Tunu mujāā nipetirā cajūgobueri majā na caquetibujūcūrīqūērē caátipeyogamirā yū mena tūgoñatutuarasā. Caroa yericutajere

mujāārē yū jogu, ‘Jau,’ mujāā caññata. ²⁹Wecua ṗugarā jiyaricarā jicārō mena na caraarorea bairo marī cūā jicārō mena marī paaroa. Tunu bairoa yū yaye busurique cūārē tūgorajeusaya. Yūa, tutuaro caroti mee yū āniña. Caroa yeri pūna mena caquetibujū yū āniña. Bairi yū mena mujāā caāmata, caroa yericutaje majū mujāā yeripure etagaro. ³⁰Mujāā caátipee yū caborije ṗuame tūgoña yapapua joroque mujāārē áperigarō. Tunu yū caborore bairo mujāā caátipee masiriyōetiya,” na ī quetibujūwī Jesús cūtu catūgorā etarārē.

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo

(Mr 2.23-28; Lc 6.1-5)

12 ¹Ti rūmūrē jāā, judío majā jāā cayerijārī rūmu caāno, jāā netōápū weseripū. Bairo netōáná, jāā, Jesús cū cabuerā ṗuame queyari, trigo* apeacarē jeri cacatirijerea jāā ūgajūgowu. ²Bairo jāā caátore ññarī, fariseo* majā atore bairo qūī tutiwā Jesure:

—iNa ññañijate! ¿Mū cabuerā roro na caátie ññañiyati? Ati rūmu ūnorē paariquere bairo átiyama mū cabuerā, bairo trigo apeacarē jeugarā. Ati rūmu ūnorē caápericōāpee ñña na caátie ūnierē —qūī tutiwā fariseo majā Jesure.

³Bairo na caññaturo tūgo, atore bairo na īwī Jesús:

—David ānacū queyamiácú, ¿cū caátajere na caquetibujūcūrīqūērē mujāā ññaetincūñati Dios ya tutipū? Mujāā ññanucūrā. ⁴Bairo baiyuparo: David ṗuame jāāetayupū Dios ya wiire cū ūmua mena. Ūgariquere macārā jāāetayuparā. Bairi pan āñuparō, caroa Dios yaye majū na caññaturo jeto. Tie pāārē sacerdote*

majã jetore na ugarotiyupũ Moisés ãnacũ. Bairo sacerdote majã jeto na caugarije cañnimitacũãrẽ, tie pããrẽ ugarĩ bero, cũ ãmũarẽ na batonuñupũ David. ⁵Tunu bairoa Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽ ape pũrõ ape wẽẽpũ sacerdote majã ati rũmũ ãnorẽ na caãtipeere, ¿mujãã ãnaetinucũñati? Mujãã ãnaricãrã. Ati rũmũ ãnorẽ templo* wiire paariquere bairo camasãrẽ na cajũgoñubuoero átirotiyupi Moisés. Bairo na puame ati rũmũ ãnorẽ na capaamiatacũãrẽ, tie jũgorĩ carorije wapa cacũgorãrẽ bairo na ãnaetinucũñami Dios. ⁶Cariape mujããrẽ ñña: ãme ati yepapũ mujãã mena macããcũ jĩcãũ templo wii netõjãñurõ cañnimajũũ ññãmi. ⁷Dios yaye cũ caquetibujucũrĩquẽ, “Waibutoa rii joemũgorĩ yũ mujãã cañubuoero mee, camasãrẽ bopacooro mujãã cañnamairõ roquere yũ boya,” cũ caĩquetibujucũrĩquẽrẽ mujãã tũgomasiẽtĩña. Bairo tiere mujãã catũgomasiãta, yũ cabuerã, carorije wapa cacũgoenarẽ na mujãã tutietibujiorã. ⁸Yũ, Camasã Jũgocu ãnirĩ, yũ átirotimasĩña yerijãricã rũmũ cũãrẽ camasã caroare na caãtĩãnipeere —na ã quetibujuwĩ Jesũs fariseo majãrẽ.

El hombre de la mano tullida

(Mr 3.1-6; Lc 6.6-11)

⁹Cabero topũ cañniatacu jãã jũgoacoãmĩ tunu Jesũs. Á yua, ti yepa macãã wii na cañbueri wiire jããmĩ. ¹⁰Mai, topũ ãmi jĩcãũ caricãburicu. Bairi to macããna qũĩ jẽniñawã Jesure: —Marĩ cayerijãricã rũmũrẽã cariyecũnarẽ marĩ cacatioro, ¿to ñucõãcuti? O paariquere bairo caãnoi, ati rũmũ ãnorẽ tore bairo caãpericõãpee, ¿to ãnicuti? —qũĩ jẽniñawã Jesure, cũ caĩrĩjẽrẽ na quetiuparãrẽ busujãgarã.

¹¹Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ãwĩ Jesũs:

—¿Ni ãcũ mujãã mena macããcũ, oveja* jĩcãũãcã cacũgou ãcũ cũ caãmata, cũ yau operũ ati rũmũ ãnorẽ cũ cañarocajãápata, jicoquei cũ cũ nemũgõmasiẽtĩcuti? Nipetirã mujãã tore bairo mujãã átibujiorã, marĩ cayerijãrĩ rũmũ ãno cũãrẽ. ¹²¡Camasã puamerẽ oveja netõjãñurõ na maiñami Dios! Bairi cañurĩjẽ marĩ caãtie ñña Dios cũ caññajoro marĩ cayerijãrĩ rũmũ ãno cũãrẽ —na ãwĩ Jesũs ti wii macããnarẽ.

¹³Bairo na ã yaparo, atore bairo qũĩwĩ Jesũs caricãburicu:

—Mu ricãre ñupoaya.

Bairo cũ caĩrõ, caricãburicu puame cũ ricãre ñupoowĩ. Tocãrõã cũ ricã ñucoãpũ ape nũgõã macã ricãre bairo yua. ¹⁴Bairo cũ caãto ãnarã, fariseo majã puame ti wiire witi yua, “¿Dope bairo marĩ ãnaati, Jesure pajĩãgarã?” ãmeo ã busupajijũgoyuparã na majũ.

Una profecia acerca de Jesús

¹⁵Jesũs puame masicõãwĩ fariseo majã na caĩtũgoñarĩjẽrẽ. Bairo masĩrĩ yua, topũ cañniatacu aperopũ acoãmĩ. Bairo cũ caãto ãnarã, capããrã camasã cũ bero usawã. Na mena macããna cariyecũna nipetirãrẽ na catiowĩ Jesũs. ¹⁶Bairo na catio yaparo, narẽ cũ caãtibojarijere aperãrẽ na quetibujũ rotiemĩ. ¹⁷Dios busurica tutipũ profeta* Isaías ãnacũ cũ caĩquetibujũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietaro baiwu. Atoe bairo ã quetibujũ woatucũñanupĩ Isaías ãnacũ Dios cũ caĩrĩjẽrẽ:

¹⁸“Ãni, yũ cabesericũ, yũ caroti ññãmi. Cũ yũ maijãñũña.

Cũ caãtĩãnierẽ ññauseaniña.

Bairi yũ yerire cũ mena yũ bapacũtiroigu.

Cū puame judío majã caãmerã cūārē cariape quetire na quetibujugumi.

¹⁹ Tunu bairoa camasārē roro na busunetōētīgumi.

Caroa yeri mena roque na quetibujugumi.

Bairi noo macã maapũ ãcũ, di rũmu ãno awajatutiri na quetibujuetīgumi.

²⁰ Bairi camasã catũgoñatutuaenarē caroaro mena na beyogumi.

Cũ carotimasirĩpau caetaparo jũgoye tũgoñatutuarique roquere na jogumi.

²¹ Bairi judío majã caãmerã cūã nipetirã, ‘Cũ caĩrõrē bairo caroaro marĩ juátibojagumi,’ ĩ tũgoñagarãma,” ĩ quetibuju woatucũñañupĩ Isaiás ãnacũ Jesús cū caátipeere.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio

(Mr 3.20-30; Lc 11.14-23; 12.10)

²² Ape rũmu Jesutu cū neamá camasã jĩcãũ wãtĩ yeri pũna cacũgoure. Mai, wãtĩ yeri pũna cū cajãñarõ jũgori cū puame ĩñamasĩemi. Bairi tunu busumasĩemi. Jesús puame cū catiowĩ cū cūārē. Bairo cū cacatioro, caũmu puame busumasĩwĩ. Tunu bairoa ĩñamasĩwĩ. ²³ Bairo cū cacatiro ĩña, nipetiro camasã tũgoñacõã maniãma. Atore bairo ĩwã: “¿Ãni, Jesús, marĩ ñicũ David ãnacũ pãrãmi mee cū ãnicuti? ¿Dios cū cajou Mesías* mee cū ãnicuti?” ĩwã nipetiro camasã.

²⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, fariseo majã puame atore bairo ĩwã: “Dios jũgori mee, Beelzebú,* wãtĩã quetiupau majũ cũ camasĩõrijē jũgori wãtĩ yeri pũna, camasãrē caãnarē na acurewiyoyo masĩĩmi Jesús,” ĩwã fariseo majã.

²⁵ Jesús puame masĩcõãwĩ na catũgoñarĩjērē. Bairo masĩrĩ yua,

atore bairo na ĩwĩ: “Quetiupau rey* cū carotimasirĩpau macããna na caãmeoboeticõãta, jĩcãrõ ãnimasĩētĩñama. Tunu bairoa jĩcã macã, o jĩcã wii macããna na caãmeoboeticõãta, na cūã caroaro ãnimasĩētĩñama. ²⁶ Tore bairo Satanás,* wãtĩã quetiupau, cū yarãrē na cū caboeticõãta, ¿dope bairo to ãninetõrõati cū carotimasirĩpau? ãninetõmasĩēto. Yasipeticoagaro cū yarãrē, na cū caboeticõãta. ²⁷ Tunu bairoa Beelzebú jũgori wãtĩ yeri pũnarē na yu caacurewiyojomasĩata, ¿ñamu cū camasĩrijē jũgori mujãã yarã cūã yure bairo na ãtimasĩcuti? Bairo mujãã caĩrõ tũgorã, mujãã yarã puame, ‘Cariape mee mujãã tũgoñaña,’ mujããrē ĩbujiorãma. ²⁸ Yu puame, Dios Yeri Espĩritu Santo cū camasĩõrijē jũgori wãtĩ yeri pũnarē yu caacurewiyojomasĩata, nipetiro camasã yu caátiere ĩñarã, ‘Merē Dios cū carotimasirĩpau marĩrē etaya,’ ĩ masĩbujiorãma,” na ĩ quetibujuwĩ Jesús fariseo majãrē.

²⁹ Bairo ĩ quetibuju yaparo, cajerutiri majõcure ĩcõñarĩ atore bairo na ĩ quetibujunemowĩ tunu: “Jĩcãũ wii upau, catutuaũ majũ, cū ya wii macããjērē caroaro cū caĩñacoteata, ni ũcũ cajerutiri majõcũ cū yayere jerutimasĩēcũmi. Jerutimasĩĩmi baipua, ti wii upaure cū cajiyajũgoata. Bairo cū jiyajũgori bero roque, ti wii macããjē nipetirijere jerutipeyo masĩcõãũmi.

³⁰ “Yu mena caãnigaecũ, yure caĩñateire bairo caãcũ ñĩñami. Tunu bairoa yu mena caquetibujunetõõgaecũ, camasãrē caquetibujumawijouure bairo caãcũ ñĩñami.

³¹ “Bairi cariape mujããrē ñĩña: Cabusupairã dope bairo roro na caĩrĩjē tocãnacã wãmerē masiriyogumi Dios, cūrē na cajēniata. Bairo

masiriyobojamícūā, Espírítu Santore roro na cabusūpaiata roquere, na masiriyoeitigūmi. ³²Bairua, noa ūna yu, Camasā Jūgocūre roro na caírījērē masiriyogūmi Dios, cūrē na cajēniata. Tore bairo átímicūā, Espírítu Santore roro na caíta roque, na masiriyobaetigūmi. Ati yutea caāno cūā, bairi atí yepa cū cawasoaro bero caānipa yutea cūārē na masiriyoeitigūmi, Dios Espírítu Santore roro na caíta,” na ī quetibūjūwī Jesús fariseo majārē.

El árbol se conoce por su fruto

(Lc 6.43-45)

³³Ī quetibūju yaparo, atore bairo na ĩnemowī tunu: “Tūgoñānijate. Jīcāū yucu caroú carorijere rícacūperiya. Tunu bairoa apei yucu caroricū caroare rícacūperiya. Tocānacā yucu carícacūtiī yucu rícare űgarā, tiire marī masīña. ‘Yucu caroú niña,’ o ‘Yucu caroricū niña,’ marī ī masīña. ³⁴!Mujāā, āña ūna moena majū mujāā āniña! Bairi rorije caáticōāna ānirī dope bairo pūame caroaro cariape macāājērē mujāā quetibūju masīēna. Marī yeri marī catūgoñamasīrījēpu caānoi, marī busūnucūña. ³⁵Bairi marī yeripu caroa caāmata, caroa wāme tūgoñarīqūērē marī busūnucūña. Tunu bairoa carorijere marī cabusūnucūata cūārē, marī yeri pūnaapu carorije caāno jūgori carorije jeto busūrique niña. ³⁶Cariape mujāārē űña: Dios camasārē na cū caīñabeseri rūmu caetaro, roro na caírīqūē tocānacā wāmerē ĩñabesegūmi Dios. ³⁷Mujāā ya risero jūgori mujāā masīgūmi Dios mujāā caátianierē. Caroaro caírīcū cū caāmata, carorije wapa cacūgoecure bairo qūīnagūmi Dios. Roro caírīcū cū caāmata roque, carorije wapa cacūgoure bairo qūīnagūmi,” na ī quetibūjūwī Jesús.

La gente mala pide una señal milagrosa

(Mr 8.12; Lc 11.29-32)

³⁸Cabero jīcāārā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi fariseo majā mena Jesutu etawā tunu. Atore bairo qūīwā:

—Cabuei, jīcā wāme ūno átijēño ĩnorīqūērē jāārē mu átī ĩnowā.

³⁹Bairo na caírō tūgomicūā, atore bairo na ĩwī Jesús:

—Ati yepa macāāna, āme caāna, caroaro Dios mena ānimasīētīñama. Jīcā rūmu cū boo, ape rūmu cū boetiyama. Átijēño ĩnorīqūē jettore boyama. Bairo na cabomiatacūārē, tiere na átī ĩnoetigūmi Dios. Merē na quetibūju cūñupī Jonás ānacū cū cabairiquere. ⁴⁰Jonás pūame itia rūmu, itia űami majū wai capai paaro pūeapu āñupī. Torea bairo yu, Camasā Jūgocū cūā itia rūmu, itia űami majū ati yepa pūeapu yu ānigu. ⁴¹Tirūmūpūre Jonás cū caírījērē tūgorā, Nínive macā macāāna pūame roro na caátajere jānacōāñupā. “Cariapea Dios cū caquetibūjūnetōrotiricū majū niñami Jonás,” ĩ tūgoñamasīñupā. Bairo Jonarē na caītūgoñamiatacūārē, mujāā, āme caāna pūame Jonás netōjāñurō caānimajūū cū caírījērē mujāā tūgousagaetiya. Bairi Dios cū caīñabeseri rūmu caetaro, Nínive macā macāāna pūame catitunurī, “Roro majū mujāā tūgousaesupa,” mujāā ĩgarāma. ⁴²Tunu bairoa ti rūmu caetaro, jīcāo catitunurī, mujāā, āme caānarē, “Cariapea mujāā tūgousaepu,” mujāārē ĩregomo cō cūā. Ape nūgōā waru joperū macāācō quetiupao ānacō cūā bairo mujāārē ĩgomo. Cō pūame noo cayoaropu asūpo, Salomón ānacū cū camasīrījērē tūgogo. Bairo catūgogarico cō caāniamiatacūārē,

mujãã, ãme caãna yu camasĩrĩjẽrẽ mujãã tũgogaetiya. Bairo Salomõn netõrõ camasĩ yu caãnimiatacũãrẽ, yu caĩrĩjẽrẽ mujãã tũgogaetiya.

El espíritu impuro que regresa
(Lc 11.24-26)

⁴³Ĩ quetibũju yaparo, ape wãme ĩcõnarĩ atore bairo na ĩnemowĩ Jesũs tunu: “Wãtĩ yeri pũna caũmurẽ cũ cawitiátato bero, noo caoco manipauripũ añesẽãũmi. Añesẽã yua, cũ caãniparore cũ caboacticõãta, atore bairo ĩ tũgoñaumi: ⁴⁴‘Yu caãnimitatorũa yu tunuãgu tunu,’ ĩ tũgoñaumi. Bairo ĩ tũgoña yua, tunuã, caũmurẽ quĩñaumi tunu. Caũmu yeri puame caroaro na caowa quẽnopeyoatato wiire bairo bauumi. ⁴⁵Bairo cabairo ñna yua, ácoacumi tunu wãtĩ, aperã jĩcã wãmo peti puãga pẽnirõ cãnacãũ majũ cũ netõrõ caũuenarẽ na piñeñu ãcũ. Bairo na bocã, ‘¡Jito!’ na ĩ, caũmurẽ cũ jããrãma tunu nipetirã. Bairi cũ yeripũ ãnicõãrãma tunu. Bairo na caãno, jõpuame roro baibujõumi tunu caũmu puame yua. Torea bairo baigarãma atĩ yutea macããna carorã, Dios narẽ cũ canetõatato bero cũ Yeri majũrẽ na yeripũ caboena puame,” na ĩ quetibũjuwĩ Jesũs fariseo majãrẽ.

La madre y los hermanos de Jesús
(Mr 3.31-35; Lc 8.19-21)

⁴⁶Bairo narẽ cũ caquetibũjuãno, Jesũs paco, bairi cũ bairã cũã topũ etayupa. Eta yua, cũ caãni wii macãpu cũ cotenucũñupã, cũ mena busugarã. ⁴⁷Bairo macãpu na cacotenucũrõ, Jesutu macããcũ jĩcãũ atore bairo quĩwĩ Jesure: —Mu paco, mu bairã mu macãũparã. Macãpuã mũrẽ coterã átiuparã —quĩwĩ jĩcãũ Jesure.

⁴⁸Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo quĩwĩ Jesũs cãrẽ caquetibũjũre:

—Naa, yu paco, yu bairã cũã, yu yarã majũ na caãnimiatacũãrẽ, aperã, yu yarãrẽ bairo caãna niñama na cũã.

⁴⁹Ĩ quetibũju yaparo, cũ wãmorẽ, jãã, cũ cabuerã ture ñupuajori atore bairo quĩnemowĩ tunu:

—Ãnoa niñama yu pacore bairo caãna, bairi yu bairãrẽ bairo caãna. ⁵⁰Noa ñna yu Pacu umurecõo macããcũ cũ carotirore bairo caãna puame yu bairãrẽ bairo caãna, bairi yu bairã rõmirirẽ bairo caãna, bairi yu pacore bairo caãna niñama.

La parábola del sembrador
(Mr 4.1-9; Lc 8.4-8)

13 ¹Ti rũmua ti wii caãniatacu witiátĩ yua, utabucũra tũnipũ ruietawĩ Jesũs. ²Bairo cũ caruiro, camasã capããrã cũtu neñaetawã. Bairo capããrã majũ na caãnoi, Jesũs puame cũmua turorica capairicapu ájããwĩ. Cũtu catũgorã etarã puame peta paputiropũ nucũwã. ³Bairo na cabairo, capee wãme ĩcõnarĩ na quetibũjuwĩ Jesũs.

Atore bairo na ĩ quetibũjuwĩ: “Jĩcã rũmu ásupũ jĩcãũ caũmu cũ wesepu, oteriquere otei ácũ. ⁴Topũ eta, cũ oteriquere wẽbato otejũgoyupu. Bairo caroaro cũ caotemiatacũãrẽ, oterique jĩcã rupaa ñañuparõ maapu. Bairo maapu ti rupaa cañarõ ñnarã, minia puame wũruiatĩ, ugarecõãñuparã. ⁵Cabero cũ cawẽbatoro, ape rupaa ãtã yepapu cayepa esemenirõpu ñañuparõ. Tie puame yoaro mee putimiñuparõ, cayepa esemenirõ caãnoi yua. ⁶Bairo tie oterique puame pũtiatĩmii yua, yoaro mee riacoásuparo muĩpu cũ caasijãrõĩ, dope bairo nucõõrĩ jõmasĩtĩrĩ yua. ⁷Cabero cũ cawẽbatoro, ape rupaa pota yucu watoapu ñañuparõ. Cabero pota yucu puame

cabutinetōrō, tie oterique p̄ame caroaro p̄utimasīsuparo. Pota yucu p̄ame otere butibiacōāñuparō. ⁸Cabero ape rupaa p̄ame caroa yeparu ñañuparō. Cabero puti, buticoasuparo. Bairo butiátó, jīcā jatí cien rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí sesenta rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí treinta majū rícacusuparo. ⁹Mujāā, caāmooocuna mujāā āniña. Bairi āmerē yua, mujāārē yu caquetibujatajere tūgoāmewiyoya mujāā yeripu,” na īwī Jesús cūtu catūgorā etarārē.

El porqué de las parábolas

(Mr 4.10-12; Lc 8.9-10)

¹⁰Cabero jāā, Jesús cū cabuerā cūtu jāā etawu. Cūtu eta yua, atore bairo cū jāā ī jēniñawū: “Camasā, mutū catūgorā etarārē, ¿opēī capee ícōñarī na mu quetibujunucūñati?” cū jāā īwū. ¹¹Bairo jāā caīrō tūgo, atore bairo jāā ī quetibujuwī Jesús: “Dios cū carotimasīrīpau macāājērē tirūmupū macāāna na catūgoetajere mujāā roquere mujāā masīñami. Aperā tiere na camasīrōrē boetiyami. Torecu, ape wāme ícōñarī na quetibujū rotiyami Dios. ¹²Bairi ni jīcāū ūcū yu caquetibujurijere cū catūgousaata, Dios p̄ame cū masīñemogumi tunu. Bairo átomicūā, petoaca catūgousau cū caāmata, cabero cū camasīmiatajere cū masiriyocōāgumi. ¹³Bairi ape wāme ícōñarī na yu quetibujunucūñā camasā yutu catūgorā etarārē. Bairi na p̄ame cacaapee cūgorā nimirācūā, Dios cū caátiere ñamasīētīñama. Tunu bairoa cū yaye quetire tūgomirācūā, tiere tūgomasīētīñama. ¹⁴Dios busurica tutipu Isaiás ānacū cū caīquetibujū jūgoyeticūrīcārōrē bairo baietaro baiya narē:

‘Ati yepa macāāna yu yaye quetire tūgomirācūā, di rūmu ūno tiere tūgomasīētīñama.

Tunu bairoa cacaapee cūgorā nimirācūā, di rūmu ūno yu caátiere ñamasīētīñama.

¹⁵Ati macā macāāna, na yeripu catūgoñamasīgaetoi cacaapee cūgorā nimirācūā, yu caátiere ñamasīētīñama.

Tunu bairoa caāmoo cūgorā nimirācūā, yu yaye quetire tūgomasīētīñama.

Na yeripure tūgoña masīētīñama na yu caquetibujugamirījērē.

Bairi, “Jāā mu netōōwā,” ñietinucūñama, ī quetibujū cūñañupi Isaiás ānacū,” ī quetibujuwī Jesús.

¹⁶⁻¹⁷Bairo ī quetibujū yaparo, atore bairo jāā ñemowī tunu Jesús: “Tirūmupū macāāna profeta* majā capāārā majū mujāā cañarījē ūnierē ñagamiñupā. Na ūna aperā carorije wapa cacūgoenarē bairo caāna cūā tiere ñagamiñupā. Mujāā catūgorije ūnie cūārē tūgogamiñupā. Bairi mujāā, yu cabuerā p̄ame capee ñña, tūgo, caāna ānirī, useanirī āña,” jāā īwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Jesús explica la parábola del sembrador

(Mr 4.13-20; Lc 8.11-15)

¹⁸Bairo ī quetibujū yaparo, atore bairo jāā ī quetibujū masīōwī caoteire ícōñarī cū caquetibujatajere: “Tūgoya yu cabuerā. Mujāārē yu quetibujugu caroaro, ícōñarī caotei quetire camasārē yu caquetibujatajere: ¹⁹Camasā jīcāārā Dios yaye quetire tūgoyama. Bairo tūgomirācūā, tūgomasīētīñama. Dios busuriquere na catūgoatato beroaca, wātī p̄ame uwaro eta, jecōāñami na camasībujioatajere. Minia na cawuje ugaricarore bairo etanecōāñami wātī, na camasībujioatajere. Na p̄ame

caotei cū caoterique maapɯ cañaricā rupaare bairo niñama. ²⁰⁻²¹Bairo tunu aperā camasā Dios yaye quetire useanirō tūgo, jicoquei, ‘Jau,’ iñama. Bairo bomirācūā, bairāpua na yeripɯ caroaro cū yuetiyama. Capútirije canucōmanajērē bairo niñama. Bairo roro na cabairo caño, o Dios yaye quetire na catūgousaro jūgori aperā narē na cañatero iñarā, yoaro mee jānañama Dios yaye quetire yua. Dios mena yoaro āmeriñama. Naa, caotei cū caoterique ape rupaa ūtā buipɯ cañaricā rupaare bairo niñama. ²²Bairo tunu aperā camasā Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na cairō bero, apeye ūnie pūamerē butiuro tūgoña macāñama. Ati yepa macāājē wapatarique ūnierē, bairi caroaro na cañigarije cūārē tūgoñañama butiuro. Bairi Dios busuriquere tūgoña masiriticōañama. Caroaro cañarē bairo na caāperoi, caríca butimasīētīērē bairo niñama. Bairi naa, caotei cū caoterique ape rupaa pota watoapɯ cañaricā rupaare bairo niñama. ²³Bairāpua, aperā roque Dios yaye quetire useanirī tūgoyama. Na yeri pūnapɯ cariape tūgopeori, tiere tūgousayama. Caotei cū caoterique ape rupaa, caroa yepapɯ cañaricā rupaare bairo niñama. Bairi jīcā jatí cien rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí sesenta rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí treinta majū rícacusuparo. Torea bairo niñama Dios yayere catūgousanucūrā pūame,” jāā ī quetibujuwī Jesús.

La parábola de la mala hierba entre el trigo

²⁴Jāā ī quetibujɯ yaparo, ape wāme īcōñarī atore bairo na īnemowī Jesús tunu cūtu catūgorā etarārē: “Dios cū carotiripau atore bairo niña: Oteriquere caotei cū oterique caroa majūrē cū

wesepure oteyupɯ. ²⁵Cabero cū, bairi aperā cū yarā cūā nipetiro na cacānitoye cū pesu pūame yasiro cū wesepɯ etayupɯ. Eta yua, oterique moetie majūrē trigo* cū caoteataje watoapure otenemocōañupū. Bairo roro áti yaparo, acoásupɯ. ²⁶Cabero cū caotemirīqūē pūame puti, butiyaparoyuparo. Moetie cūā puti, butiyaparoyuparo caroa oterique watoare. ²⁷Bairo cabairo iña, ti wese upau ūmua pūame cūtu etayuparā. Eta yua, atore bairo qūī jēniñuparā: ‘Jāā quetiupau, oterique caroa majūrē mɯ oterotiricu. Bairo mɯ caátirotimiatacūārē, ¿dopērō caroa watoare carorije to putiyupari?’ qūīñuparā cū ūmua pūame. ²⁸Bairo na cairō tūgo, atore bairo na iñupɯ: ‘Yɯ pesu jīcā roro yɯ átibojaatacumi.’ Bairo cū cairō tūgo, atore bairo qūī jēniñuparā: ‘Bairi, ¿ñerē jāā caátie mɯ boyati? ¿Moetiere jāā cawāarero mɯ boyati?’ qūīñuparā cū ūmua ti wese upaure. ²⁹Bairo na cairō tūgo, atore bairo na iñupɯ: ‘Bairo yɯ boetiya. Bairo mujāā caápata, trigo caroa apeye moetie mena mujāā wāarecōābujiorā. ³⁰Bairi trigo carorije mena to buticóato mai. Cabero trigo jericapau caetaro iña, atore bairo ñigu trigore cajebajari majārē: “Trigore mujāā cajeparo jūgoye carorijere ricaati jee yaparo, carupaa rotori jiyari joerecōāña. Bairo áti yaparo, trigo pūamerē mujāā cajero yɯ boya. Jee yaparo, yɯ ya wīi ūgarique cūrīcā wīipɯ mujāā cacūrō yɯ boya,” ñigu trigore cajebajari majārē,’ na iñupɯ ti wese upau,” na īcōña quetibujuwī Jesús cūtu catūgorā etarārē.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mr 4.30-32; Lc 13.18-19)

³¹Ī quetibujɯ yaparo, ape wāme īcōñarī atore bairo na īnemowī Jesús

tunu cūtu catūgorā etarārē: “Tunu mostaza* na caírī apeacarē jicāu cū weseḡu cū caotericaacarē bairo niña Dios cū carotimasírīpau. ³²Tia apeacā ḡame ōcācā majū nimirōcūā, marī caotero bero butiátó, pairicu majū áya, nipetirije weseḡu oterique netōrō. Bairi minia cūā tii yucu ḡurḡirḡure na ria batiirire ḡēnorī nicōamasīñama. Torea bairo niña Dios cū carotimasírīpau cūā,” na ĩcōña quetibujūwī Jesús.

La parábola de la levadura

(Lc 13.20-21)

³³Ī quetibujū yaparo, ape wāme ĩcōñarī atore bairo na inemowī Jesús tunu cūtu catūgorā etarārē: “Levadurare* bairo niña Dios cū carotimasírīpau. Jicāo trigo wāīrīḡūē wetare, itiaru majū oco mena weyo yaparo, levadurare petoaca jāñamo. Bairo petoaca cō cajāamiatacūārē, tie ḡame jesapeticoaya yua. Torea bairo niña Dios cū carotimasírīpau cūā,” na ĩcōña quetibujūwī Jesús.

El uso que Jesús hacia de las parábolas

(Mr 4.33-34)

³⁴Torea bairo jeto na ĩcōña quetibujūnucūwī Jesús nipetiro camasā cūtu catūgorā etarārē. Dise ũnie quetibujūriquere ĩcōñaetiri na quetibujūemi. ³⁵Bairo Dios busarica tutīḡu profeta cū caīwoatuquetibujū jūḡoyeticūrīcārōrē bairo baietaro baiwu. Atore bairo ĩ woatuyayupi profeta, Jesús cū caīpeere:

“Capee wāme ĩcōñarī yu quetibujūḡu camasārē.

Ati ũmurecōo Dios cū caḡūēnoparo jūḡoye camasā na catūgoetajere na yu quetibujūḡu,”

ĩ woatu quetibujū jūḡoyeticūñañupī profeta.

Jesús explica la parábola de la mala hierba entre el trigo

³⁶Cabero Jesús camasā cūtu catūgorā etarārē, “Yu áya,” na ĩrī bero, jicā wiire jāāetawī. Bairo cū cajāāetaro bero, jāā, cū cabuerā ḡame cūtu jāā etawu. Atore bairo cū jāā ĩ jēñhawū: “¿Dope bairo ĩgaro to ĩñati carorije trigo watoapu na caotemirīḡūēē ĩcōñarī mu caquetibujūataje? Jāā tūḡomasīētīāpū. Bairi jāā mu caquetibujūro jāā boyā,” cū jāā ĩwū. ³⁷Bairo jāā caīrō tūgo, atore bairo jāā ĩwī: “Oterique caroare caotei ḡame, yu, Camasā Jūḡocure bairo caācū niñami. ³⁸Caotei ya wese ḡame ati ũmurecōo macāā yepare bairo niña. Ti wese caputibutirique caroa macāājē ḡame Dios cū carotimasírīpauḡu macāānarē bairo niña. Ti wese caputibutirique oterique carorije ḡame wātī yarārē bairo niña. ³⁹Ti wese upau pesu ḡame wātīrē bairo caācū niñami. Tunu bairoa ti wese caputibutirique jericapau caetaro ati ũmurecōo capetiri rūmurē bairo niña. Bairi ti wese caputibutiriquere jebojari majā ḡame ángelea* majārē bairo niñama. ⁴⁰Bairi jebojari majā moetiere na cajoerericarore bairo baigaro ati ũmureco capetiri rūmu caetaro yua. ⁴¹Yu, Camasā Jūḡocu, yu carotirā ángelea majārē na yu jogu yu carotimasírīpauḡu. Yu yarā na catūgoñarījērē royetuo joroque caānarē, bairi rorije caāticōña cūārē na yu jeneñorotigu. ⁴²Ángelea, bairo na cajeeneñopeyoro ĩña yua, caūpetietopu na yu rerotigu. Topu butioro otigarāma. Na opire bacarupotugarāma, butioro yapaparā yua. ⁴³Bairo na caáto bero, yu yarā, carorije cacūgoenarē bairo Dios cū caīñarīcārā ḡame muipū

umurecío macãacũ cũ caasiyarijere bairo baupeticoagarãma yu Pacu cũ carotimasírĩpaure. Mujãã, caãmoocuna mujãã ãniña. Bairo ãmerẽ yua, mujããrẽ yu caquetibujuatajere tũgoãmewiyoya mujãã yeripu,” ïwĩ Jesús.

La parábola del tesoro escondido

⁴⁴Ï quetibuju yaparo, ape wãme ïcõnarĩ atore bairo ïnemowĩ Jesús tunu: “Dios cũ carotimasírĩpau atore bairo niña: Pairo cawapacutie capee moneda tiirire wesepu aperã na cayacũyasicarore bairo niña. Bairo caũmu jĩcãũ tiere ïna acuari yua, jicoquei tiere yanemoũpũ tunu. Bairo áti yaparo, useanirĩqũẽ mena cũ yaye apeye ñnie nipetirijere aperãrẽ nuni, tie wapa jeyupu, ti wesere wapatigu. Bairo cũ cawapatinunirõ, cũ yaye cũ cabocaataje cũ yaye majũ nicõãũparõ yua.

La parábola de la perla de mucho valor

⁴⁵“Dios cũ carotimasírĩpau tunu atore bairo niña: Jĩcãũ, cũ yayere canunireri majõcu perla* caroaro cabotiri rupaacarẽ macãũ ácu baiyupu. ⁴⁶Bairo cũ caátõ, jĩcã, tocãnacã rupaa netõrõ caroa botirica majũrẽ bõcacõãũpũ. Bairo bõcari, cũ yaye apeye ñnie nipetirijere aperãrẽ nuni, tie wapa jeyupu, tiare wapatigu. Bairo cũ cawapatiro, tia cũ ya majũ nicõãũparõ yua.

La parábola de la red

⁴⁷“Dios cũ carotimasírĩpau tunu atore bairo niña: Ria capairiyapu wai wasarã aperã na bapire na carocaũuajorore bairo niña. Bairo camasã na caátõ, wai capããrã tocãnacã wãme majũ ti bapire jããũparã. ⁴⁸Bairo na cajããrõ ïña, wemoũparã ti

bapire paputiropu. Wemo yaparo yua, waire na beseruiyuparã. Wai carorã jetore boyuparã. Carorã puamerẽ na recõãũparã.

⁴⁹⁻⁵⁰“Torea bairo baigaro ati umurecío capetiparo jũgoye. Ángelea majã puame ati yepapu etarã, camasã carorãrẽ na ricawori caũpetietopure na regarãma. Topu butiõro otigarãma. Na opire bacarupotugarãma, butiõro yapapuarã yua,” ï quetibujuwĩ Jesús.

Tesoros nuevos y viejos

⁵¹Ï quetibuju yaparo, atore bairo jãã ï jẽniãwĩ Jesús:

—¿Mujããrẽ yu caquetibujuatajere mujãã tũgomasĩati?

Bairo cũ cajjẽniãrõ, “Jãã tũgomasĩña,” cũ jãã ïwũ.

⁵²Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ïnemowĩ tunu:

—Ni jĩcãũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuei ïcũ Dios cũ carotimasírĩpau macããjẽrẽ cũ cajũgobueata, jĩcãũ wii upaure bairo nigumi. Ti wii upau puame cũ ya wii macããjẽ cũ caquẽnocũrĩqũẽ puãa wãme mena átimasiñami cawãma apeye ñnie mena cũãrẽ, bairo cabucu apeye ñnie mena cũãrẽ. Cũrẽã bairo nigumi, cajũgobuei cawãma macããjẽ yu cabuerije, bairo tunu Moisés ãnacũ cũ cacũrĩqũẽrẽ cabucu macããjẽrẽ cariape cũ catũgoãata —jãã ïwĩ Jesús.

Jesús en Nazaret

(Mr 6.1-6; Lc 4.16-30)

⁵³Bairo atie capee wãme ïcõña quetibuju yaparori bero, ti macãpu witi acoámĩ. ⁵⁴Bairo witi acoátĩ yua, cũ ya yepa majũpu etawĩ. Eta, ti yepa macããna na caũbueri wiire jããetawĩ, na quetibujuã. Bairo cũ caquetibujuã tũgo, to macããna puame tũgocõã maniãma. Atore bairo ïwã:

—Ānia, caroaro jīcārō tūni quetibūyuyami. ¿Noopu atie caroaro cū caquetibūymasīrījērē cū masīñuparī? ¿Dope bairo átijēñorīqūē cūārē cū átimasīñuparī? ⁵⁵ ¿Āni, yucupāirī mena rocapata ūnierē caqūēnoñ macū mee cū āniñati? ¿Marī mena macāācō, Marīa macū mee cū āniñati? Bairi, ¿Santiago, José, Simón, Judas jūgocū mee cū āniñati? ⁵⁶ Cū marī masīñūña. Bairi, ¿marī mena macāāna rōmirī jūgocū mee cū āniñati? Bairi, ¿noopu atie nipetirije cū camasīrījērē cū masīñuparī? —āmeo ī jēniñawā na majū.

⁵⁷ Bairo Jesure qūiroagaetiri, cū ya macā macāāna puame cū caquetibūjurijere tūgogaema. Bairo na catūgogaeto īña, atore bairo na īwī Jesús:

—Profeta majā tocānacāūpūrea na īroanucūñama camasā nipetiro na cañesēārōpū. Na ya macā macāāna, bairi na ya wii macāāna majū roque na boetinucūñama. Na yarā jeto na īroatinucūñama —na īwī Jesús.

⁵⁸ Bairi cū ya macā macāāna cū caquetibūjurijere cariape na catūgogaetoī, capee caroa cū caátijēñomasīrījērē topūre átī īñoemi Jesús yua.

La muerte de Juan el Bautista

(Mr 6.14-29; Lc 9.7-9)

14 ¹ Ti rūmurī majūā Herodes, Galilea yepa macāāna quetiupau puame queti tūgoyupū Jesús cū caátimasīrījērē. ² Bairo tiere tūgo, atore bairo na īñupū cū carotirārē: “Jesús na caī, cūā ācūmi Juan el Bautista cabaiyasiricū ānacū tunu cacatī majū. Bairo cabai ānirī capee átijēñomasīmi,” na īñupū Herodes.

³⁻⁴ Mai, cajūgoyepū Herodes puame Juarē ñerotiyupū. Bairo cū ñerotiri

bero, āpōāwē mena cū jiyari, preso jorica wiipū cū cūrocaroti joyupū. Juan cū caquetibūjurijere boesupū Herodes. Mai, “Mū bai Felipe ñumo Herodías na caīō mena mū caānie ñuētīña. Carorije niña mū caátie,” cūrē cū caīquetibūjurijere boesupū. Bairo boetiri preso jorica wiipū cū cūrocaroti joyupū Herodes puame Juarē.

⁵ Tunu nipetiro camasā Juarē, “Dios cū caquetibūjurotījōu ācūmi,” īrā, cū majāñūñuparā. Bairi Herodes puame jicoquei Juarē cū pajīāroca rotigamicūā, bairo átiroti masīēsupū, camasā yu tutirema, ī. ⁶ Bairo jīcā rūmū yua, Herodes cū cabuiarica rūmū caetaro, bose rūmū qūēñoñupū. Bairo cū caqūēnorō, Felipe ñumo caānimirīcō Herodías cawāmesucō macō puame basa īñoñupō, Herodes cū capiijōatana cō na cañaparore bairo īō. Herodes cūā cō cabasarijere īñajesomajūcōāñupū. ⁷ Bairi nipetirā na catūgoro, atore bairo cō īñupū Herodías macōrē Herodes puame: “Noo, yure mū cajēnigari wāmerē yu jēniña. Mū yu jomajūcōāgn. Itoricaro mano Dios mena ñiña,” cō īñupū.

⁸ Bairo cawāmao puame tiere tūgori, cō pacore jēniñao ásúpo. Cabero yua, cō paco cōrē cō caīrotirore bairo qūīñupō Herodere:

—Bairo yu boya: Āmeacā Juan el Bautista rūpoare patanerī jotū bapapū jāārī, yu mū jowa —qūīñupō.

⁹ Bairo cō caīrō tūgo, tūgoña yapapuacoásupū Herodes puame. Bairo tūgoña yapapuamicūā, “¡Dios mena ñiña!” cōrē yu caīatajere yu tūgoama yu capiijōatana,” ī yua, cōrē cū caīatatore bairo átirotiyupū. ¹⁰ Bairi cū ūmuarē Juan preso jorica wiipū caācūrē cū rūpoa patarotijoyupū.

¹¹ Bairo cū caīrō tūgo, cū caīrōrē bairo cū ásuparā Juarē. Bairo cū pajīā

yaparori bero, cū ānacū ruṗoare jotu bapa buiṗu nejāārī, Herodías macōrē cō nuniṗuparā. Cō puame cō pacore cū ruṗoa ānatōrē cō neásúpo, cū cayasiro cō masíáto, iō.

¹²Cabero Juan cū cabuemirīcārā puame bairo cūrē na capajīārocarijere queti tūgori, preso jorica wiṗu etarā, cū ānacū ruṗaure neásúparā, masā opeṗu cū yarocagarā. Bairo āti yaparori bero, Jesutu etawā, tie quetiere cū quetibujurā etarā.

**Jesús da de comer a cinco mil
hombres**

(Mr 6.30-44; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

¹³Bairo Jesús na caīquetibujuro tūgo, topu caāniatacu cūmuarē ájāārī camasā manopu jāā jūgoacoámí. Bairo jāā caátiere masīrī yua, ti macāā macāāna camasā puame maapu utabucura tūni ásúpa, jāā ēnota áná. Bairo áná, jāā jūgoye etayupa. ¹⁴Bairi Jesús utabucura ape nuḡōāpu pēñaeta yua, maanucāwī. Maanucārī yua, camasā capāārārē na iñawī. Bairo na cabairo, bopacooro na iñawī. Bairi na mena macāāna cariyecuna na caneatatanarē na catiowī. ¹⁵Bairo na cū caáticōāno, ñamicāācā nicoa ápú. Bairi jāā, cū cabuerā puame Jesutu etari, atore bairo cū jāā iṗwū:

—Merē ñamicā majū niña. Atopure wiiri maniña. Dope camasā capāārārē na marī áperā. Bairi ānoarē na mu árotiwa macāāpu, na majū na caugapeere na wapatirápáro —jāā iṗwū Jesure.

¹⁶Bairo jāā caīrō tūgomicūā, atore bairo jāā iṗwū:

—Aperopu na caugapeere na wapatira rotieticōāña. Mujāā majū na ugarique nuña —jāā iṗwū.

¹⁷Bairo cū caīrō tūgo, bairo cū jāā iṗwū:

—Jāā, jīcā wāmo cārō pan jororiaca, wai, puḡarācā tocārōā jāā cūgoya —cū jāā iṗwū.

¹⁸Bairo jāā caīrō: “Ato puame jeasā,” jāā iṗwū.

¹⁹Ī yaparo, camasā capāārā to caānarē taa yepapu na ruirotiwī. Bairo na caruiro iña, pan rupaa jīcā wāmo cānacā ruṗaacarē, wai puḡarā mena nee, jōbuire iñamugōjori, “Jāā mena mu ñujāñuña,” Diore qūī jēniwī. Bairo qūī jēni yaparo, pan ruṗaare carecomacā peeri, jāā, cū cabuerārē, jāā nuniwī, camasārē jāā cabatoparore bairo ī. ²⁰Bairo jāā cabatoro bero yua, nipetiro camasā caroaro uḡayapicoāma, ugariquere narē jāā cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jāā jejáāwū piiripu na caugarugarijere. Puḡa wāmo peti ruṗore puḡa pēnirō cānacā piiri majū jāā jejáājirowu. ²¹To caāna caugaatana jīcā wāmo cānacā mil majū camasā āma, carōmia, bairi cawīmarā cūā cōñaña manoa.

Jesús camina sobre el agua

(Mr 6.45-52; Jn 6.16-21)

²²Tiṗau bero, jāā, cū cabuerārē cūmuapu jāā ájāārotiwī Jesús tunu. Camasārē na cū caīñatusajotoye, ti utabucura jīnuḡōāpu cū jūgoye jāā capēñaátó bowī. ²³Bairi camasārē na iñatusajo yaparo, ūtāū buiṗu wāmucoásúpi Jesús, Diore cū jēniácú. Bairi muṗu cū cajāārō canaioatípu, jīcāūā ānupī Jesús ti ūtāū buiṗu. ²⁴Jāā puame merē cūmua mena tira recomacā majūpu jāā āmu. Bairo jāā caāno, oco turi puame butiuro jabewu. Wīno cūā butiuro jāā riape jāā paputunuo pocōāwū. ²⁵Bairo roro jāā cabairo, cabusuparo jūgoyeaca oco bui peari jāātu amí Jesús. ²⁶Bairo oco buiṗu cū caató iña yua, “Apei ūcū ācēmi,” iṗā, jāā, cū cabuerā uwiri bairo jāā awajawu:

—iĀni, camasocū ānacū wātī marītu atíyami! —jāā iwū.

Būtioro cauwirā ānirī bairo jāā awajawu yua.

²⁷Bairo jāā cabairo, Jesús puame jāā ī jowī:

—iTūgoñatutuaya yu yarā, Jesua yu āniña, yu uwieticōāna! —jāā iwī.

²⁸Bairo cū cairō tūgo, atore bairo qūiwī Pedro Jesure:

—Mu, jāā Quetiupau cariape mu caāmata, mutū oco buipū yu árotiya.

²⁹Bairo cū cairō tūgo, “Jau, yutu asá,” qūiwī Jesús Pedore.

Bairo cū cairō tūgo, Pedro, jāā cūmuapu cajānaatacu puame cūmuare rūiri oco buipū Jesutu ámiwī. ³⁰Bairo ámasīmicūā, wīno būtioro cū cañnarō capapunemorō, tūgoña uwirique Pedore etawu. Eta yua, ruacōā ruinutuami. Bairi atore bairo qūi awajawī Pedro Jesure:

—iYu Quetiupau, yure ñei asá! iRua ácú yu baiya!

³¹Bairo cū cairō tūgo, jicoquei Jesús cū wāmo ñujori Pedore cū ñewī. Nerī yua, atore bairo qūiwī:

—Yu yau, ijirīacá majū yu mena mu tūgoñatutuaya! ĩNopēi, “Yu ámasiēcū,” mi tūgoñaati? —qūiwī Jesús Pedore.

³²Bairo cūmuapu na caájāārō, wīno puame papujānacoapu yua. ³³Bairo cabairo ĩña, jāā, cūmuapu caāna puame Jesutu rupopaturi mena etanumuri cū jāā irowu:

—iCariape Dios macū majū mu āniña! —cū jāā iwū Jesure.

Jesús sana a los enfermos en

Genesaret

(Mr 6.53-56)

³⁴Bairo pēñaáná, utabucura ape nugōāpu jāā etawu, Genesaret cawāmecuti yepapu. ³⁵Bairo jāā caetaro ĩña, to macāana puame Jesure

qūiñamasiwā. Bairi cū caetarije quetire ti yepa nipetiropu quetibuju batoyupa, cariayecunarē na caneatíparore bairo ĩrā. ³⁶Bairi na puame, Jesutu eta, atore bairo tūgoñañupā: “Cū jutiro yapa ũno cūārē marī capāñaata, marī caticoagarā,” ĩ tūgoñañupā. Bairo pānarīqūērē būtioro cū jēniwā. Bairo cariayecuna tocānacūā cū jutiro yapare capāñarā caticoama.

Lo que hace impuro al hombre

(Mr 7.1-23)

15 ¹ Cabero etawā fariseo* majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā mena. Na puame Jerusalén macāpu caatíatana āma. Atore bairo qūiwā Jesure:

²—ĩNopēirā mu cabuerā marī ñicūjāā ānana na caroticūrīqūērē bairo na áperiyati? Coseetiyama na wāmorirē na caugaparo jūgoye — qūiwā Jesure.

³Bairo na cairō tūgo, atore bairo na ĩ jēniñawī Jesús:

—ĩNopēirā mujāā cūā mujāā caátinucūjērē būtioro borā, Dios marirē cū caroticūrīqūē puamerē mujāā áperinucūñati? ⁴Dios puame atore bairo marī rotiyupi: “Mujāā pacuare mujāā cairoaro yu boya. Ni ũcū cū pacure, o cū pacore roro cū caīata, cū mujāā pajīarocacōāgarā,” ĩ quetibuju cūñupī Dios. ⁵Bairo cū caicūmiatacūārē, mujāā puame ricaati mujāā quetibujuya camasārē. Atore bairo mujāā ĩña: “Ni jīcāū ũcū cū pacure, o cū pacore, ‘Yu yaye nipetirijere merē Diore cū yu uniapū. Bairi mujāā cabopacarijere yu nunimasīētīña,’ cū caīata, ñurō. ⁶Bairi ni jīcāū ũcū tore bairo caī ānirī, cū pacure, o cū pacore cū cajuátinemorō átirotietiya,” mujāā ĩ quetibujuya.

Bairo ī quetibujurā, Dios marīrē cū caroticūrīqūērē cajānarotirārē bairo mujāā baiya. Bairo caquetibujurā ānirī netōjānurō mujāā boya mujāā caātinucūrījē mujāā ya wāme puamerē. 7iCaītopairā majū mujāā āniña! Dios puame Isaiás ānacū cū cawoaturica pūrōpu mujāā ūnarē cū caīquetibujū netōjūgoyeticūrīcārōrē bairo mujāā baimajūcōāña. Atore bairo īnupī Dios mujāārē:

8 ‘Ati poa macāāna na busurique mena yure caīroarārē bairo baiyama.

Bairo baimirācūā, na yeri na catūgoñarījēpu ricaati baicōāñama.

9 Na puame, “Camasā na carotirique puamerē Dios cū caquetibujaroticūrīqūē netōjānurō caānimajūrījē niña,” caīrārē bairo buenucūñama.

Bairo cabuerā na caānoi, yure na cañubuegarīje dope bairo ātimasīā maa,’

īnupī Dios mujāā cabaīpeere —na ī quetibujūwī Jesús fariseo majārē.

10ī quetibujū yaparo, camasārē na piineñorī, atore bairo na īwī Jesús:

—Tūgopeoya yu yaye quetibujuriquere. Tiere tūgomasīña:

11 Camasā na caugarije wapa jūgori mee carorā niñama. Na majūā rorije na yeripu na catūgoñanucūrījē jūgori roque carorā niñama —na ī quetibujūwī Jesús.

12Bairo cū caīrō tūgo, jāā, cū cabuerā puame cūtu etari, atore bairo cū jāā īwū:

—Bairo mu caīrō, fariseo majārē tūgoasiao joroque na mu āticupu —cū jāā īwū.

13Bairo jāā caīrō tūgo, atore bairo jāā īwī:

—Wesepu moetie camasā na caoteetiere, to majū caputirijere wārocanucūñama. Torea bairo yu Pacu umñecóo macāācū camasā tocānacāū cū yarā caāmerārē na beseregumi.

14Bairi fariseo majā na caīrījērē tūgopeoeticōāña. Na puame cacaapee māna, aperā na bapa cacaapee māna cūārē, “Mujāārē jāā jūgogarā,” caīrārē bairo niñama. Ni jīcāū ūcū cacaapee mácū puame, apeī cū bapa cacaapee mácūrē, “Mu yu jūgogu,” cū caīata, na puagarāpu operu rocajācōābujiorāma —jāā ī quetibujūwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

15Bairo cū caīrō tūgomicūā, tūgomasīēmi Pedro. Bairi atore bairo qūīwī Jesure:

—Ape wāme īcōñarī jāārē mu caquetibujurije, ¿dope bairo īgaro to īñati?

16Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīwī Jesús Pedrorē:

—¿Mujāā cūā yu yaye quetire mujāā tūgomasīētīñati? 17-18 Nipetiro camasā na caugarije tocānacā wāme puame na paaropu yuaya. Yuari yua, cabero netōcoaya. Na caugarije mee na yeri pūna to royetuo joroque na ātiya. Roro na catūgoñarījē jūgori roque carorije caānarē bairo na īñañami Dios. 19Camasā na yeripu roro na catūgoñarījē jūgori aperārē na pajīāreyama. Aperā na numoa mee, o na manapūā mena mee roro āniñama. Cawāmarā cawāmojiyaena cūā bairoa roro ānajē cutiyama. Tunu bairoa aperā jerutiyama. Aperā mūnana īñama. Aperā busupaiyama. 20Bairo camasā na yeripu roro na catūgoñarījē jūgori roro ātiyama. Bairo na wāmorī coseena na caugarije wapa mee, roro na caātie jūgori carorije caānarē bairo na īñañami Dios —jāā ī quetibujūwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Una extranjera que creyó en Jesús

(Mr 7.24-30)

²¹Ī quetibujū yaparo, topu cañniatacu Tiro, Sidón cawāmecutopu ámí. ²²Topu cū caetaro, ape yepa macāacō, Canaán na caĩrī yepa macāacō puame Jesutu etawō. Bairo etari, busurique tutuaro mena bairo qūiwō Jesure:

—iYū Quetiupau, David ānacū pārāmi, bopacooro ñiñaña! iYū macō wātī yeri pūnarē cūgoyamo! —qūiwō Jesure.

²³Jesús puame cō yēmi. Bairo cū cayueto ñña, jāā, cū cabuerā puame cūtu etari, atore bairo cū jāā ĩwū:

—Aperopu cō árotiya. Awajari jāā berore usayamo. Awaja jāānētīñamo — cū jāā ĩwū Jesure.

²⁴Bairo jāā caĩrō tūgo, atore bairo jāā ĩwī:

—Ape poa macāānarē yu juátinemo rotiemí Dios. Yū yarā, israelita* majā jeto, oveja* nuricārā cayasiricarārē bairo caānarē yu juátinemorotiwī Dios —jāā ĩwī Jesús.

²⁵Bairo cū caĩmiatacūārē, carōmio puame rupopaturí mena etanumurí atore bairo qūiwō Jesure:

—iYū Quetiupau, yu juátinemobojaya! —qūiwō.

²⁶Bairo cō caĩrō tūgo, bairo cō ĩwī:

—Mua, israelita yao mee mu āniña. Bairi mu yu cajuápata, jicāñ, cū pūnaa na caugarije pan rupaare ēmarí cū wii yaiare canureire bairo yu átibujiou — cō ĩwī.

²⁷Bairo cū caĩrō tūgo, bairo qūiwō.

—Bairoa mu átibujiou baiña. Bairo mu caĩmiatacūārē, bairāña cawīmarā na caugawerije yeparu cañarījēcārē uganucūñama wii yaia cūā. Bairi na caugaricarocarē bairo yu mu juátigu petoaca —qūiwō carōmio Jesure.

²⁸Bairo cō caĩrō tūgo, bairo cō ĩwī:

—Mua, yu mena mu tūgoñatutua netōmajūcōāña. iBairi yu mu cajēñirōrē bairo to baiáto! —cō ĩwī.

Bairo cū caĩrō, jicoquei caticoamo, cananea yao macō, wātī yeri pūna cacūgomiataco puame yua.

Jesús sana a muchos enfermos

²⁹Bairo topu cañniatacu Jesús acoámí Galilea utabucura tupu tunu. Topu eta, tira tūni ũtāūrē wāmucoámí. Bairi topu tuanumuetawī. ³⁰Bairo topu cū caruiro, camasā capāārā na yarā cariyecunarē cūtu na ne etawā. Na mena macāāna jicāārā caāmasiēna āma. Aperā cacaapee ññamasiēna āma. Aperā carupayurirí āma. Aperā cabusena āma. Aperā capee riayecuna āma. Bairi na yarā puame Jesús rupori tuaca na cūrā etawā. Bairo na caáto ñña, Jesús puame na catiowī. ³¹Bairo na cacatiro ññarā, to macāāna puame ñña acucacoama. Cabusumasīētīmiatana merē busumasīwā. Tunu bairoa carupayurirí cañnimiatana merē catipeticoama. Caāmasīētīmiatana merē āmasīwā. Tunu bairoa caññamasīētīmiatana cūā merē caroaro ññamasīcoāma. Bairo na cacatiro ññarí cū basapeojūgowā to macāāna, jāā, Israel macāāna jāā caĩrou Diore.

Jesús da de comer a cuatro mil hombres

(Mr 8.1-10)

³²Cabero Jesús puame, jāā, cū cabuerārē pijowī. Bairo jāā caetaro ñña, atore bairo jāā ĩwī:

—Ánoa camasā merē itia rūmu majū yu mena nicōāñama. Ñe ũnie majū ugarique cūgoetiya. Bairi bopacooro na ñiñaña. Jicoquei na yu tunuo jogaetiya mai. Caugarique ugaenarē na yu catunuojoata, áwēpūētībujiorāma,

na ya wiiripure áná. Bairi na marí
 Ɂgarique nuto —jáã iwí.

³³Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo cū
 jáã iwū:

—Ánoa camasā capāārā niñama.

Tunu atopu wiiri maniña. Bairi, Ɂnooru
 marí bocarāti Ɂgarique, paio narē
 marí canupeere? —cū jáã ī jēniñawū.

³⁴Bairo jáã caĩrō, Jesús puame jáã
 ĩnemowī tunu:

—Pan rupaa, Ɂnocānacā rupaa majū
 mujāã cūgoyati?

Bairo cū caĩrō, atore bairo cū jáã iwū:

—Jāã, jīcā wāmo peti puğa pēnirō
 cārō pan rupaaca, wai jīcārācā jeto
 tocārōā jáã cūgoya —cū jáã iwū Jesure.

³⁵Bairo jáã caĩrō tūgo, camasārē
 yepapu na ruirotiwī. ³⁶Bairo na caruiro
 iña, tie pan jīcā wāmo peti puğa pēnirō
 caāni rupaare, wai mena nerī, Diore,
 “Jāã mena mu ñujāñuña,” qūi jēniwī.
 Bairo qūi jēni yaparori bero, tie pan,
 bairi wai cūārē carecomacā peeri bero,
 jáã, cū cabuerārē jáã nuniwī, camasārē
 jáã batoroti. ³⁷Bairo jáã caáto yua,
 nipetiro camasā caroaro Ɂgayapicoáma,
 Ɂgarique jáã cabatoatajere. Bairo na
 caugatuaro bero, jáã jejáawū piiripu
 na caugarugarijere. Jīcā wāmo
 peti puğa pēnirō cānacā piiri majū
 jáã jejáajirowu yua. ³⁸To caāna
 caugaricarā puame baparićānacā mil
 majū camasā āma, carōmia, bairi
 cawīmarā cūā cōōña manoa. ³⁹Cabero
 Jesús puame camasārē, “Yū áya,” na
 ī yaparo, cūmuarē ájāawī. Bairo cū
 caátáje uwiro bero yua, Magadán
 cawāmecuti yepapu jáã acoápú yua.

**Los fariseos y los saduceos piden
 una señal milagrosa**
 (Mr 8.11-13; Lc 12.54-56)

16 ¹Bairi Magadán yepapu cū
 caāno, Jesús cū caátiere ĩñarī
 busujāgamirā, cūtu etawā fariseo,*

bairi saduceo* majā mena. Bairo
 etarā, dise ũnie átijēnoriquē Ɂmurecōo
 macāājērē Jesure cū áti ĩñorotimiwā.

“¿Cariape Dios cū carotijoricu majū cū
 ānicuti?” ĩrā, bairo cū átirotimiwā.

²Jesús puame na yeripu roro na
 catūgoñarījērē masicōawī. Bairi
 atore bairo na iwī: “Ũmurecōo
 cajuārocajáato ĩnarā, ‘Ñamirōcā caroa
 rūmu ānigaro,’ mujāã ī masīña. ³Tunu
 bairoa cabusuripau caāno, oco buseri
 caĩrō ĩnarā, ‘Oco rūmu ānigaro,’
 mujāã ī masīña. Bairo caoco ocapeere,
 bairi caasipee cūārē bairo caĩnamasīrā
 nimirācūā, Ɂnopēirā Dios ati yũteare cū
 caátānie puamerē mujāã masīētīñati?
⁴Ati yepa macāāna, āme caāna,
 caroaro Dios mena ānimasīētīñama.
 Jīcā rūmu cū boo, ape rūmu cū
 boetiayama. Átijēno ĩñoriquē jetore
 boyama. Bairo na cabomiatacūārē,
 tiere na áti ĩñotigumi Dios. Merē
 na quetibuju cūñupī Jonás ānacū cū
 cabairiquere,” na ĩ quetibujawī Jesús.
 ĩ quetibuju yaparo, acoámī.

La levadura de los fariseos
 (Mr 8.14-21)

⁵Cabero Jesús, jáã, cū cabuerā
 utabucura ape nugōapu jáã áprú tunu.
 Mai, jáã caugapee, pan rupaare
 masiriticōārī jáã jeápéwu. ⁶Bairo jáã
 cabairo, Jesús puame bairo jáã iwī:

—Tūgoya mujāã. Fariseo, saduceo
 majā yaye levadura,* pan pairica na
 cawauorijere boeticōāña —jáã iwī.

⁷Bairo cū caĩrō tūgo, jáã, cū
 cabuerā, atore bairo jáã āmeo iwū jáã
 majū:

—iPan rupaa marí cajeatfubujioatajere
 marí masiriticūpā! Bairi bairo marí
 ĩmi —jáã āmeo iwū.

⁸Jesús puame masicōawī jáã
 caāmeoĩrījērē. Bairi atore bairo jáã
 ĩnemowī tunu:

—¿Nopēirā, “Pan rupaa na cajeatibujioatajere na masiritiupari,’ ĩgu ĩcūmi Jesús,” mujāā āmeo ĩñati? Bairo mee ĩgu ñiña. İYũ mena mujāā tũgoña tutuaetimajũcõãña!
 9 ¿Mujāā tũgoña masiētĩñati mai? ¿Yoaro mee mujāā masiriticoayati yũ caátijēñoriqũerē? Pan rupaa, jĩcā wāmo cānacā rupaa jetore cũgomicũā, caũmũa jĩcā wāmo cānacā mil majũ na uga yapicoao joroque na yũ ápu. Tiere mujāā ĩñawũ. Bairo caĩnarĩcārā ānirĩ cabero piiripu na caugarugariquere, ĩnocānacā piiri majũ mujāā jejāājirori? ¿Tiere mujāā masiriticoayati? 10 Tunu bairoa ape rũmu pan rupaa, jĩcā wāmo peti puğa pēnirõ cānacā rupaa jetore cũgomicũā, caũmũa bapariçānacā mil majũ na uga yapicoao joroque na yũ ápu. Tie cũārē mujāā ĩñawũ. Bairo caĩnarĩcārā ānirĩ cabero piiripu na caugarugariquere, ĩnocānacā piiri majũ mujāā jejāājirori? ¿Tiere mujāā masiriticoayati? 11 Mujāā masiritiena. Bairi, ¿nopēirā, “Pan rupaa na cajeatibujioatajere na masiritiupari,’ ĩgu ĩcūmi Jesús,” caĩrārē bairo mujāā āmeo ĩñati? —jāā ĩwĩ.

12 Bairo cũ caĩrõ tũgo, jāā tũgoñamasiwũ cũ caĩgarijere: “Fariseo, saduceo majā mena levadura, pan pairica na cawaurijere mujāā boepa,’ ĩricārõ ũnorēā, ‘Ricaati na caquetibujurijere mujāā boepa,’ marĩ ĩgu ĩcūmi Jesús,” jāā ĩ tũgoñamasiwũ, jāā, Jesús cũ cabuerā yua.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mr 8.27-30; Lc 9.18-21)

13 Cabero Cesarea de Filipo na caĩrĩ yepapu Jesús etari bero, atore bairo, jāā, cũ cabuerārē jāā ĩwĩ:

—¿Noa ācūmi Camasā Jũgocure, yũ na ĩnucũñati? —jāā ĩ jēniñawĩ.

14 Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo cũ jāā ĩwĩ:

—Jĩcārā ĩñama: “Juan el Bautista ācūmi.” Aperā ĩnucũñama: “Elías ānacũ tunu catiri ācūmi,” miñama. Aperā ĩnucũñama: “Jeremías, o apei profeta* ānacũ tunu catiri ācūmi Jesús,” minucũñama —cũ jāā ĩ quetibujũwũ Jesure.

15 Bairo cũ jāā caquetibujuro bero, atore bairo jāā ĩ jēniñanemowĩ tunu: —¿Mujāā ate? ¿Noa ācūmi yũ mujāā ĩnucũñati? —jāā ĩwĩ.

16 Bairo cũ caĩrõ tũgo, Simón Pedro puame bairo qũiwĩ Jesure:

—Mũa, Mesías,* Dios macũ, tocānacā rũmu cañicõāninucũĩ macũ majũ mu āniña —qũiwĩ.

17 Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũiwĩ Jesús Pedroro:

—Cũā yũ āniña. Camasā puame yũ cañierē mu masiõētĩñama. Yũ Pacu, umrecóo macācũ roque mu masiõñupĩ tiere. Bairi useanirĩ āña mu, Simón, Jonás macũ. 18 Tunu atore bairo murē ñiña: Āmea, “Pedro” mu yũ wāmetiya. Mu wāme cawāma wāme puame Pedro “ũtā” ĩgaro ĩña. Bairi noa ũna murē bairo catũgoñatutuarā ũna, yũ ya poa macāña na ānio joroque na yũ átigu. Bairo caña ānirĩ yasietigarāma. Yũ mena ānicõānucũgarāma tocānacā rũmũa. 19 Tunu Dios cũ carotiripau macāñarē caátijũgou majũ mu yũ cũgu. Bairo caācũ ānirĩ ati yepa ācũ, “Dios umrecóo macācũ marĩrē cũ caátirotirije ñiña,” o “Cũ caátirorietie ñiña,” mi quetibuju besemasĩgu Dios yarārē —qũiwĩ Jesús Pedroro.

20 Cabero, jāā, nipetiro Jesús cũ cabuerārē atore bairo jāā ĩwĩ: “Mesías yũ āniña. Bairapua, cũ, yũ cañierē na quetibujueticõãña aperā camasārē mai,” jāā ĩwĩ.

Jesús anuncia su muerte

(Mr 8.31-9.1; Lc 9.22-27)

²¹Tipau bero, jáã, cū cabuerārē Jerusalēpu cū caápére jáã quetibuju jūgonutuámí. Jáã quetiuparā cabutoa camasírā, bairi Dios cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi sacerdote* majā quetiuparā cūã, popiye cū baio joroque na caátipeere jáã quetibuju jūgonutuámí, cūrē na capajīārōtipee majūrē. “Bairo yu na caátimiatacūārē, itia rūmu bero yu caticoagu tunu,” jáã iwī. ²²Bairo cū caīrō tūgo, Pedro puame jōjāñurō Jesure cū neámí. Topu eta, bairo qūi jūgoyupu Jesure:

—iYū Quetiupau, mu caīrōrē bairo boecumi Dios! iMu caīrōrē bairo to baieticōāto! —qūiñupū.

²³Bairo cū caīrō tūgo, Jesús puame Pedrove cū āmejore iñarī, atore bairo qūiñupū:

—iÁcúja wātī Satanás! iBairo mu caīrō roro yu cabaipeere cabusujānemourē bairo miña! Dios cū catūgoñarōrē bairo mee, camasā na catūgoñarōrē bairo mu tūgoñaña, bairo yu mu caīata —qūiñupū Jesús Pedrove.

²⁴Cabero Jesús, jáã, cū buerārē atore bairo jáã iwī:

—Ni cabou, yu cabuei caānigau, cū majū cū caátigamirījērē piticōāgumi. Yu carotirore bairo jeto roque átigumi tocānacā rūmua. Popiye baimicūã, yu yaye quetire jānaetigumi yu cabuei caānigau puame. ²⁵Bairo tunu caūmu apei cū caānie puamerē mairī, yu yaye quetire jānacōāgumi. Bairo cabai ānirī yasicoagumi yua. Apei, yu yaye quetire cajānaecu roque netōcoagumi. Cūrē na capajīārocacōāmiatacūārē, caticōã āninucūgumi tocānacā rūmua.

²⁶Tunu caūmu apei ati yepa macāājē nipetirije merē cūgoyami, cū caborije

caāno cārō. Bairo cūgomicūã, Diore cū tūgoñaētīñami. Bairo catūgoñaecū ānirī cū cariaatato bero, Dios mena āmerīgumi. Bairi dope baieto paio cū cacūgorije puame. Wapa maa tie ati umurecō macāājē, Diore cū camasētīcōāta. ²⁷Yu, Camasā Jūgocu, ati yepapu yu Pacu cū camasírījē mena nemo yu tunuetagu. Ángelea majā, yu Pacutu macāāna mena nemo yu tunuetagu. Ti rūmu puamerē ati yepa macāāna tocānacūpūrea na caātatorea bairo na cūrē na yu átigu. ²⁸Cariape mujāārē yu quetibujuya: Mujāã jicāārā, ato caāna, mujāã cariaparo jūgoye yu, Camasā Jūgocu, quetiupau reyre bairo yu caetatore mujāã iñamajūcōāgarā.

La transfiguración de Jesús

(Mr 9.2-13; Lc 9.28-36)

17 ¹Cabero jicā wāmo peti jicā pēnirō cānacā rūmurī bero Pedrove, Santiagore, bairi cū bai Juarē na piiámí Jesús útāũ caūmuarīcu buipū. ²Bairo topu na caāno, Jesús puame cū cabaurije wasoacoasupū. Cū riape puame asiayo buacoasuparo, muipū umureco macāacū cū caasiyarore bairo. Baicōã, cū jutiro cūã botiro baicoasuparo. ³Bairo cū cabaiāno, Moisés ānacū, Elías ānacū mena buiaetayuparā. Bairo buiaetarā yua, Jesús mena busupēni nucūñuparā. ⁴Bairo na caīāno, Pedro puame atore bairo qūiñupū Jesure:

—Yu Quetiupau, iatopu marī caāno ñumajūcōãña! Bairi, “Jaũ,” mu caīata, itia wiipāirīcā majū mujāārē jáã qūēnobjagarā. Jicā wii mu ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mujāārē jáã qūēnobjagarā —qūiñupū Pedro Jesure.

⁵Bairo cū caīāno, buseriwo caasiyabatori poa atí, na pauma

tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojãa puame cayusurupu añuparã. Bairo ãna, busurique buseriwo watoapu cabusuocajorijere tũgoyuparã. Atore bairo ññuparõ: “Ñni, yu macũ, yu camai majũ niñami. Cũ caátianierẽ ññajesoja butioro. Cũ yaye busuriquere tũgousaya,” ñ ocajoyuparo jõbuipũ.

⁶Bairo caĩrõ tũgo, Jesús cũ cabuerã puame yepapu mubia cĩmucoásuparã. Tũgocõã maniásuparã yua. ⁷Bairo na cabairoi, Jesús puame natũ atĩ, na pãña, atore bairo na ññupũ:

—Yu yarã, wãmũnucãña, uwieticõãña —na ññupũ.

⁸Bairo cũ caĩrõ tũgo, ññajoyuparã. Elías, Moisés cũã mañuparã yua. Jesús jeto nucũñupũ.

⁹Cabero ãtãũrẽ na caruiatõ, atore bairo na ññupũ Jesús Pedrojãarẽ:

—Ñme mujãã caññaatajere aperãrẽ na mujãã quetibujuetigarã mai. Cabero yu, Camasã Jũgocu, cariacoatacu nimicũã, yu cacatiro bero roque na mujãã quetibujugarã —na ññupũ.

¹⁰Bairi cabero atore bairo quĩ jẽññañuparã Pedrojãã Jesure:

—Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã bairo ññama: “Dios cũ cajopau ati yepapu cũ caetaparo jũgoye Elías ãnacũ catiri etanemogumi tunu,” ññama. ¿Nopẽirã bairo na ñ quetibujuyati camasãrẽ?

¹¹Bairo na caĩjẽññarõ, atore bairo na ñ quetibujuyupu Jesús:

—Na caĩrõrẽ bairo atĩjũgogumi jĩcãũ Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ. Cũ puame nipetirijere quẽnojuũgogumi. ¹²Cariape mujããrẽ ñña: Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ merẽ etawĩ. Bairo cũ caetamiatacũãrẽ, “Cũã niñami Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ,” quĩ masĩema camasã puame. Bairi ricaati noo na caborore bairo cũ ãma. Torea bairo yu, Camasã Jũgocure

popiye yu baio joroque yu átigarãma —ñ quetibujuyupu Jesús Pedrojãarẽ.

¹³Bairo cũ caĩrõ tũgo, Jesús cũ cabuerã masĩcoasuparã. “Juan el Bautistare ñgu ñcũmi Jesús, Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ caetamirĩcũ majũ cũ caĩata,” ñ tũgoña masĩcoasuparã.

Jesús sana a un muchacho que tenía un demonio

(Mr 9.14-29; Lc 9.37-43)

¹⁴Bairo cabero camasãtu na caetaro, jĩcãũ caũmu rupopaturi mena Jesutu etanumurĩ quĩroawĩ. Bairo quĩroari atore bairo quĩwĩ caũmu Jesure:

¹⁵—¡Yu Quetiupau, yu macũrẽ cũ bopaca ññaña! Ñama riaye mena riamecũ baiyami. Bairo bairi, butioro popiye baiyami. Capee majũ wãtĩ peeropũ cũ jũgorocajoe ãnucũñami. Ape rũmurã riapũ cũ jũgorocañua mecũnucũñami. ¹⁶Bairi mũ cabuerã tũpu cũ yu neatĩmiapũ. Na puame cũ netõõmasĩtĩñama —quĩwĩ capacu Jesure.

¹⁷Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo na ñwĩ Jesús to macãñarẽ:

—¡Mujãã, ati yepa caña Dios cũ camasĩrijẽrẽ cariape mujãã tũgoetimajũcõãña! Bairo mujãã cabairoi, yu tũgoña yapapujãñũña. ¿Nocãrõ yoaro mujãã mena yu ãnibujocuti? Jau, toroque cawãmaurẽ ato puame cũ neasã —na ñwĩ Jesús.

¹⁸Bairi wãtĩ yeri pũna cawãmaurẽ caroyetuoricure cũ acuwijojowĩ. Bairo cũ caátõ, cawãmau puame jicoquei caticoami yua.

¹⁹Cabero aperã na camano, jãã jeto ãna, atore bairo Jesure cũ jãã ñ jẽññawũ:

—¿Nopẽirã wãtĩ yeri pũnarẽ jãã acurocawijoyo masĩtĩcuti? —cũ jãã ñwũ, jãã, Jesús cũ cabuerã puame.

²⁰Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ñwĩ:

—Dios mena mujãã tũgoña tutuaetimajũcõãña. Cariape mujããrẽ ñiña: Mostaza* cawãmecutii apeacã, õcã apeacã majũ ñiña. Tiacarẽ bairo petoaca Dios mena mujãã catũgoñatutuata, ùtãũrẽ etari, “Wãáti, aperopũ etanucãrõjã,” mujãã caĩata, mujãã caĩrõrẽã bairo baibujioro ti ùtãũ puame. Aperopũ ágaro. Bairi dise mujãã caátimasietitẽ manigaro, Dios mena mujãã catũgoñatutuata. ²¹Wãtĩã, jõ caãniatacure bairo caãnarẽ na mujãã caãrotigata, cajũgoye ugarique betiri mujãã jẽniñubuegarã Diore —jãã ï quetibujũwĩ Jesús.

Jesús anuncia por segunda vez su muerte

(Mr 9.30-32; Lc 9.43-45)

²²Ape rũmu Galilea yepapũ Jesús mena jãã caãñesẽarõ, atore bairo jãã ï quetibujũwĩ tunu:

—Yũ, Camasã Jũgocu, yũ ñerotiecogu camasãrẽ. ²³Bairi yũ pajĩãrotiecogu. Bairo yũ na capajĩãrocacõãmiatacũãrẽ, itia rũmu bero yũ caticoagu tunu —jãã ïwĩ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, jãã puame butioro jãã tũgoña yapapuawũ.

El pago del impuesto para el templo

²⁴Bairi Capernaum na caĩrõpũ Jesús mena jãã caetaro, templo* wii macããna camasã yaye dinerore jejobojari majã puame Pedrora qũĩñarã etayuparã. Bairo etarã, atore bairo qũĩnuparã:

—¿Mujããrẽ cabuei, Dios ya wii macããjẽ caãnipeere cũ wapa joeticuti? —qũĩ jẽniñañuparã Pedrora.

²⁵Bairo na caĩrõ tũgo, bairo na ïñupũ Pedrora:

—Wapa jõumi.

Ï yaparou, wiire jããñupũ. Bairo Jesure cũ caĩbusuparo jũgoyea, Jesús puame qũĩñupũ Pedrora:

—¿Dope bairo mu tũgoñañati, Simón? Ati yepa macããna quetiuparã, ¿noa ùnarẽ dinero, impuestore* na jẽninucũñati? ¿Na ya yepa macããnarẽ, o ape yepa macããna puamerẽ na jẽninucũñati?

²⁶Bairo cũ caĩrõ, Pedro puame qũĩñupũ:

—Ape yepa macããna puamerẽ jẽninucũñama.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩ quetibujũ nemoñupũ tunu Jesús Pedrora:

—Bairoa átinucũñama. Na ya yepa macããna puamerẽ wapati rotietinucũñama. ²⁷Bairo marĩ puame cawapatietibujoparã caãna nimirãcũã, marĩ wapatigarã bairãpua, roro marĩrẽ na catũgoñaetiparore bairo ïrã. Bairi utabucurapũ waiweija. Mu capajĩãjũgoure cũ riserore tũgãpã átiri, jicã moneda tiire mu bõcagu. Ti tii mena mu wapatigu marĩ pugarã yaye wapare cajẽnirãrẽ —ñupũ Jesús Pedrora.

¿Quién es el más importante?

(Mr 9.33-37; Lc 9.46-48)

18 ¹Tipau caãno jãã, Jesús cũ cabuerã cũtu etarã, atore bairo jãã ï jẽniñawũ:

—¿Ni majũ cũ ãnicuti jicãũ Dios cũ carotimasĩrĩpau macããcũ, caãnimajũũrẽ bairo caãcũ? —jãã ï jẽniñawũ Jesure.

²Jesús puame bairo jãã caĩjẽniñarõ tũgo, jicãũ cawĩmaurẽ cũ piijowĩ. Cũ piijo yua, jãã watoapu cawĩmaurẽ cũ nucõwĩ. ³Bairo átiri, atore bairo jãã ïwĩ:

—Cariape mujããrẽ ñiña: Mujãã, yũ cabuerã, ãni cawĩmaurẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cutiri mujãã yerire mujãã cawasoaticõãta, Dios cũ carotimasĩrĩpaure mujãã jããetigarã.

⁴ Ñani, sawĩmau puame cū pacu mena tũgoñatutuamajũcõañami. Cũrẽ bairo Dios mena mujãã cabairo yu boya. Bairi ni jĩcãũ ùcũ Dios mena cū catũgoñatutuanemoata, Dios puame cū carotimasĩrĩpaure cañimajũũ cū ãnio joroque cū átigumi. ⁵ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ, yu yaye quetire tũgousari, ãni sawĩmaurẽ bairo caacũrẽ cū camaiata, yure camairẽ bairo cū ñĩñagu.

El peligro de caer en pecado

(Mr 9.42-48; Lc 17.1-2)

⁶ “Ni jĩcãũ ùcũ apei yu mena catũgoñatutuajũgoure, cū tũgomawijiao joroque cū caápata, roro majũ baigumi Dios cū caĩñabesepa rũmu caetaro. Jĩcãũ, ùtãã capairica mena cū wãmurẽ jiyaturi, ria capairiyaru na carurocaricure bairo netõjãñurõ popiye baigumi cū ùcũ ti rũmurẽ. ⁷ ¡Ati yeparu mujãã catũgoñarĩjẽ mujããrẽ caroyeturije capee ñiña! Bairoa nicõãgaro tocãnacã rũmu ati yeparu mujãã caãno. ¡Bairo cabairo jũgori bopacooro netõrõ na baio joroque na átigumi Dios ati yeparure camasãrẽ roro cajũgoátiri majã roquere!

⁸ “Bairi mujããrẽ ñinemoña tunu: Ni mujãã mena macããcũ cū wãmorĩ mena jũgori carorije jetore átinucũmi. O cū rupori mena jũgori caroropu ánucũmi. Bairo cū wãmorĩ mena jũgori roro caátipai, o cū rupo mena jũgori carorije caãna na caãnopu caápai cū caãmata, apei cū wãmorĩrẽ, o cū ruporire capajurere ecoricure bairo cū caãno, ñiña. Cũ rupau macããjẽ cũgoetimicũã, rupa tutua Diotu cū caátó, ñujãñiña. Peeropu roro cū caábujiorijere cū netõõgumi Dios, tore bairo roro cū cabairijere cū caátijãnata yua. Cũ wãmorĩ, o

cũ rupori roro cū átio joroque caátie mena cũgori roro peeropu cū capopiye tãmũoata roque, ñuetibujioro, yũra.

⁹ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ cū caapee mena jũgori carorije macããjẽ jetore ññanucũmi. Bairo cū caapee mena jũgori carorije macããjẽrẽ caĩñapai cū caãmata, apei cū caapeere caweroacaericure bairo cū caãno, ñiña. Bairo jĩcã ùno caapea cũgoetimicũã, Diotu cū caátó ñujãñiña. Peeropu roro cū caábujiorijere cū netõõgumi Dios, tore bairo carorije macããjẽrẽ cū caĩñajãnaata yua. Cũ caapee roro cū átio joroque caátie mena cũgori roro peeropu cū capopiye tãmũoata roque, ñuetibujioro, yũra. Bairi roro mujãã caátinucũrĩjẽrẽ jãnacõãña.

La parábola de la oveja perdida

(Lc 15.3-7)

¹⁰ “Tunu bairoa mujããrẽ ñiña: Cawĩmarãrẽ, cabũgoro macããnarẽ bairo na ññaticõãña. Na cũãrẽ na mujãã canucũbugoro boya. Cariape mujããrẽ ñiña: Narẽ caĩñaricãñugõrĩ majã ángelea* puame na cabairijere yu pacu Dios umũrecóo macããcũrẽ cū quetibujñucũñiña. ¹¹ Torecu, yu, Camasã Jũgocu, yu arú, camasã cayasibujiorãrẽ na netõũ acú.

¹² “Tũgopeoya mai. Jĩcãũ, cien ovejare* cacotei jĩcãũ na mena macããcũ oveja cū camawijiyasicoápara, ¿jicoquei cū macãũ áperibujioucuti? Jicoquei cū macãũ ácoabujioumi. Noventa y nueve caãnarẽ ñnotaricaropu cũcõã, apei cayasiatacure cū macãũ ábujioumi. ¹³ Bairi oveja cayasiatacure cū cabocaata, caroaro useanibujioumi. Aperã camawijiaetiatanarẽ na cū causeanirõ netõrõ cū useanibujioumi, cayasiatacure cū cabocaata. ¹⁴ Torea

bairo ānoa cawīmarā mena macācācū jīcāū ūcū cū cayasiro boetiyami yu Pacu ūmurecōo caācū puame,” jāā ī quetibujuwī Jesús.

Cómo se debe perdonar al hermano
(Lc 17.3)

¹⁵Ī quetibuju yaparo, atore bairo jāā ī nemowī tunu: “Ni jīcāū ūcū mujāā yau, roro mujāārē cū caápata, cūtu átīri cū quetibujuya, aperā na catūgoetopu. Bairo cū puame mujāā caīrījērē cū catūgousaata, jīcā yerire bairo cacūgorā mujāā tuagarā yua. ¹⁶Bairo mujāā caīrījērē cū catūgogaeticōāta roque, apei mujāā yau, jīcāū, o pugarārē na piya. Bairo na caetaro ñña, na mena átīri, roro mujāārē caátiatacure mujāā quetibuju nemogarā tunu, cū mujāā caīrījērē aperā pugarā, o itiarā na catūgoparore bairo ĩrā. ¹⁷Bairo mujāā caquetibujūqūēnogamiatacūārē, cū puame jīcā nūgōā cū catūgogaeticōāta, ñbueri majārē na quetibujuya. Torea bairo tunu na caquetibujurijere cū catūgogaeticōāta, Diore camasiēcūrē bairo qūñnacōāña yua. O romano* majārē camasā yaye dinerore cajejobojari majārē bairo qūñnacōāña.

¹⁸“Cariape mujāārē ñña: Dios cū carotimasīripau macāānarē caátijūgorā mujāārē yu cūña. Bairo caāna ānirī ati yepa āna, ‘Dios ūmurecōo macācācū marīrē cū caátīrotirije ñña,’ o ‘Dios cū caátīrotietie ñña,’ mujāā ī masīgarā Dios yarārē.

¹⁹“Apeyera tunu mujāārē ññemoña: Noa ūna mujāā mena macāāna pugarāpua jīcā yericunarē bairo dise ūnie mujāā caborijere Diore mujāā cajēniata, mujāā caīrōrēā bairo mujāā átibojagumi yu Pacu Dios, ūmurecōo macācācū. ²⁰Yu yarā yu yaye busuriquere na cañubuenañarōpu

caāno cārō na mena yu ānigu. Pugarā, o itiarā jeto na caāmata cūārē, na mena yu ānigu,” jāā ī quetibujuwī Jesús.

²¹Bairo jāārē cū caīquetibujuyaparoro, Pedro puame Jesutu atí, atore bairo qūī jēñiñawī: —Jāā Quetiupau, yu yau roro yu cū caápata, ¿nocānacāni majū cū mena yu busuqūēnocuti? ¿Jīcā wāmo peti puga pēñirō cānacāni majū bairo yu áticuti? —qūī jēñiñawī Pedro Jesure.

²²Bairo cū caījēñiñarō tūgo, atore bairo qūīwī Jesús Pedrorre: —Baipua, tore bairo mee mujāā yu átīrotiya. Siete por setenta cānacāni majū cū mujāā busuqūēnogarā, ñña —qūīwī.

La parábola del funcionario que no quiso perdonar

²³Ī quetibuju yaparo, ape wāmerē ĩcōñarī bairo jāā ī quetibujuwī tunu: “Dios cū carotimasīripau atore bairo ñña: Jīcāū quetiupau rey* cū ūmua cūrē cawapamorā dinerore na catunurō boyupu. ²⁴Bairo boñ, cūtu na pijoneñojūgoyupu, na mena qūēnogu. Bairo jīcāū cū capiijōjūgoñ paio capee millones majū cū wapamoñupū. ²⁵Cū puame dope bairo cū átiwapatimasīēsupū tie cū cawapamorījērē cū quetiupare. Bairo, ‘Yu cūgoetiya,’ cū caīrō tūgo, quetiupau rey puame cū cawapamowrē, cū numorē, cū pūnaarē, bairo cū yaye nipetirije cū cacūgorije ūnie cūārē aperārē na nunirerotiyupu, cū cawapamorījērē na cajeparore bairo ī. ²⁶Cawapamou puame bairo rey cū carotiro tūgori, rupopaturi mena cūtu etanumurī atore bairo btīoro qūññupū: ‘Yu Quetiupau, jicoquei roro yu mu āpewa. Dinero mu yu cawapamorījērē tocānacā tiirire cabero mu yu tunuogu

baipna, qũĩñupũ. ²⁷Bairo cũ caĩrõ tũgo, bopacooro qũĩñañupũ quetiupau rey cũ ãmurẽ. Bairi, ‘Nũgaro. Caroaro mu tuagu. Yu mu cawapamorĩjẽrẽ mu yu masiriyogu’ qũĩñupũ. Bairo ãrĩ, caroaro tuao joroque cũ áti, cũ árotiyupũ.

²⁸“Bairo caroaro cũ caátimiatacũãrẽ, cawapamomiatacu pũame cabero apeĩ cũ yau petoaca cũrẽ cawapamurẽ bocãetari cũ tutiyupũ. Bairo cũ tuti yua, roro cũ wãmututupũre ñerĩ atore bairo qũĩñupũ: ‘IYu mu cawapamorĩjẽrẽ jicoquei yu mu tunuogu!’ qũĩñupũ. ²⁹Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ cũ bapa cũ cawapamurẽ: ‘Yu yau, jicoquei roro yu mu ápewa. Dinero mu yu cawapamorĩjẽ tocãnacã tiirire cabero mu yu tunuogu baipna, qũĩñupũ. ³⁰Bairo cũ caĩrõ, cũ yuesupũ. Preso jorica wiipũ cũ curocarotiyupũ, yu cũ cawapamorĩjẽrẽ cũ jopeyoáto, ã. ³¹Bairo cũ caáto ãna, aperã cũ mena macããna paabojari majã tũgoñarĩquẽ paiyuparã. Bairo cabairã ãnirĩ na quetiupãre cũ quetibujurásuparã. ³²Bairo na caĩquetibujuro tũgo, quetiupau rey pũame cũ piijorotiyupũ tunu cũrẽ cawapamomiatacure. Bairo cũ caetaro ãna, atore bairo qũĩñupũ: ‘Mu, yu paabojari majõcu, iroro majũ mu tũgoñaña! Bopacooro yu mu cajẽnirõĩ, paio yu mu cawapamomiatajere yu masiriyobojaaru. ³³Bairo yu caátimiatacũãrẽ, ãnopẽĩ bopacooro murẽ yu caĩñaatatorea bairo, apeĩ, mu bapare bopacooro cũ miñaetiati? Roro majũ mu tũgoñaña, qũĩñupũ. ³⁴Bairo qũĩrĩ, netõjãñurõ cũ mena asiari, preso jorica wiipũ cũ árotiyupũ. Topũ nicõãñupũ dinero cũ cawapamorĩjẽ cũ catunoupeyoparo jũgoye,” ãcoñarĩ jãã ã quetibujuwĩ Jesũs.

³⁵Bairo ã quetibujũ yaparo, atore bairo jãã ãnemowĩ tunu:

—Yu Pacu ãmũgescõo macããcũ pũame torea bairo átigũmi mujãã tocãnacãurẽ, mujãã yeripu mujãã yarã roro mujããrẽ na caátiere na mujãã camasiriyopata —jãã ãwĩ.

Jesũs enseña sobre el divorcio

(Mr 10.1-12; Lc 16.18)

19 ¹Bairo atiere cũ caĩquetibujuro bero, Jesũs Galilea yepapu caãniatacu, Judea yepapu acoámĩ. Rio Jordán muipu cũ cawãmuatĩ nugõã pũamepu acoámĩ. ²Bairo cũ caáto, capããrã camasã cũ usawã. Bairi topũ cariyayecunãrẽ na netõwĩ.

³Bairo cũ caáto, qũĩ jẽnĩnarã etawã jĩcããrã fariseo* majã. “Carorije buei átiyami Jesũs,” qũĩ busujãgamirã, atore bairo cũ jẽnĩnamiwã:

—Marĩ judío majã mena macããcũ ni jĩcãũ ãcũ cũ majũ cũ catũgoñarõ jũgori cũ ñumõrẽ rocagu, ãcõ cũ rocamasĩcuti? —qũĩ jẽnĩnawã.

⁴Bairo na caĩjẽnĩnarõ tũgo, atore bairo na ãwĩ Jesũs:

—Dios yaye quetibujuriquere cajũgobuerã nimirãcũã, ãati wãmerẽ mujãã ãããtĩñati Dios yu tutipũre? Merẽ mujãã masirã. Caãnijũgoripau camasãrẽ átiũgõu, caũmu, carõmio cũã na qũẽnojũgoyupi Dios. ⁵Na áti yaparo, atore bairo marĩ ãcũñupĩ: “Jĩcãũ caũmu carõmio mena cũ cawãmojiyaata, cũ pacua ture witigũmi. Ape wiipũ ãnigũmi cũ ñumo mena. Bairo na cabairo, jĩcãũrẽ bairo na ñiñagu. Jĩcã rupãre bairo nigarãma,” marĩ ãcũñupĩ Dios. ⁶Bairi jĩcãũrẽ bairo Dios narẽ cũ cacũrĩcãrã na caãnoi, ni jĩcãũ ãcũ na ricawa masĩcũmi. Na majũ cũã ãmeo pitimasĩtĩñama —na ã quetibujuwĩ Jesũs fariseo majãrẽ.

⁷Bairo cũ caĩquetibujuro tũgo, atore bairo qũĩ jẽnĩnanemowã tunu:

—Bairopua, ¿nopēi marī nīcū Moisés ānacū cū yaye quetibujucūrīqūērē ape wēēpū, “Ni jīcāū ūcū cū numorē cū carocagaata, atore bairo irīcā pūrōrē cō cū cajoro, ñurō: ‘Bairo mu cabairoi, mu teei, murē yu pitiya,’” qūi cūñuparī? —qūi wā fariseo majā Jesure.

⁸Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na īwī Jesús:

—Mujāā nīcūjāā, mujāārē bairo āmeo mairīqūērē camasīēna na caānoi, na mena macāācū jīcāū ūcū cū numorē carocagaure roro cū caātiere ēñotaesupi Moisés. Bai pua, bairo boesupi Dios caānijūgoripaupu.

⁹Cariape mujāārē ñiña: Ni jīcāū ūcū cū numo, apei mena roro caepeeco cō caānimiatacūārē, cōrē rocari bero tunu apeo mena cū cawāmojiyaata, roro majū ácu átiyami. Dios cū caroticūrīqūērē caāpei majū ñiñami. “Apeo mu numo mee caācō mena āmericōāña,” cū caīrīqūērē cabaibotiou majū ñiñami —na ī quetibujuwī Jesús fariseo majārē.

¹⁰Bairo na cū caīquetibujuyaparoro, jāā, cū cabuerā puame atore bairo jāā īwī Jesure:

—Mu caīrōrē bairo camasā na numoarē na capitimasīētīcōāta, na numoa caāniparārē na camacāētīcōāta, ñubujoricaro —jāā īwī.

¹¹Bairo jāā caīrō tūgo, bairo jāā īwī: —Tocānacāūpua nipetiro camasā masīētīñama atie yu caīquetibujurijere. Masīōrīqūērē Dios cū cajorā jeto masīñama. ¹²Cawāmarā jīcāārā rorā cabuiaricarā ānirī numo cutimasīētīñama. Tunu aperā, na numo cutimasīētio joroque na átiyama. Aperā na majūā Dios yaye rotiriquere netōjāñurō átigarā, carōmiorē na negaetiyama. Bairo bairā, canumo cutimasīēnarē bairo nicōāñama. Bairi yu caīquetibujucūrījērē bairo

camasītūgoñarā torea bairo na áparo —jāā īwī Jesús.

Jesús bendice a los niños

(Mr 10.13-16; Lc 18.15-17)

¹³Cabero tunu aperā na pūnaa cawīmarārē na jeamá Jesús tūpu, na pāñarī Diore na cū jēnibojaaōto, irā. Bairo na pūnaarē na cajeatō iñarī jāā, cū cabuerā puame, “Na jeapéricōāña mujāā pūnaarē,” na jāā īwī capacuare. ¹⁴Bairo jāā caīrō tūgo, atore bairo jāā īwī Jesús:

—Yutu puame cawīmarārē na atīrotiya. Na ēñotaeticōāña. Dios cū carotimasīrīpauc macāanarē bairo caāna niñama cawīmarā. Narē bairo cayeriñurā jeto ānimasīñama Dios cū carotimasīrīpaupure —jāā īwī Jesús.

¹⁵Ī yaparo, cawīmarārē na pāñarī Diore na jēnibojawī. Áticōā yua, acoámī tipau caānimiatacu Jesús.

Un joven rico habla con Jesús

(Mr 10.17-31; Lc 18.18-30)

¹⁶Bairo cū caátó, jīcāū cawāmau Jesutu atfiri, atore bairo qūi jēñiñawī:

—Jāārē cabuei, ¿dope bairo yu átibujiocati, caroa yeri capetietiere bōcagu?

¹⁷Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo puame qūi wī Jesús:

—¿Nopēi, “Dise yu caátipee caroa wāme majūrē yure quetibujuya,” yu mi jēñiñanati? Cañuu, jīcāūā ñiñami, Dios jeto. Caroa yeri capetietiere bōcagu, Dios camasārē cū caroticūrīqūērē mu tūgousagu —qūi wī Jesús cawāmaurē.

¹⁸Bairo cū caīrō tūgo, “¿Dise puamerē cū caroticūrīqūērē yu ácuati?” qūi jēñiñawī cawāmau.

Bairo cū caīrō tūgo, bairo qūi quetibujuwī Jesús cawāmaurē:

—Pajīāētīcōāña camasārē. Carōmio mena roro átiepeeticōāña. Aperā yayere

jeerutieticōāna. Aperā cabugoroa na ībuitieticōāna. ¹⁹Mu pacu, mu paco cūārē nucūbugoya. Mu mena macāāna cūārē mu rupaire mu camairōrēā bairo na maiña, —qūī quetibujuwī Jesús.

²⁰Bairo cū caīquetibujuro tūgo, atore bairo qūīwī cawāmau Jesure:

—Tie nipetirijere merē yu átipeyocōānucūña. Bairi, ĩne to rusacuti mai yu caátipee? —qūī jēniñawī.

²¹Bairo cū caījēniñarō tūgo, atore bairo qūī quetibujunemowī Jesús tunu cawāmaurē:

—Caroá majū, ñe ũnie carusaecu ānigu, mu cacūgorije nipetirijere mu nunirepeyocōāgu. Tie wapare jeeri, cabopacarārē na mu ricawogu. Bairo mu caápata, jōbuiyu paio nigarō mu cawapatapee. Bairo yu caīrōrē bairo áti yaparori, yu mena bapacusa — qūīwī Jesús.

²²Tiere tūgo, cawāmau puame tūgoñarīqūē pairi acoámí. Capee apeye ũnierē cacūgou ānirī Jesús cū caīrōrē bairo átigaemi yua.

²³Bairo cū caátó ĩña, atore bairo, jāā, cū cabuerārē jāā ĩwī:

—Cariape mujāārē ñiña: Camasā apeye ũnierē capee cacūgori majā Dios cū carotimasīrīpauere na caetapee masiriyojāñuña. ²⁴Tunu bairoa ñiña: Waibucu capai, camello,* āpōā pota opeacayu cū cajā āmewitiata, masiriyojāñuña. Tore bairo cabaimiatacūārē, netōjāñuro masiriyoro ñiña caūmu capee apeyere cacūgou Dios cū carotimasīrīpauere cū caetapee puame roque —jāā ĩwī.

²⁵Bairo cū caīrō tūgo, jāā, cū cabuerā puame, jāā tūgoacuacoayu. Abore bairo jāā ĩwī:

—Bairi toroque, ĩni ũcū cū netōmasīcuti?

²⁶Jesús puame jāā ĩñarī, atore bairo jāā ĩwī:

—Dise ũnie camasā na caátimasīētīē nipetirije Dios cū caátimasīrījē jeto ñiña —jāā ĩwī.

²⁷Bairo cū caīrō tūgo, Pedro puame bairo qūīwī Jesure:

—Jāā Quetiupau, jāā roque merē nipetirije jāā cacūgorijere cūrī, murē jāā bapacuti usajūgown. Bairo jāā caátie wapa, ĩnerē jāā cū jouati Dios? —qūī jēniñawī Pedro Jesure.

²⁸Bairo cū caījēniñarō tūgo, bairo qūīwī Jesús:

—Cariape mujāārē ñiña: Dios ati umurecōo nipetiro cawāmarō cū cawasoaripau quetiupau yu caānopu, mujāā, yu baparā, yu rocajāñuro mujāā rotigarā mujāā cūā. Quetiuparā na caruiro ũno, tronopu* mujāā ruigarā. Israelita* puga wāmo peti rupore puga pēnirō cānacā poari macāānarē na caátajere ĩnacōñarī na mujāā ĩñabesegarā. ²⁹Ni jicāū ũcū yu mena bapacutigu, cū ya wiire, o cū bairārē, cū bairā rōmirirē, cū pacuare, cū pūnaarē, o cū ya yepa cūārē cū caaweyocoápata, narē cū cacūgoro netōjāñuro bōcanemogumi tunu cū yaye ũnierē, bairi cū yarā ũna cūārē. Bairi jicāūrē cū caaweyocoápata, cū netōrō cien bui peoro cārō majū bōcanemogumi. Tunu bairoa caroa yeri capetietiere cū jogumi Dios yu mena cabapacutiácure. ³⁰Apeyera tunu ati rūmurirē camasā jicāārā rotimasīmirācūā, caberopu na mena macāānarē na rotimasīētigarāma. Tunu bairoa ati rūmurirē camasā jicāārā rotimasīētīmirācūā, caberopu na mena macāāna capāārārē carotimasīrā majū nigarāma.

La parábola de los trabajadores

20 ¹Ī quetibuju yaparo, paabojari majārē ĩcōñarī, atore bairo jāā ĩ quetibujunemowī tunu: “Dios cū carotimasīrīpau puame jicāū use wese

upau, cabusuripau caāno cū ya wesepu capaabojarārē camacāūātacure bairo niña. ²Cū pūame jīcāārā caūmuarē na bōcari yua, useanirī, ‘Jīcā rūmu paarique wapare tocārō majū mujāārē yu wapatigu, yu yaye usere mujāā cajebojaata,’ na īñupū. Bairo ‘Jaū,’ na caīrō tūgo, cū ya wesepu paarotijoyupu. ³Cabero muipū cū caasituatīpau caāno macāpu ásúpu tunu. Topu eta yua, ñe ūnie áperā plaza* caānarē na īñañupū. ⁴Atore bairo na īñupū na cūārē: ‘Mujāā cūā yu ya wesepu paarájá. Bairo mujāā caparápata, cariape mujāārē yu wapatigu,’ na īñupū. Bairi na cūā, cū carotirore bairo cū wesepu paarā ásúparā. ⁵Cabero pasaribota caāno macāpu ásúpu tunu. Cabero tres de la tarde caāno ásúpu tunu, aperā cūrē capaabojarārē na macāū ácú. Bairo na bōcaetari yua, ‘Cariape mujāā cūārē yu wapatigu,’ na īñupū. Bairo cū caīrō, na cūā, ‘Jaū,’ īñuparā. Bairo na caīrō tūgo, na paarotiyupu cū ya wesepure. ⁶Cabero cinco de la tarde caāno macāpu átusayupu tunu. Topu eta, aperā caūmua ñe ūnie caāperārē na īña, atore bairo na īñupū: ‘¿Nopēirā bairoa mujāā īñacōānucū naioañati paari mee?’ na īñupū. ⁷Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīñuparā: ‘Ñamu ūcū, “Marī paáto,” jāā iētīñami. Bairi jāā paaetiya,’ qūīñuparā. Bairo na caīrō tūgo: ‘Mujāā cūā paabojaasā yu ya wesepu,’ na īñupū ti wese upau pūame.

⁸“Cabero canaiorīpau caetaro ti wese upau cū ūmua quetiupau mayordomorē* cū árotiyupu cū wesepu. Atore bairo qūīñupū: ‘Tocārōā yu paabojari majārē na piijori na wapatiya. Yu ya wese capaaū etatusaacupu na wapatiyūgoacú, capaaū etajūgoatacupu

cū wapatituya,’ qūīñupū. ⁹Bairo cū caīrō, cinco de la tarde caāno capaabojarā etaátana majū wapa jegarā, quetiupau mayordomotu etayuparā. Bairo caberopu capaārā etaátana nimirācūā, jīcā rūmu paarique wapa jīcārō tūni ñeñuparā. ¹⁰Cabero capaabojarā etajūgoatana pūame etarā yua, ‘Na netōjāñurō marīrē wapatigumi,’ ī tūgoñañuparā. Bairo na caītūgoñamiatacūārē, jīcārō tūnia jīcā rūmu paarique wapa cārō na joyupu na cūārē. ¹¹Bairo jīcārō tūnia na cū cawapatiro īñarā yua, ‘iTame, ñuētīñal!’ ámeo ī busupaiyuparā na majū ti wese upau bairo cū caātirotirijere. ¹²Atore bairo qūīñuparā: ‘Ánoa caberopu capaabojarā etaátana pūame jīcā horaaca jeto paarā etaama. Jāā pūame roque, ati rūmūrē jāā paanaiooápu caasiro watoare. Bairi, ¿nopēī na netōjāñurō jāārē mu wapa joetiya?’ qūīñuparā. ¹³Bairo na caīrō tūgo, jīcāū na mena macāācūrē atore bairo qūīñupū ti wese upau pūame: ‘Yu yau, murē ricaati roro yu áperiya. Murē yu caīrōrēā bairo mu yu wapatiya, jīcā rūmu wapa majūrē. ¹⁴Bairi mu cawapatarijere jecoácúja. Caberopu capaabojarā etaátanarē jīcārō tūni na yu cawapatiata, ñujāñuña. ¹⁵Yu majūā yu yaye dinerore yu caborore bairo yu átimasīña. Bairi dopēirā, ¿Cabopacarārē na yu cañnamairijērē roro mujāā īñatutiya?’ qūīñupū ti wese upau cajūgoye capaabojaū etaátacure,” ícōñarī jāā ī quetibujwī Jesús.

¹⁶Í yaparo, atore bairo jāā īnemowī tunu: “Torea bairo āmerē camasā caānimajūrā nimirācūā, caberopu cabūgoro macāāna nigarāma. Tunu bairoa āmerē camasā cabūgoro

macãana nimirãcũã, caberopu caanimajũrã nigarãma,” jãã iwĩ.

Jesús anuncia por tercera vez su muerte

(Mr 10.32-34; Lc 18.31-34)

¹⁷ Bairo cabero Jesús Jerusalén caátíwãpu ácú, jãã, cũ cabuerã pũga wãmo peti rupore pũga pënrõ cãnacãũ majũ camasã watoa caãnarẽ, jãã piiwũojori, atore bairo jãã iwĩ:

¹⁸—Jerusalẽpu marĩ caátiere merẽ mujãã masiĩna. Topũ ti macã macãana puame yũ, Camasã Jũgocũre, yũ ñerĩ, yũ jogarãma sacerdote* majã quetiuparãrẽ, bairi Moisés ãnacũ cũ caquetibũjucũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majãrẽ. Bairo na caáto, sacerdote majã quetiuparãjãã puame yũ pajĩaroca rotigarãma.

¹⁹Bairo átirotiri yua, ape yepa macããnarẽ yũ nunirocacõãgarãma. Roro ñiepegarãma. Roro yũ bape epegarãma. Bairo átieperi, yucũpãĩpu yũ papuatu rocagarãma. Bairo yũre na caátimiatacũãrẽ, itia rũmu bero caãno yũ puame yũ caticoagu tunu —jãã iwĩ.

Lo que pidió la madre de Santiago y Juan

(Mr 10.35-45)

²⁰ Cabero Zebedeo nũmo cõ pũnaa mena Jesutu etari, cõ rupopaturi mena etanumuñupõ, qũĩ jëniĩnago. ²¹ Bairo cõ caáto iĩna, “¿Ñerẽ mu yũ caáto mu boyati?” cõ i jëniĩnañupũ.

Cõ puame bairo qũĩñupõ:

—Ati yepare mu carotimasirĩpau caetaro, yũ pũnaa mũtu na mu caruírotiro yũ boyã. Jicãũ cariape nũgõã, apeĩ caãcõ nũgõã na mu caruírotiro yũ boyã. “Jau,” miwã — qũĩñupõ Juan, Santiago paco puame Jesure.

²² Bairo cõ caĩrõ tũgo, atore bairo na iĩñupũ Jesús cõ pũnaarẽ:

—Mujãã cabaiepere masiẽtĩmirãcũã, yũre mujãã jëniĩna. Butiuro popiye bairicarore mujãã jëniimiĩna. Yũ puame popiye yũ baigu. Yũre bairo mujãã cũã popiye mujãã cabaiata, ¿mujãã nucãmasirãti? —na iĩñupũ Jesús Juarẽ, bairi Santiago cũãrẽ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo:

—Murẽ bairo jãã nucãmasiĩna —qũĩñuparã.

²³ Bairo Jesús puame atore bairo na iĩñupũ:

—Mujãã caĩrõrẽ bairo popiye mujãã baigarã. Baipua, yũ majũ yũre cajurotiparã, yutu cariape nũgõã, bairi caãcõ nũgõã caruiparãrẽ na yũ besemasietĩna. Yũ Pacu puame roque bairo caãniparãrẽ na besemasĩnami —na iĩñupũ Jesús, Juarẽ bairi Santiago cũãrẽ.

²⁴ Cabero jãã, Jesús cũ cabuerã pũga wãmo cãnacãũ majũ caãna Santiago, Juan mena Jesure na caĩjëniĩnaatajere catũgoatana ãnirĩ na mena jãã asiacoapu. ²⁵ Jesús puame tiere iĩna, nipetirã jããrẽ cãtu piijori atore bairo jãã iwĩ:

—Merẽ mujãã masiĩna ati mũmrecõo macããna na caátĩãnierẽ. Ati yepa macããna Diore caĩroaena quetiuparã reyre bairo caãna tutuaro mena rotiepeyama na roca macããnarẽ. Popiye na baio joroque na rotiepeyama. ²⁶ Mujãã puame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo puame bairotiya mujããrẽ: Mujãã mena macããcũ, caanimajũũrẽ bairo caãnigau, mujãã roca netõjãñurõ carotimasirẽ bairo ãnirotiya. ²⁷ Tunu bairoa mujãã mena macããcũ, carotĩ majũũrẽ bairo caãnigau, mujãã mũmurẽ bairo cũ caãno, ñuĩna. ²⁸ Bairi yũ, Camasã Jũgocu quetiupau majũrẽ bairo yũre

capaabojararãrê na macãũ acú mee yu apú ati yepare. Camasãrê na juátinemoũ acú yu apú ati yeparure. Tunu bairoa yu cariarije jūgori camasã capããrãrê na carorije wapare netõũ acú yu apú —jãã iwĩ.

Jesús sana a dos ciegos
(Mr 10.46-52; Lc 18.35-43)

²⁹Cabero jãã, Jesús mena Jericó na caĩrĩ macãpu cañiatana jãã cawitiro, capããrã camasã Jesús berore usawã.

³⁰Bairo jãã caátó, cacaapee ñaena pugarã, maa tũpu ruiyupa. Bairi cacaapee ñaena puame, Jesús cū canetóátóre tūgorã, busurique tutuaro mena atore bairo qũĩ awajajowã Jesure:

—iJãã Quetiupau, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro jãã ññaña! —qũiwã.

³¹Bairo na caĩrõ, camasã puame na titiwã, na awajaeticõato, ñrã. Bairo narê na caĩmiatacũãrê, jĩrĩã jãñurĩ awajanemowã tunu:

—iJãã Quetiupau, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro jãã ññaña!

³²Jesús puame bairo na caĩawajarijere tūgori, tuancãwĩ. Tuanucãri yua, cũtu na piijowĩ. Atoore bairo na iwĩ:

—¿Ñerê mujãã yu caátó mujãã boyati?

³³Bairo cū caĩjẽniñarõ tūgo, bairo qũiwã cacaapee ñaena Jesure:

—Jãã Quetiupau, caĩñamasĩena ãnirĩ jãã ññamasĩgaya tunu —qũiwã.

³⁴Jesús puame bopacooro na ñnarĩ, na caapeere pãñawĩ. Bairo cū caátó, jicoquei ññamasĩcõãma yua. Ññamasĩ, Jesús berore usawã yua.

Jesús entra en Jerusalén
(Mr 11.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

21 ¹Bairo Jerusalén macã tũpu cõñaáná yua, Betfagé na caĩrĩ macãrê, Olivo buro tũre jãã etawũ.

²Bairo etarã, jãã mena macããna, Jesús cū cabuerã, pugarãrê atore bairo na ñ jowĩ:

—Ánaja ato riape cañni macããcãpu. Topũ etarã, jicoquei burra* jiyancõrĩcõrê cõ macũ mena mujãã bõcagarã. Bairo na bóca yua, na õwãrĩ, na mujãã jeapá yu tũpu. ³Bairo mujãã caõwãrõ, jĩcãũ ucũ mujããrê, “¿Nopẽirã na mujãã õwãñati?” cū caĩata, atore bairo cū mujãã iwã: “Marĩ Quetiupau na boami. Yoaro mee mujãã tunuogumi tunu mujãã burrore,” cū mujãã iwã —na ñ jowĩ Jesús.

⁴Tie puame profeta* ãnacũ cū caĩwoatuquetibũju jūgoyeticũrĩcãrõrê bairo baietaro baiwu. Atoore bairo ñ woatuyayupi profeta Jesús cū cabaipere mai:

⁵“Atoore bairo Sión* cawãmecuti macã macããnarê na ñ quetibũjuya:

‘Mujãã quetiupau rey* puame mujããtu etaacũ baiyami.

Capajĩãrĩcãrê bairo mee, caroaro mena burro macũ bui pesari mujããtu etaacũ baiyami,’

na ñ quetibũjuya,” ñ quetibũju jūgoyeticũñañupĩ profeta ãnacũ puame.

⁶Bairo Jesús cū caĩrõ tūgo, cū cabuerã puame cū caĩrotiorea bairo átiracoámá. ⁷Bairi burra, cõ macũ cũãrê bóca yaparori, na jeámá Jesús tũpu. Bairo na caje etaro yua, jãã jutii, cabui macããjẽrê, burro buire jãã peowũ. Bairo jãã caátó, Jesús puame burro buipũ wãmũpeawĩ. Bairo cū bui pesari yua, ánutuami Jesús Jerusalẽpu. ⁸Bairi camasã capããrã ãma. Jĩcããrã na mena macããna na jutii cabui macããjẽrê esocũwã maa cū caãtĩwãrê. Aperã pepũũ queeri ñnierê patanerĩ Jesús jūgoyere piticũjūgowã, Jesure qũĩroari, useanirã. ⁹Bairo

bairā, nipetiro Jesús jūgoye macāāna, cū bero macāāna cūā busurique tutuaro mena atore bairo qūi basapeojūgōwā:

—iNumajūcōāña! iNipetiro cū marī basapeoroa Quetiupau Rey David marī ñicū ānacū pārāmīrē! iJesús, Dios cū cajou marī Quetiupau majū cū caānoi, cūrē marī cabasapeoro ñuñā! iNipetiro cū marī basapeoroa Dios ñmurecōo macāācūrē! —qūi basapeowā camasā.

¹⁰Bairo Jesús Jerusalērē cū cajāato, ti macā macāāna nipetirā qūiñarā etawā:

—Āni, ĩnamu cū āniñati? —ī jēniñawā Jesure causarārē.

¹¹Bairo na caijēniñarō tūgo, atore bairo na īwā:

—Āni Jesús, profeta, Nazaret Galilea yepa macāācū niñami —na īwā.

Jesús purifica el templo

(Mr 11.15-19; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹²Bairo Jesús puame etari, templo* capairi wii ñubuerica wiire jāāmi. Ti wiire jāāetari, to macāāna nunirī cawapatari majārē, bairi wapatiri majā cūārē na acurewiyoyo jūgōwī nipetirore. Tunu moneda tiirire cawasoari majā ya mesarire, bairi buare cawapatiri majā ya mesari cūārē tujerecū peyocōāwī. ¹³Bairo átiri, bairo na īwī:

—Dios cū caquetibujari tutipū bairo iña: “Yu ya wii ñubuerica wii majū nigaro,” iña. Bairo caiquetibujumiatacūārē, mujāā puame apeye aruare bairo mujāā átiya. Camasārē jerutinunirī majārē bairo caāna ānirī jerutiri majā na caāni wii, ūtā wiire bairo mujāā átiya ati wii, Dios ya wiire —na īwī Jesús.

¹⁴Cabero Jesús templopū cū caāno mai, cacaapee iñamasīēna puame, bairi ñicārī caroyetuarā cūā cūtu

etawā. Jesús puame na catiowī.

¹⁵Bairo sacerdote* majā quetiuparā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūrē cajūgobueri majā cūā caroaro cū caátiere iñamirācūā, tunu cawīmarā templopū, “Nipetiro cū marī basapeoto David ānacū pārāmīrē,” na caīrō tūgori, Jesure qūiñatejāñuwā. ¹⁶Bairi atore bairo qūiwā:

—Cawīmarā, ĩbairo na caīrō, mu tūgoetiyati? “iTocārōā jānaña!” na iña — qūiwā sacerdote majā quetiuparā Jesure.

Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na īwī Jesús:

—Yu tūgomajūcōāña. ĩMujāā puame ānoa cawīmarā Diore na cabasapeorijere mujāā iñātinucūñati Dios ya tutipū? Mujāā masīrā. Bairo iña: ‘Dios, cawīmarārē, caupūrāācā cūārē murē na caūseanipeere mu na basapeo joroque na mu átiya,’

ī quetibujaya ti tutipū —na īwī Jesús fariseo* quetiuparājāārē.

¹⁷Bairo ī yaparo, na awayori ti macā Jerusalērē witicoámī, Betania macāpu ácú. Topū jāā cāniwū.

Jesús maldice la higuera sin fruto

(Mr 11.12-14, 20-26)

¹⁸Cabusuri rūmu caāno tunucoámī Jesús Jerusalēpu. Bairo ti macāpu ácú, queya tūgoñāupī. ¹⁹Bairo queyari, jīcāū yucu higuera* cawāmecutii, maa tūniacā caāniirē iñajowī. Bairo iñajori yua, caricare iñau ámī. Bairo caricare cū camacāmiatācūārē, capūi jeto añupā. Ríca mañupā. Bairo cabairoi, atore bairo īwī yua Jesús higerare: —iAtii, tocārōā ríca manigaro yua! Bairo cū caīrō, jicoquei ti yucu puame jīnicōāpu.

²⁰Bairo cabairo iña, jāā, Jesús cū cabuerā puame jāā iña acūacoapu. Atore bairo jāā īwū Jesure:

—¿Ñe jūgori yoaro mee to jīnicoayati ti yucu? —cū jāā ī jēniñawū.

²¹Bairo jāā caijēniñarō tūgo, atore bairo jāā īwī Jesús:

—Cariape mujāārē ñiña: Dios mena tūgoñatutuari pugani cārō tūgoñarī mee, “Yū cairōrē bairo baicoagaro,” cariape mujāā caītūgoñatutuacōāta, atii hīguera yucure yū caátiatatore bairo netōjāñurō mujāā átimasīgarā. Bairo ati ūtāūrē etari, “Wāāti ria capairiyapu etanucārōjā,” mujāā caāta, mujāā cairōrēā bairo baibujoro tii ūtāū pñame. ²²“Yū cajēnirōrēā bairo jogūmi Dios,” cariape mujāā caītūgoñatutuacōāta, nipetiri wāme cū mujāā cajēnirījērē mujāā jomajūcōāgūmi Dios —jāā īwī Jesús.

La autoridad de Jesús

(Mr 11.27-33; Lc 20.1-8)

²³Bairo cabero templo wiipu jāámi Jesús. Bairo topu camasārē cū cabueñitoye, sacerdote majā quetiuparā, aperā judío majā, cabutoa camasīrā cūā, cūtu etari, atore bairo qūī jēniñawā:

—¿Noa ūna na carotiro mena bairo mu átiati ñamicā mu caátiatajere?

²⁴⁻²⁵Bairo na caijēniñarō tūgo, atore bairo na īwī Jesús:

—Yū cūā mujāārē jīcā wāme yū jēniñagu. Cariape yū mujāā yūwa: ¿Ni ūcū camasārē cū bautiza* rotijoyupari Juan ānacūrē? ¿Dios, o camasā pñame cū na bautiza rotijoyupari? Tiere cariape yū mujāā caīquetibujūata, yū cūā cariape mujāārē yū quetibujūgu, “Noa ūna na carotiro mena bairo yū átiya,” mujāā ñigu —na īwī Jesús.

Bairo cū cairō tūgo, yasioroaca āmeo busuwā na majū cūrē na caīyūpeere: “¿Nopē bairo cū marī yūrāati? ‘Dios pñame cū bautiza rotijoricūmi Juarē,’ marī caāta, ‘Toroque, ¿nopēirā Juan

ānacū cū caquetibujurijere cariape mujāā tūgoeti?’ marī ībujioūmi.

²⁶Tunu bairoa, ‘Camasā pñame cū bautiza rotijoricarāma Juarē,’ marī ī masīētīña, marīrē tutirema, īrā. Merē camasā nipetiro, ‘Juan ānacū Dios cū caquetibujurotjoricu āmi,’ ī tūgoñacōāñama,” yasioroaca āmeo ī busuwā. ²⁷Bairo, “Jāā masīētīña Juarē cabautiza rotijoricure,” qūiwā fariseo quetiuparājāā Jesure.

Bairo na cairō tūgo, Jesús pñame bairo na īwī:

—Cariape yū mujāā yūetiya. Bairo yū cūā, “Noa ūna na carotiro mena tore bairo yū átimasīña,” mujāārē ñi quetibujuetigu —na īwī.

La parábola de los dos hijos

²⁸Ī yaparo, ape wāme icōñarī bairo na ī quetibujūwī Jesús:

—¿Dope bairo mujāā ī tūgoñañati atie quetire? Jīcāū pugarā capūnaacucu āñupū. Bairo jīcāūrē, “Macū, ati rūmurē yū use weseru mu capaauáto yū boya,” qūñupū. ²⁹Bairo cū cairō tūgo, cū macū pñame, “¡Yū áperigu, yū ágaetiya!” qūñupū. Cabero cū pacure cū cañetōñacārījērē ape wāme tūgoña wasoari, paau acoásupū. ³⁰Cabero tunu cū macū apeire torea bairo cū paarotiyupu na pacu tunu. Cū pñame, “Jau, āmeacā yū paau águ,” qūñupū. Bairo caī nīmicūā, paau ápéyupū. ³¹Bairo na pacu cū caborijere caátacu, ¿ni pñame cū āñuparī? —na ī jēniñawī Jesús, to caāna fariseo majārē.

Bairo cū caijēniñarō tūgo:

—Cū macū cū carotijūgoatacu pñame ñiñami na pacu cū cairījērē catīgousau majū —qūiwā.

Bairo na cairō tūgo, atore bairo na īñemowī tunu Jesús to caāna fariseo majārē:

—Cariape mujäärē ñiña: Torea bairo Roma* macā macäänarē camasā yaye dinerore jejobojari majā, bairi carōmia caūmua mena caepewapatarā rōmirī cūā, mujāā jūgoye Dios mena cabusūqūēnorā ānirī, Dios cū carotimasirīpaure mujāā jūgoye jāāgarāma. ³²Juan ānacū puame caroa ānajē cutajere mujäärē quetibujuyupi. Bairo cū caīquetibujumiatacāārē, cariape cū mujāā tūgoesupa. Bairo cū caīquetibujuriquere cariape mujāā catūgoetimiatacāārē, dinerore jejobojari majā, bairi carōmia caūmua mena caepewapatarā rōmirī cūā cū tūgousayupa. Bairo na caáto īñamirācūā, roro mujāā caátajere tūgoña yapapuari mujāā tūgoña wasoaesupa mujāā yerire —na ī quetibujūwī Jesús.

La parábola de los labradores malvados

(Mr 12.1-12; Lc 20.9-19)

³³Ī quetibujū yaparo, atore bairo camasārē na ī quetibujūnemowī tunu: “Tunu ape wāme īcōñarī, mujäärē yu quetibujūpa: Āñupū jīcāū wese upau. Cū puame use wesere qūēnoñupū. Bairo ti wesere ote yaparo, cū wesere jāñía ēñotayupu ūtā rupaa mena. Āti yaparo, use ocore na canumuparo cūārē qūēnoñupū. Āti yaparo, na caīñacotepa wii caūmuarī wii, torre cūārē qūēnoñupū. Bairo qūēno yaparori bero, acoásupū cayoaropū. Mai, ágū jūgoye, cū wesere waso cūñupū aperā paari majārē, wapatagū. ³⁴Cabero yua, use cabutiri yutea caetaro masirī, cū ūmuarē na joyupū cū ya wesere cū cawasoricarā tūpū. Cūrē na cawasorique wapare boū, na joyupū, tiere na jeatībojaáto, ī. ³⁵Bairo cū ūmua na caetaro īña, ti wese paari majā puame cū ūmua cū cajomiatana

jīcāārārē na qūēñuparā. Aperārē na pajīārecōāñuparā. Aperārē ūtā rupaa mena wēēri na cāmitu tunuojoyuparā. ³⁶Cabero ti wese upau puame cū ūmua cū cajojūgoricarā netōjāñurō na jonemoñupū tunu cū wesepū. Tunu torea bairo na ásuparā ti wesere capaari majā puame.

³⁷“Cabero ti wese upau cū macū majūrē cū joyupū, atore bairo ī tūgoñarī: ‘Yu macū roquere cū nucūbūgobujiorāma, yu macū majū cū caānoi.’ ³⁸Bairo cū caītūgoñamiatacāārē, wese paari majā puame ti wese upau macū cū caátore īñarī, āmeo īñuparā: ‘Atíyami ati wese upau macū. Cūā ñiñami cū pacu cū cariaro bero ati wesere cacūgousapau. Bairi cū marī pajīārocacōāto. Bairo marī caápata, ati wese uparārē bairo marī tuagarā,’ āmeo īñuparā na majū. ³⁹Bairo caírā ānirī na caírōrēā bairo ásuparā. Ti wese tūñipū cū ñeowaátí, cū pajīārocacōāñuparā,” na ī quetibujūwī Jesús.

⁴⁰Bairo ī quetibujū yaparo, atore bairo na ī jēniñawī cū caírījērē catūgori majārē: “¿Dope bairo ácumi mujāā ī tūgoñañati cū macūrē na capajīārocaro bero ti wese upau puame ti wesere etaupū?”

⁴¹Bairo cū caírō tūgo, atore bairo qūīwā:

—Bairo átigumi: Bopacooro na īñacū, ti wese paari majārē na pajīārecōāgumi. Bairo na átireri bero, aperārē cū wesere coteroticūgumi. Na puame roque cū jogarāma cūrē na cawasorique wapare, ti yutea caetaro — qūīwā Jesure cū caírījērē catūgori majā.

⁴²Ī quetibujū yaparo, atore bairo na īnemowī tunu:

—¿Atie quetibujūcūrīqūērē mujāā īñætinucūñati Dios yaye busurica tutipū? Mujāā masirā. Bairo īña:

‘Ûtã mena cawii qũenorĩ majã jĩcã
ũtãarẽ na caboetimiatacũarẽ, tia
puame caãni majũricã nigaro.

Tia camanicõãta, wii
manibujioricaró. Dios puame
bairoa ásupi.

Bairo cũ caátore ñnarã, marĩ
tũgoña ñseaniña,’ ĩ quetibujuya
Dios yaye busurica tutipũ —na ĩ
quetibujuwĩ Jesús.

⁴³Ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo na ĩ
nemowĩ tunu:

—Bairi mujãarẽ ñiña: Mujãã, Dios cũ
carotimasĩrĩpaure cajããbujioatana topũ
mujãã jããetigarã. Aperã puame roque
jããgarãma. Dios cũ carotirore bairo
caátimajã jããgarãma. ⁴⁴Tunu ni jĩcãũ
ũcũ tia ùtãã mena cũ cañarocapeata,
rocapecoabujioũmi. Tunu bairoa
tia, jĩcãũ buipũ to cañarocapeata,
cũ rocaboo rocacõãbujioro —na ĩ
quetibujuwĩ Jesús, tia ùtãarẽ bairo cũ
cabairijere na quetibujũgũ.

⁴⁵Bairo cũ caĩquetibujuro tũgo,
sacerdote majã quetiuparã bairi fariseo
majã cũã masicõãwã Jesús cũ caĩrĩjẽrẽ.
“Marĩ puame tia ùtãarẽ carocari majãrẽ
Bairo marĩ ãniña. Bairi marirẽã ĩgu
ĩcũmi Jesús,” ĩ tũgoñawã. ⁴⁶Tie jũgori
Jesure cũ ñegamirãcũã, cũ ñemasiẽma,
camasãrẽ na uwirã. “Jesús profeta
ãcũmi,’ ĩ tũgoñarĩ marĩ qũerema
camasã, cũ marĩ cañerotiatã,” ĩrã, cũ
ñemasiẽma.

La parábola de la fiesta de bodas (Lc 14.15-24)

22 ¹Tunu ape wãme camasãrẽ
ĩcõñarĩ na quetibujunemowĩ:

²“Dios cũ carotimasĩrĩpaũ atore
bairo ñiña: Jĩcãũ quetiuparũ rey*
cũ macũ cũ cawãmojiyaparo bõse
rũmurẽ qũẽnobojayupũ. ³Bairo
qũẽnorĩ yua, cũ capiiatanarẽ cũ
ũmurẽ na piirotijoyupũ. Bairo

cũ caĩrõrẽã bairo cũ ùmua narẽ
na caquetibujũnetõmiatacũarẽ, cũ
capiiatana puame atĩgaesuparã.

⁴Bairi cabero aperã cũ ùmurẽ tunu
na piirotijonemõupũ: ‘Bairo mujãã
ĩgarã yũ capiiatanarẽ: “Merẽ marĩ
caũgaparó etaya. Yũ wecuare, aperã
waibutoa caroaro cariicũna cũarẽ na
pajĩarĩ, na riire yũ ãsũñaioyaparoya.
Ñe ùnie rusaetiya. Bairi tãmurĩ
mujãã apã,” na ĩ quetibujũnetõrãjã,’
na ĩ joyupũ quetiuparũ rey cũ
ũmurẽ. ⁵Cũ capiiimatana puame
cũ yueticõãñuparã. Jĩcãũ na mena
macããcũ cũ wesepũ acoásupũ. Apei
cũ caapeye nunirõpũ acoásupũ.

⁶Aperã puame quetiuparũ rey ùmurẽ
ñerĩ, roro na ásuparã. Jĩcããrãrẽ na
pajĩareyuparã. ⁷Bairo quetiuparũ
rey puame roro na caáto tũgo yua,
asiajãñũñupũ. Cũ ùmua soldaua*
pajĩarĩ majã puamerẽ natũ joyupũ,
na pajĩarerotijõũ. Na ya macã cũarẽ
joerocacõã rotiyupũ. ⁸Bairo átirotiri
bero, atore bairo cũ ùmua aperãrẽ na
ĩñupũ: ‘Yũ macũ cũ cawãmojiyaparo
bose rũmurẽ ñe ùnie merẽ rusaetiya.
Yũ capiijomiatana puame roro na
caátie jũgori na yũ boetiya. ⁹Bairi
maarĩpũ mujãã caátó yũ boya tunu.
Maapũ caãna tocãnacãũpũrea mujãã
cabocaetarãrẽ, “Ugarasã quetiuparũ
rey macũ bõse rũmurẽ,” na mujãã
ĩwã. ¹⁰Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ ùmua
cũ caĩrõrẽã bairo maarĩpũ ásuparã.
Á yua, nipetiro na cabocaetarãrẽ na
neñoñuparã, camasã na caĩroarã, na
caĩroaena cũarẽ. Bairo na caátoi,
quetiuparũ rey bõse rũmũ cũ caqũẽnorĩ
arũare camasã jeto jiracoasuparã yua.

¹¹“Bairo quetiuparũ rey puame cũ
capiioatanarẽ na jẽnigu, ti arũapũ
etayupũ. Eta yua, jĩcãũ na mena
macããcũrẽ qũĩñabocayupũ. Cũ puame
jutii, wãmo jiyarica bõse rũmũ macããjẽ

mee jutii jānañupū. ¹²Bairo tie mee cū cajāñarō īnarī quetiupañ rey atore bairo qūñupū: ‘Yū yau, wāmo jiyarica bose rūmū macāājērē mū jutii jānaētīña. Bairi, ¿noa na carotiro mena yū ya wiire mū jāāti?’ qūñupū. Caūmū pñame quetiupañre dope bairo qūī masiēsupū. ¹³Bairi quetiupañ rey pñame cū mesarire caññaricāñgōrī majārē atore bairo na īñupū: ‘Ānirē cū ñeña. Cū wāmorī, cū rūporire jiyari, jō macā canaitīārōpū cū rocawiyocōā joya,’ na īñupū. To canaitīārōpū camasā capāārā otigarāma. Na opire bacarupotugarāma, butiro yapaparā. ¹⁴Capāārā niñama Dios cū capijorā. Bairo na cañnimiatacūārē, na mena macāña jicāārā jeto cū yuyama, cū cabeserā pñame,” na ī quetibujūwī Jesús.

El asunto de los impuestos
(Mr 12.13-17; Lc 20.20-26)

¹⁵Cabero fariseo* majā jicārōrē bairo āmeo busupēñirā neñañuparā. “¿Dope bairo rorije cū busuo joroque marī ānaati? Bairo roro Jesús cū cabusuata, cū marī busujāmasīgarā,” irā neñañuparā. ¹⁶Bairo busupēñi yaparo, na cabuerā, bairi Herodes yarā cūārē Jesutu na joyupa, atore bairo qūī jēniñagarā:

—Cabuei, jāñ masīña merē mū caatiāñierē. Mūa, caroaro cariape mū quetibujūñucūña. Tunu bairoa cariapea Dios marīrē cū cañnirotiricarorea bairo mū bueya. Aperā roro na cabaurije, aperā caroaro na cabaurije jūgori mee na miñabeseya. ¹⁷Bairo cabai āñirī, ¿dope bairo mi tūgoñañati romano* majā marīrē na carotirijere? ¿To ñuñati quetiupañ emperadore* camasā yaye dinerore jeri, jāñ cajoata, o to ñuētīñati? —qūī jēniñawā.

¹⁸Jesús pñame roro na caītūgoñarījērē masīcōārī, atore bairo na īwī:

—Mujāā, cañtopairā, ¿nopēñirā, “Roro qūīáto,” cañrārē bairo yū mujāā ī jēniñañati? ¹⁹Jau, yure joñijate moneda tiire, emperadore mujāā cajonucūrī tii ūnorē —na īwī.

Bairo cū cañrō tūgo, moneda tiire cū nuniwā. ²⁰Bairo na canunirō, atore bairo na īwī:

—¿Noa riape to tusayati ti tii moneda tiicapūre? Tunu bairoa, ¿noa wāme woaturique to tusayati? —na ī jēniñawī Jesús.

²¹Bairo cū cañrō, na pñame bairo qūīwā:

—Emperador, quetiupañ ya wāme, bairi tunu cū riape tusaya ti tii moneda tiicapūre —qūīwā.

Bairo na cañquetibujuro, atore bairo na īwī yua Jesús:

—Toroque emperador quetiupañre cū yaye caññierē, cūrē cū tunujoya. Tunu bairoa Dios yaye caññierē Diore cū jonucūña —na ī quetibujūwī Jesús fariseo majārē.

²²Bairo cū cañrō tūgorā, cū cañquetibujurijere tūgo acūacoama. Bairo bairā, cū witiweyocoámā.

La pregunta sobre la resurrección
(Mr 12.18-27; Lc 20.27-40)

²³Ti rūmua caño jicāārā saduceo* majā na cañrā qūññarāmā Jesure. Mai, saduceo majā pñame atore bairo cañtūgoñarī majā niñama: “Camasā cariacoaatana, nopē bairo catitunu masīēnama,” cañtūgoñarā āma. Bairi atore bairo qūīwā Jesure:

²⁴—Cabuei, Moisés āñacū atore bairo marīrē ī woacūñañupī tirūmupure: “Ni jicāū ūcū cawāmojiyaricū cū numo mena pūnaa mácūā cū cariacoaata, cū āñacū bai pñame cū buiacore cō cū wāmojiyaáto. Bairo cū caáto, cū pūnaa caññiparā pñame cū āñacū pūnaarē bairo

ānibujiorāma,” icūñupī. Tere m̄ masī. Bairo jicā wāme icōñarī jāā quetibujupa mai: ²⁵Āñuparā jicāni, jicā wāmo peti puḡa pēñirō cānacāū jicāū pūnaa. Bairo cajūḡocu puame wāmojiya jūḡoyup̄. Cabero pūnaa mácūā riacoásúp̄. Bairo cū ānacū bai puame cū buiacore wāmojiyayup̄ tunu. Cabero pūnaa mácūā riacoásúp̄ cū cūā. ²⁶Bairi torea bairo cū bai cabero macāācū cūā cō wāmojiyamii, riacoásúp̄. Bairo jetoa aperā cū bairā cūā na buiacore n̄mocutimii, pūnaa mána jeto riapeticoásúparā. ²⁷Cabero na ānana n̄mo cañimiričō cūā riacoásúp̄. ²⁸Bairo ati yepap̄ nipetirā n̄mo cañnacō ānirī yua, cariaricarā tunu na cacatirop̄ na caāno, ¿ni majū jicā wāmo peti puḡa pēñirō cānacāū mena macāācū n̄mo cō ānicuti? —qūī jēñiñawā saduceo majā Jesure.

²⁹Bairo na caījēñiñarō tūḡo, atore bairo na ī quetibujuwī Jesús:

—Mujāā, saduceo majā, Dios yaye cū caquetibujucūriqūē, bairo cū catutuarije cūārē mujāā tūḡoña mawijiacoaya, bairo ĩrā. ³⁰Ape um̄recóore caūm̄ua, carōm̄a cūā catiri caetaparā puame n̄mo manigarāma. Ángelea majā, um̄recóo macāāna na caānorē bairo nigarāma. ³¹Apeyera tunu mujāārē yu quetibujugu: ¿Cariacoatana nimirācūā tunu na cacatirore Dios cū caquetibujucūricā tutip̄ mujāā ĩñāetincūñati atiwērē? Mujāā masīrā: ³²‘Yua, yu āniña Abraham, cū macū Isaac, bairo cū macū Jacob quetiup̄ caānacū,’ ĩñupī. Bairo cū caīrōī, marī masīña: Dios puame cayasirā ānana ūna quetiup̄ mee niñami. ¡Cacatirā majū quetiup̄ roque niñami! —na ī quetibujuwī Jesús saduceo majārē.

³³Bairo camasā puame cū caīquetibujuro tūḡo, tūḡocōā

maniāma caroaro Jesús cū caīquetibujurijere yua.

El mandamiento más importante

(Mr 12.28-34)

³⁴Bairo Jesús caroaro cū caīquetibujuro jūḡori, puḡani cū jēñiñanemo masīēma saduceo majā puame yua. Bairo tiere tūḡorā, fariseo majā puame na majū āmeo busup̄ēnigarā neñañuparā. ³⁵Bairo busup̄ēni yaparo yua, jicāū na mena macāācū, Moisés ānacū cū caroticūriqūērē cajūḡobueire Jesutu cū joyupa. Bairo cū puame Jesús roro cū busuāto ĩrā na cajoatacu, atore bairo qūī jēñiñawī:

³⁶—Cabuei, Moisés ānacū cū caroticūriqūē mena macāājē, ¿dise puame caānimajūrījē cū caroticūriqūē to āniñati? —qūī jēñiñawī.

³⁷Bairo cū caījēñiñarō tūḡo, atore bairo qūīwī Jesús caūm̄urē:

—‘Mujāā, Israel macāāna, mujāā caātiānie nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mujāā yerip̄, mujāā catūḡoñarijē nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mujāā catutuarije nipetirije mena cū maiña.’ ³⁸Atie Moisés cū caroticūriqūē tocānacā wāme netōrō caānimajūrījē niña. ³⁹Atie rocajāñurī cū caroticūriqūē torea bairo jāñurī niña tie cūā. Bairo ĩña: ‘Mujāātu macāāna cūārē mujāā rupaure mujāā camairōrēā bairo na maiña.’ ⁴⁰Tie puḡa wāme cū caroticūriqūē caānimajūrījē niña. Moisés ānacū ape wāme cū caroticūriqūē bairo profeta* majā na caroticūriqūē tocānacā wāme netōrō caānimajūrījē niña. Tie camanicōāta, ape wāme carotirije manibujioro —qūī quetibujuwī Jesús cajūḡobueire.

¿De quién descende el Mesías?

(Mr 12.35-37; Lc 20.41-44)

⁴¹⁻⁴² Bairo fariseo majã aperã na caneanarõ, atore bairo na iwĩ Jesús cõtũ caãnarẽ:

—¿Dope bairo mujãã ĩ tũgoñañati Mesías,* “Dios cũ cajom,” na caĩrẽ? ¿Noa macũ cũ ãnicutĩ? —na ĩ jẽniñawĩ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwã:

—David ãnacũ pãrãmi niñami.

⁴³ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩ jẽniñanemowĩ tunu:

—Bairo cũ cañmiatacũãrẽ, ãnopẽĩ David ãnacũ puame Espĩritu Santo cũrẽ cũ camasĩõrĩjẽ jũgori, “Yu Quetiupau,” cũ qũĩñañuparĩ Mesĩare? Ato bairo ĩñupĩ David:

⁴⁴ ‘Dios puame yu Quetiupaure atore bairo qũĩwĩ:

“Ato ruiya cariape nũgõã puame mai.

Mũ pesua cañnanarẽ na yu canetõncãrõ bero, mũ puame na mũ rotimasĩgu,”

ĩ woatuyupi David ãnacũ, Dios cũ caĩrõqũerẽ.

⁴⁵ Bairo Mesĩare, “Yu Quetiupau,” cũ cañmiatacũãrẽ, ¿dope bairo cũ pãrãmi majũ cũ ãnibujiocuti? —na ĩ jẽniñawĩ Jesús cõtũ caãnarẽ.

⁴⁶ Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo, ni jĩcãũ ãcũ cũ yumasĩemi jĩcã wãmeacã ãno. Bairi yua pũgani cũ jẽniñanemo masĩema.

Jesús acusa a los fariseos y a los maestros de la ley

(Mr 12.38-40; Lc 11.37-54; 20.45-47)

23 ¹ Cabero camasã cõtũ caãnarẽ, bairi jãã, cũ cabuerã cũãrẽ atore bairo jãã iwĩ: ² “Moisẽs ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo* majã cũã, ‘Bairo ĩgaro ĩña

Moisẽs ãnacũ marĩrẽ cũ caroticũrĩqũẽ,’ mujããrẽ ĩ quetibũjũnucũñama.

³ Bairi mujããrẽ na caĩquetibũjurijere bairo ása. Na tũgousaya. Bairo na tũgousamirãcũã, bairãpũa na caãtiãnierẽ bairo ápericõãña. Caĩtopairã ãnirĩ cariape rotimirãcũã, na majũ puame na caãtĩrotĩrore bairo áperiyama. ⁴ Caũmũ jĩcãũ, cũ paabojari majõcure cũ jũpusaetiyami. Jĩcã wãme ãnoacã cũãrẽ cũ juãperiyami. Tore bairo Moisẽs ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã cũã átiyama camasãrẽ. ‘Jĩcã wãmeacã rusaeto ása,’ camasãrẽ caĩrã nimirãcũã, na puame tore bairo áperimajũcõãñama. ⁵ Tunu bairoa caroa wãme nipetirĩje na caãtie camasã na caĩñajoropũ átinucũñama, nipetĩro camasã nũcũbugoro na mena na catũgoñaparore bairo ĩrã. Tunu bairoa Dios yaye bũsũrique, na cawoaturi pũrĩãcãrẽ jiyancũñama na riapẽ buirũ, na wãmorĩpũ cũãrẽ. Tunu bairoa jutii cayowerijere jãñajesoyama. ⁶ Tunu bose rũmũ caãno narẽ na capiata, caroapaurĩpũre ruiĩ ũgagancũñama. Tunu bairoa ñubuerica wiipũ na caápãta, quetiupau cũ caruirĩje ãnierũ jeto ruiganucũñama. ⁷ Tunu bairoa maarpũ na caãñesẽãta, nipetĩro camasã nũcũbugorique mena na cajẽnirõ bonucũñama. ‘¡Jããrẽ Cabuerã!’ camasã narẽ na caĩjẽnirõ bonucũñama.

⁸ “Bairo na cabomiatacũãrẽ, bairo na caborore bairo mujãã caĩñacõrõ yu boetiya. Mujãã cabuei jĩcãũã niñami. Tunu mujãã puame jĩcãũ pũnaa jĩcãrõrẽ bairo cabairã mujãã ãniña. Bairi, ‘¡Jããrẽ Cabuerã!’ camasã mujããrẽ na caĩroaro boeticõãña. ⁹ Tunu bairoa ni jĩcãũ ãcũ ati yepa macããcũrẽ, ‘Marĩ pacũ ãcũ niñami,’ qũĩroaeticõãña. Jĩcãũã niñami marĩ Pacũ, ũmũrecõo

macāacū majū. ¹⁰Tunu bairoa, 'iMarī Quetiuparā!' aperā mujāārē na caīroarore boeticōaña. Yu, Cristo* jeto camasā quetiupau yu āniña. ¹¹Bairi ni jīcāū ūcū caānimajūūrē bairo caānigau, cabopacarārē caroaro na cū cajuáto ñuña. ¹²Ni jīcāū ūcū cū majūā, 'Caānimajūū yu āniña,' caī puamerē, cabugoro macāācūrē bairo cū ānio joroque cū átigumi Dios. Apei, 'Caānimajūū mee yu āniña,' caī puame roquere, cabero cabugoro macāācūrē bairo mee cū ānio joroque cū átigumi Dios.

¹³"iMujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caītopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātīānie jūgori! Dios cū carotimasīrīpaure mujāā jāāmasiētīgarā. Tunu camasārē ricaati buerā, Dios cū carotimasīrīpaure cajāāgarā puamerē caēñotarārē bairo na mujāā ātinucūña.

¹⁴"iMujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caītopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātīānie jūgori! Cawapearā rōmirī ya wiirire mujāā ēmanucūña. Tunu yoaro Diore cū mujāā jēniñubuetonucūña. Bairi aperā netōjāñurō roro mujāā netōgarā.

¹⁵"iMujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caītopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātīānie jūgori! Cayoaropu, ria capairiyare peña átí, o ape yepapure ánetō átí, mujāā quetibuju ñesēānucūña, mujāā yaye quetire, camasā na catūgousaparore bairo írā. Bairo jīcāū catūgousaure cū bócarā, ricaati cū mujāā caquetibujuriye tūgori tūgoñamawijiao joroque cū mujāā

ātiya. Mujāā netōjāñurō caróure bairo caācu cū ānio joroque cū mujāā átiya. Bairo mujāā caátie jūgori caipetieti peeropu roro majū baigumi.

¹⁶"iMujāā, roro majū mujāā netōgarā! Jīcāū cacaapee mácu cū yarārē, 'Mujāā yu jūgogu,' caī ūcūrē bairo mujāā baiya. Ricaati camasārē na mujāā bueya. Atore bairo na mujāā ī quetibujuya: 'Ni jīcāū ūcū, "Caānorē bairo ñiña," ĩgu, "iDios ya wii mena ñiña!" cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta, ñubujoro. Bairo ĩmicūā, "iDios ya wii macāājē oro majū mena ñiña!" cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta roque, ñuētīña,' cariape mee mujāā ī quetibujuya camasārē. ¹⁷iBairo caīquetibujurā ānirī cacaapee mánarē bairo mujāā baiya! Catūgomasiēnarē bairo mujāā tuaya. Dios ya wii macāājē oro puame, ti wii netōjāñurō caānimajūrījē mee niña. Ti wii puame, ti wii macāājē oro to ñuo joroque átiya. ¹⁸Tunu atore bairo camasārē na mujāā quetibujunemoña: "Ni jīcāū ūcū, "Caānorē bairo ñiña," ĩgu, "iAltar* mena ñiña!" cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta, ñubujoro. Bairo ĩmicūā, "iWaibucu riire na cajoemugōjorije mena ñiña!" cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta roque, ñuētīña,' mujāā ĩto quetibujuya camasārē. ¹⁹iCacaapee mánarē bairo mujāā baiya! Waibucu riire na cajoemugōjorije puame altar netōjāñurō caānimajūrījē mee niña. Ti altar puame waibucu riire ñuo joroque átiya. ²⁰Bairi ni jīcāū ūcū, "Caānorē bairo ñiña,' ĩgu, 'iAltar mena ñiña!' cū caīata, 'iAltar, bairi nipetirije altar bui macāājē mena ñiña!' caīrē bairo ĩñami. ²¹Tunu bairoa ni jīcāū ūcū, 'iTemplo* mena ñiña!' cū caīata, 'iTemplo wiire, bairi ti wii macāācū Dios mena cūā

ñiña!’ cairē bairo ññami. ²²Tunu bairoa ni jicāñ ũcū, ‘iŨmrecóo mena ñiña!’ cū cañata, ‘iDios ya trono,* bairi to ruiricaró macāñcū mena cūñ ñiña!’ cairē bairo ññami.

²³“iMujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, cañtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā cañtiānie jūgori! Mujāā cūā puga wāmo cārō moneda tiiricarē mujāā cacūgoata, jicā tiiaca mujāā jonucūña Diore. O ũgarique asurique jicā wāme ũno puga wāmo cārō mujāā cacūgoata, jicārōācā mujāā jonucūña Diore. Bairo cariape tie ũnierē átimasimīrācūā, ape wāme pajjāñurō Dios cū carotirique puamerē mujāā tūgoñāetimajūcōāña. Caroaro āmeo átaje cūārē marī rotiyami Dios. Camasārē bopacooro na marī caññarijē, bairi caroaro āmeo mairīqūē cūārē marī rotiyami. Tie puamerē mujāā tūgoñāētiña. ²⁴iMujāā, jicāñ cacaapee ññacū cū yarārē, ‘Mujāā yu jūgogu,’ cañ ũcūrē bairo mujāā baiya! Tunu, ‘Becoaca cū manicōáto,’ Irā, oco mujāā caetipeere mujāā weyōrotinucūña. Bairo weyōrotimīrācūā, waibucu capai, camellorē* rupaua caugayujorārē bairo mujāā baiya. Cabugoro macāñjē puamerē cañnimajūrījērē bairo mujāā átiya. Tunu bairoa cañnimajūrījē puamerē cabugoro macāñjērē bairo mujāā ññacōāña.

²⁵“iMujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, cañtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā cañtiānie jūgori! Jotu bapaarire dope bairo ũgueri mano mujāā coserotinucūña. Bairo rotimīrācūā, mujāā yeripu roro mujāā catūgoñarijē puamerē mujāā coserotietiya Diore. Bairi mujāā cayajaparije nicōāña

mujāā yeripu. Tunu bairoa mujāā caborije jetore mujāā tūgoñanucūña. ²⁶iMua, fariseo, cacaapee ññacū ũcū tūgopeoya mu yu caññijērē! Jicāñ, cū jotu bapa pupearpe cacosejūgoricure bairo, mu cūā cajūgoye mu yeripure cacosejūgorau mu āniña. Bairo mu caáto, caroú majū mu ānicōāgu yua.

²⁷“iMujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, cañtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā cañtiānie jūgori! Camasā ānana na cacūrocarica ũtā ope buire bairo mujāā baiya. Ti opeaca buipu cabotirije mena caroaro warerique bauya. Bairo baimirōcūā, capupea puame caboaricārā ũwā āñajē, bairi capūñirījē cūā nicōāña. ²⁸Torea bairo mujāā baiya. Camasā mujāārē na caññarō, caroarā majū mujāā bauya. Bairo baumīrācūā, mujāā yeri pupearu mujāā rojāñuña. Cañtorije tūgoñariqūē, bairi apeye roro tūgoñariqūē cūā mujāā yeri pupearu jiracōāña.

²⁹“iMujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, cañtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā cañtiānie jūgori! Profeta* majā, bairi aperā tirūmupu macāña caroarā cūā, na rupauri āñajē masā ope buire mujāā qūēnonucūña caroa ũtā wiiriacārē. Bairo áti yaparo, ti wiiriacārē mujāā ññacotenucūña, camasā, profeta ānanarē na ñroáto, Irā. ³⁰Cabero atore bairo mujāā ñña: ‘Marī puame marī ññicūjāā na cañni yutea macāña marī caāmata, narē bairo profeta majārē roro na marī áperibujioricārā,’ mujāā ñña. ³¹Bairo mujāā caññijē jūgori, ‘Profeta majārē capajjārericarā pūnaa majū marī āniña,’ Irārē bairo mujāā ñña. ³²Torena, imujāā ññicūjāā roro na cañtijūgoriquere átipeyocōāña!

³³“¡Áña ūna, moena majū mujāā āniña! Dios camasārē cū cañabeseri rūmu mujāārē peeropu popiye mujāā baio joroque cū caáto, ¿dope bairo mujāā rutimasírāati? Mujāā rutimasīētigarā. ³⁴Torecu, mujāātu yu jonemogu tunu yu yarā profeta majārē, camasírī majā cūārē, bairi cajūgobueri majā cūārē. Bairo na yu cajomiatacūārē, cañuena ānirī na mujāā boetigarā. Jicāārā na mena macāānarē na mujāā pajīāregarā. Aperārē yucupāipū na mujāā papuaturotigarā. Tunu aperā yu yarārē sinagoga* ñubuerica wiipū na mujāā baperotigarā. Tunu aperārē roro popiye na baio joroque na mujāā átigarā noo na cañopu. Bairi ape macāpu na caápata, topu cūārē na usaáti, bairo jeto na mujāā átigarā roro majū. ³⁵Bairo mujāā caáto jūgori, popiye mujāā baio joroque mujāā átigūmi Dios. Tocānacāñu caroarā, cañiñarīcārārē na carīí reyarique wapa popiye mujāā baio joroque mujāā átigūmi. Na carīí rejūgoricu carouí Abel cawāmecucupūi nijūgo aná, Zacarías, Berequías macū, altar, santuario* watoa mujāā capajīārīcūpu nituyama camasā na carīí rejūgoatana capāārā beropu. ³⁶Cariape mujāārē ñiña: Na ānana wapa roro popiye mujāā baio joroque mujāā átigūmi Dios, mujāā āme caānarē,” na īwī Jesús fariseo majārē.

Jesús llora por Jerusalén

(Lc 13.34-35)

³⁷Cabero atore bairo ñemowī Jesús tunu: “¡Jerusalén, Jerusalén macā macāana mujāārē ñiña: Dios yarā profeta majārē mujāā pajīārenucūwū! Dios mujāārē cū caquetibujurotijomirīcārā cūārē ūtā mena wēērī na mujāā pajīārenucūwū.

Bairo roro majū na mujāā caátimiatacūārē, inairō mujāārē yu juátinemogamiwū! Áboco cō pūnaarē na asipogo, narē cō caneñorōrē bairo mujāā yu juátinemogamiwū. Bairo yu caátimiatacūārē, jicā nūgōā yu mujāā boepu. ³⁸Bairo mujāā caboetoi, tocārōā yua, mujāā caānipau yasicogaro. Tore camasā awayorocacōāgarāma. ³⁹Cañorē bairo mujāārē ñiña: ‘¡USeanirī atíyami Dios cū cajou majū!’ mujāā caīparo jūgoye, yu mujāā ññaetigarā mai,” īwī Jesús, ti macārē ñnarī.

Jesús anuncia que el templo será destruido

(Mr 13.1-2; Lc 21.5-6)

24 ¹Cabero templo,* Dios ya wii cañniatacu ti wiire witicoámí Jesús. Bairo cū caátó, jāā, cū cabuerā puame cūtu etari, atore bairo cūrē jāā īwū: “¡Jā, ññañjate! Caroa wii majū ñiña templo wii.” ²Bairo jāā caīrō tūgo, Jesús puame bairo jāā īwī:

—Ati wii paca ūtāpāirī ūnie ñipetirijere mujāā ññaña. Tie cabaibeere cariape mujāārē ñiña: Jicā rūmu, ati wiire roro na caáti rūmu caetaro, jicā ūtāā ūno bui tuticuti pesaricaro manopu átiyasio rocacōāgarāma ati wiire —jāā īwī.

Señales antes del fin

(Mr 13.3-23; Lc 21.7-24; 17.22-24)

³Cabero Olivo buropu jāā acoápú. Bairo topu etarā, Jesús cū caruíro ñnarī, jāā, cū cabuerā puame Jesutu atí, atore bairo cū jāā ī jēniñawū:

—Jāārē mu caquetibujuro jāā boya: ¿Nocārōpu to bairoati atie mu caīrījē? ¿Dope bairo merē, “Ati yepa nemo yu tunuetaqu,” bairi tunu, “Ati ūmurecōo peticoagaro,” mu caīataje to bairoati? —cū jāā ī jēniñawū.

⁴Bairo jāā caijēniñarō tūgo, atore bairo jāā īwī Jesús:

—Caroaro majū mujāā tūgoñamasīgarā, jāāpu, jāā itoecore, īrā. ⁵Capāārā atīgarāma itoñesēārī majā. Atoze bairo īgarāma: “Yua, Mesías* yu āniña, Dios cū cajou,” īgarāma. Bairo na īrī, camasā capāārārē na itogarāma. ⁶Tunu bairoa mujāā queti tūgogarā: “Camasā aperopu cūārē āmeo pajīārā átiuparā.” Bairo na caátie quetire tūgori, tūgoacuaeticōāña. Ati umurecōo capetiparo jūgoye bairoa cabaijūgoyecutipee niña bairopua. Bairi tūgoacuaeticōāña. ⁷Ti yutea caāno jīcā yepa macāāna, ape yepa macāāna mena āmeo pajīāgarāma. Tunu bairoa jīcā macā macāāna ape macā macāāna mena āmeo pajīāgarāma. Tunu apeye auariarique atīgaro. Tunu tutuaro mena ati yepa cūā yuguigaro nipetiropu. ⁸Jīcāo carōmio bairirupau caācō cō macū cū cabuiari rūmu capūnirō tūgoñarī cō cawisiojūgoriquere bairo niña atie umurecōo cabaipee mujāārē yu caquetibujūrije.

⁹“Mai, atie cabaiparo jūgoye mujāārē roro átijūgogarāma. Mujāārē ñerī, aperārē mujāā jogarāma popiye mujāā baio joroque na caátiparore bairo īrā. Bairo áticōā, roro majū mujāārē atīgarāma. Bairi yua, ati umurecōo macāāna nipetirā mujāārē īñategarāma, yu yarā mujāā caānoi. ¹⁰Bairi ti yutea caāno capāārā camasā yu yaye busuriquere piticōāgarāma. Jīcāārā āmeo busujābuitiregarāma na majū. Bairo bairā, āmeo tejāñugarāma na majū. ¹¹Tunu bairoa, ‘Jāā, profeta* majā, jāā āniña,’ caītorī majā capāārā etagarāma. Bairo camasārē na ī quetibujūri, na itogarāma. Ricaati tūgojūgogarāma camasā puame.

¹²Camasā rorije na caátie butiuro majū nigaro. Bairi camasā capāārā na caāmeomairījērē jānacōāgarāma.

¹³Bairo na caátimiatacūārē, noa ūna yu yaye busurique jīcā wāmeacā ūnorē na cajānaeticōāta, yasietigarāma.

¹⁴Atie caroa queti cūā ati umurecōo capetiparo jūgoye nipetiropu cajesapeticoa jūgoyecutipee niña bairopua.

¹⁵“Bairi mujāā puame profeta Daniel ānacū cū caiquetibujū jūgoyeticūrīcārōrē bairo cabaletarijere īñarā, atore bairo mujāā ī tūgoñamasīgarā: ‘Merē ati macā yasigaro baiya.’ Dios ya wiire nocārō caroapure moecū carou majū topu cū caānierē īñarā, toze bairo mujāā ī tūgoñamasīgarā yua. (Mujāā, ati tuti yu ya tutire cañabuerā puame tūgopeoya yu yaye, yu caquetibujūrijere.) ¹⁶Bairo cabairo, Judea yepa macāāna ūtā yucupu na ruti ápáro. ¹⁷Tunu bairoa jīcā ūcū cū wii, cabuimacā arupu cū caāmata, ruiatīri, cū apeyere, ape arupu caānierē cū jei ápéricōāto. Cariape cū ácoa ápáro. ¹⁸Tunu bairoa cū, wesepu caācū cū jutii ūnierē bomicūā, cū jetunuu apéricōāto cū ya wiipu. ¹⁹īTi rūmu caāno carōmia bairirupau caāna popiye netōrō baigarāma! īTunu bairoa, caūpūrāācārē, capūnaacuna cūā popiye netōrō baigarāma ti rūmurē! ²⁰Bairi Diore cū jēniña, mujāā carutiripau camasiryoeti rūmu to caāniparore bairo īrā. Cawāma pue yutea caāno, o marī judío majā, marī cayerijārī rūmu ūnorē to cabaletiparore bairo īrā, Diore cū jēniña. ²¹Ti rūmurē roro ati yeparure bairique nigaro. Dios ati yepare cū caátijūgori rūmu bero tocānacā rūmurē netōrō popiye bairica yutea nigaro ti rūmu caetaro. ²²Bairi Dios puame ti rūmu roro cabairijere

cũ cajãnarotieticõãta, camasã nipetiro riapeticoabujiorãma. Baiũa, mujãã, cũ cabeserãrẽ mairĩ, peti yũtea ũnoa popiye mujãã cabaipa rũmurẽ áti ãnotabojagumi.

²³“Bairi ni jĩcãũ ũcũ, ‘Mesías, Dios cũ cajou ñame ati macãpu etaupũ,’ o ‘Jĩ macãpu etaupũ,’ cũ caĩata, cariape cũ mujãã tũgoetigarã. ²⁴Caĩtopairã capããrã atigarãma. ‘Yua, Mesías yũ ãniña,’ o ‘Yua, profeta yũ ãniña,’ caĩrã atigarãma. Capee átiñẽogãrãma, camasã ricaati na catũgousaparore bairo ãrã. Mujãã ũna, Dios cũ cabesericarã cũãrẽ ãtomigarãma. ²⁵Merẽ mujãã, yũ cabuerã, tiere mujããrẽ yũ quetibujũ jũgoyetiya. ²⁶Bairi mujããrẽ ñiña: Noa ũna, ‘Mesías, desierto* cayucũmanopũ buiaetaupũ,’ na caĩata, cariape na tũgoeticõãña. Camasã manopũ yũ macãrã ápericõãña. Tunu bairoa aperã, ‘Mesías, ato marĩ caĩñaetopũ ãcũmi,’ na caĩata, cariape na tũgoeticõãña. Bairo mee yũ tunuetagũ ati yepare. ²⁷Вуро ñame yabei, muipũ cũ cawãmuatõpũi yabejũgo acũ, jõ muipũ cũ caruiropũ yabetuetayami. Torea bairo yũ, Camasã Jũgocu nemo ati yeparure yũ catunuatĩ rũmurẽ yũ baiũ. Yoaro mee yũ bauetagu tunu. ²⁸Tunu bairoa noo rupaũri ãnajẽ cacũnarõ yucaã cũã topũa ñeãetagarãma,” jãã ĩ quetibujũwĩ Jesũs.

El regreso del Hijo del hombre

(Mr 13.24-37; Lc 21.25-33; 17.26-30, 34-36)

²⁹Ī quetibujũ yaparo, atore bairo jãã ĩ nemowĩ tunu: “Camasã roro majũ na cabairi yũtea capetiro bero, muipũ ũmurecõo macããcũ naitĩãcoagumi. Ñami macããcũ cũã bauetigumi. Ñocõã, ũmurecõore cañnimiatana cũã ñacoagarãma. Bairo bairã, ũmurecõo

macããna nipetirã yugui ñacoagarãma. ³⁰Bairo cabairo bero, apeye ũnie átiñẽnorĩquẽ ũmurecõo macããjẽ Dios cũ caãti ĩnorĩjẽ buiaetagarõ. Bairi ati yepa tocãnacã poa macããna tiere ĩnarã, ‘Merẽ etamajũcoagumi Camasã Jũgocu,’ ĩ masigarãma. Bairo na ñame yũ uwirã otigarãma. Tocãrõã yũ, Camasã Jũgocu, buseriwo watoapũ nocãrõ yũ catutuarije mena, bairi yũ caasiyabatorije mena yũ caatõre ĩñajogarãma. ³¹Bairo trompeta,* pũtĩricõo cabũsuocajoro yua, yũ ũmua, ángelea* majãrẽ nipetiroopũ na yũ árotigu. Bairi ati ũmurecõo macããna nipetiroopũ caãnarẽ na ñeõogãrãma yũ cabesericarã ñamerẽ.

³²“Mai, higuera* yucure mujãã masiña. Ti yucũ cawãma pũũ cawasoaro ĩnarã, ‘Merẽ cũma cõnarõ baiya,’ mujãã ĩ masiña. ³³Torea bairo mujããrẽ yũ caquetibujũrijere bairo cabaietaro ĩnarã, ‘Merẽ Jesũs ati yeparũ nemo cũ catunuetaparo cõnarõ baiya,’ mujãã ĩ masigarã. ³⁴Cariape mujããrẽ ñiña: Mujããrẽ yũ caquetibujũrijere baipecticoagaro ti yũtea macããna na cariaparo jũgoye. ³⁵Tunu bairoa ati ũmurecõo, ati yepa cũã yasipeticoagaro. Yũ yaye quetibujũrique roque petietigarõ. Yũ caĩrõrẽã bairo baimajũcõãgarõ.

³⁶“Bairopũa ti rũmu, ti hora majũ mujãã yũ caquetibujũrijere caetaparore ni jĩcãũ ũcũ masiẽtĩñami. ũmurecõo macããna ángelea majã cũã masiẽtĩñama. Yũ, cũ macũ cũã yũ masiẽtĩña. Marĩ Pacu Dios jeto masiñami ti rũmu caetaparore.

³⁷“Noẽ ãnacũ cũ cañniyuteare cabaiyáricãrorea bairo baiãro nemo Camasã Jũgocu ati yeparure yũ catunuatĩ rũmurẽ. ³⁸Atore bairo baiyayuparã camasã mai Noẽ ãnacũ cũ cañni yũteapure, ati yepa caruaparo

jūgoye: Camasā caroaro añūparā. Eti, ūga, bairi tunu wāmo jiya átiñūparā, ñe ūno jīcā wāmeacā cabaiñipeere tūgoñarī mee. Noé, cūmua capairicare cū caájāārī rūmupū bajāñāñūparā. ³⁹Bairo ūseanirō cabaiñanimiatana pūame na cayasipeere masiēsūparā. Ati yepa oco mena narē to cajūgoneruaparo jūgoye masiēsūparā. Torea bairo yu, Camasā Jūgocu, nemo yu catunuetaro dope caīmasiā mani rūmū yu etagu. ⁴⁰Ti rūmū caāno pūgarā caūmua wesepū nigarāma. Bairo pūgarā nimirācūā, jīcāū cū mena macāācū jeto neāecogomi. Apei cū bapa pūame neāecoetigumi. ⁴¹Tunu bairoa pūgarā rōmia rupa bari trigo* wāñānigarāma. Bairo pūgarā rōmia nimirācūā, jīcāōā, cō mena macāācō jeto neāecogomo. Apeo pūame neāecoetigomo. Mūjāā pūame ti rūmū yu caetaparore dope bairo mūjāā ī masiētīgarā.

⁴²“Bairi yu, mūjāā Quetiupau, yu caetaparore mūjāā masiētīgarā. Bairi masacatiya yu yarā. Cacāñirārē bairo baieticōāña. Caroaro ānicoteya. ⁴³Tunu ati wāme mūjāārē īcōñarī yu caquetibujarījere tūgopeoya: Apei wii upau, cū ya wii macāājērē cayajauacūre ñami caāno ti hora majū cū caetare cū camasiata, cāñietibujoumi. Cū caetare ñāricanūgōbujoumi, jāāremi, ī. ⁴⁴Torea bairo yu, Camasā Jūgocu, tunu yu caetari rūmūrē jīcāū cayajari majōcūre bairo yu etagu ati yepapure. ‘Ti rūmū majū etagumi,’ caīā mani rūmū yu etagu. Bairi caroaro āña. Nemo yu catunuetaparo jūgoye caroaro mūjāā ānicotegarā,” jāā ī quetibujawī Jesús.

El criado fiel y el criado infiel (Lc 12.41-48)

⁴⁵⁻⁴⁶Ī quetibuju yaparo, ape wāme īcōñarī atore bairo jāā ĩnemowī

tunu: “Jīcāū quetiupau cū caápáro jūgoye, ‘Yu ūmua aperārē na mū quēnowā. Ūgariquere na mū batowa,’ qūī cūñupū cū ūmu, cū rocajāñūrī macāācūrē. Bairi cabero tunuetau, cū ūmu cū caīrotiricarorea bairo cū caápata, caroare cū jogumi. Bairi ūseanirī nigumi cū ūmu. ⁴⁷Cariape mūjāārē ñiña: Quetiupau pūame atore bairo ĩgumi cū ūmūrē: ‘Nipetirije yu cacūgorijere carotibojau mū āñigu.’ ⁴⁸Bairo átao ūnorēā, cū cacūátacu pūame carōu cū caāmata, ‘Yu quetiupau tāmurī tunu etaecūmi,’ ĩrī aperā cū baparārē roro na átibujoumi. ⁴⁹Aperā cūrē bairo paabojari majārē roro na átibujoumi. Tunu bairoa aperā caetipairā mena ūga, eticūmu baibujoumi. ⁵⁰Bairi cabero cū quetiupau cañesēāūatācu pūame, ‘Ti rūmū etagumi,’ cū caīmasiētī rūmūrē etabujoumi. Bairo etañ yua, cū caroticūátacu roro cū caātiere ĩñabujoumi. ⁵¹Bairo ĩña yua, popiye cū baio joroque cū átibujoumi. Cū piticōābujoumi, aperā cañtorā mena cū āmarō, ī. Topū butioro otigarāma camasā. Na opire bacarupotugarāma, butioro yapapuarā yua,” jāā ī quetibujawī Jesús.

La parábola de las diez muchachas

25 ¹Ī quetibuju yaparo, ape wāme īcōñarī atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Dios cū carotimasirīpau pūame cawāmarā rōmirī pūga wāmo cānacāō cawāmojiyaenarē bairo niña. Bairi na yau cū cawāmojiyari rūmū caāno cū bose rūmūrē ĩñagarā, cū pacu ya wiiipū ásúparā, topū cū, cū numo caāñipao mena na caetare coterā. Bairi ñami caānoi, na cajīñabusuri rupaare tocānacāōpua jeásúparā. ²Bairo na mena macāāna jīcā wāmo

cānacā rōmirī catūgoñajūgoyecuperā āñuparā. Aperā na mena macāāna catūgoñajūgoyecuna āñuparā. ³Catūgoñajūgoyecuperā puame na cajīñawonemopee use ape botella mena jeápeyuparā. ⁴Na bapa puame camasírā ānirī, ape botella usere jeánemoñuparā. ⁵Bairo cū nūmo caānipaore caneiátacu puame tāmuri etaesupū. Bairi cawāmarā rōmirī narē wūgoa caetaro, cānicoasuparā tie jāā īri mee. ⁶Bairo ñami recomacā cacōñarō majū jīcāū awajarique mena, ‘iJā, iñāñijate! iAtíyami cawāmau, cū nūmo caānipao mena! iCū marī jēnirápáro!’ iñupū. ⁷Bairo cū caīrō tūgo, cawāmarā rōmirī nipetirā wācārī, na cajīñaworica rupaare qūēnojūgoyuparā tunu. ⁸Bairo na caqūēnorō, catūgoñajūgoyecuperā puame atore bairo na ī jēniñuparā na baparā rōmirirē: ‘iJāā jīñaworica rupaa use petiro baiya! Jīña wotutuaetiya. Bairi mujāā yaye use petoaca jāā joya,’ na iñuparā. ⁹Bairo na caīrō tūgo, ‘Mujāārē jāā jomasētīña. Mujāārē jāā cajoata, jāā yaye etaetibujioro,’ na iñuparā. ‘Bairi wapatirájá usere mujāārē carusarijere,’ na iñuparā catūgoñajūgoyecuna, na baparā rōmirirē. ¹⁰Bairo na caīrō tūgo, ‘Jau’ ī, acoásuparā usere wapatiráná yua. Bairo na caátó bero, cawāmojiyapau puame etayupū. Etari yua, catūgoñajūgoyecuna pajjāñurō causejeatana rōmirī puame cū, cū nūmo mena cū pacu ya wiipu jāācoasuparā, ugarique ju ugaráná bose rūmu na caqūēnoatajere. Bairo na cajāārō bero, ti wii jope puamerē biacōāñuparā yua. ¹¹Cabero usere wapatiratana rōmirī jopetu etarā, atore bairo ī piyuparā: ‘iJāā Quetiupau, jāā jope pāāña!’ qūimiñuparā. ¹²Bairo na caīmiatacūārē, cawāmojiyaatacu

puame ti jopere pāānemoesupū. ‘Cariapea mujāārē ñiña: Mujāārē yu masētīña,’ na iñupū yua,” ičoñarī jāā ī quetibujūwī Jesús.

¹³Bairo ī quetibujū yaparo, atore bairo jāā īnemowī: “Mujāā, ti rūmu ti hora majū yu catunuetaparore mujāā masētigarā. Bairi caroaro masacatiri ānicoteya. Cacānirārē bairo baieticōāña,” jāā īwī.

La parábola del dinero

(Lc 19.11-27)

¹⁴Ape wāme ičoñarī tunu atore bairo jāā ī quetibujūnemowī Jesús: “Dios cū carotimasirīpau puame jīcāū quetiupau cū cabairiquere bairo ñiña. Cū puame ape yepa cayoaropū águ jūgoye, cū paabojari majārē na piijori, na nuniñupū tocānacāūrēā cū yaye dinerore, tiere na caqūēnojojaparore bairo ī. ¹⁵Bairi na mena macāācūrē jīcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majū cū nuniñupū. Apei puamerē puga mil moneda tiiri majū cū nuniñupū. Apei puamerē jīcā mil moneda tiiri majū cū nuniñupū. Na caparique na cawapatamasirō cārō na jopupū quetiupau cū ūmua tocānacāūrēā. Bairo na nuni yaparo, acoásupū na quetiupau yua. ¹⁶Bairo cū caátó bero, cū ūmu jīcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majū cū cajoatacu puame, āmeo nuni wapatari yoaro mee apeye jīcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majūrē wapatanemoñupū. ¹⁷Torea bairo puga mil majū moneda tiiri cū cajoatacu cūā apeye puga mil moneda tiiri majūrē wapatanemoñupū. ¹⁸Bairo caroaro na cawapatanemomiatacūārē, jīcā mil moneda tiiri majū cū cajoatacu puame wapatanemoesupū. Cū quetiupau dinerore cū canunirō bero, acoásupū. Á yua, yepa pupearū ope yesea, cū quetiupau dinerore topū yacūcōāñupū.

19 “Bairo cayoato bero, paabojari majā quetiupau pñame tunuetayupũ tunu cū ya yeparũ. Bairo tunuetari bero, cū paabojari majārē na piijoyupũ, dinerore cū canunicūrīcārārē. ‘¿Nocārō majū na wapataupari tocānacāũpua?’ í, na piijoyupũ. 20 Bairy cū paabojari majōcu jīcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majū cū cajoricũ pñame cūtu etajūgoyupũ. Eta yua, atore bairo qūĩñupũ: ‘Yũ quetiupau, mũ dinerore yũ mũ cacūrīqūē mena yũ wapatanemoapũ. Mũ pñame jīcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majūrē yũ mũ cacūmiatacūārē, tunu jīcā wāmo cānacā mil moneda tiirire mũ yũ tunuo buipeogu,’ qūĩñupũ. 21 Bairo cū caĩrō, cū quetiupau pñame atore bairo qūĩ yuyupũ: ‘Ñumajūcōāña. Cañũũ mũ āniña mũa paabojari majōcu. Bairy caroaro tūgoñarīqūē yeri pūna mena apeye petoaca cañnie ũnierē mũ caĩñarīcāñgōmasīrō jūgori, pajjāñurō cañnie ũnierē caĩñarīcāñgōpau mũrē yũ cūña. Bairy yũ ya wiipũ jāāũ asá. Yũ mena useanirī āña,’ qūĩñupũ. 22 Cabero cū paabojari majōcu apei pũga mil moneda tiiri majūrē cū cajoricũ cūa etari, atore bairo qūĩñupũ: ‘Yũ quetiupau, mũ dinerore yũ mũ cacūrīqūē mena yũ wapatanemoapũ. Mũ pñame pũga mil moneda tiiri majūrē yũ mũ cacūmiatacūārē, tunu pũga mil moneda tiirire mũ yũ tunuo buipeogu,’ qūĩñupũ. 23 Bairo cū caĩrō, cū quetiupau pñame atore bairo qūĩ yuyupũ: ‘Ñumajūcōāña. Cañũũ mũ āniña mũa paabojari majōcu. Bairy caroaro tūgoñarīqūē yeri pūna mena apeye petoaca cañnie ũnierē mũ caĩñarīcāñgōmasīrō jūgori, pajjāñurō cañnie ũnierē caĩñarīcāñgōpau mũrē yũ cūña. Bairy yũ ya wiipũ jāāũ asá mũ cūa. Yũ mena useanirī āña,’ qūĩñupũ. 24 “Bairo na caátimiatacūārē, apei cū paabojari majōcu jīcā mil moneda

tiiri majūrē cū cajoricũ pñame yua cūtu etari, atore bairo qūĩñupũ: ‘Yũ quetiupau, mũa, tutuaro mena caroti mũ āniña. Caoteecu nimicūā, aperā na caoteriquepũre mũ jenucūña. Tunu bairoa aperā yayere na mũ ēmanucūña. 25 Bairo caácu mũ caānierē uwiri caroaro yũ qūēnocūwũ mũ dinerore. Yeparũ yeseari yũ yacūwũ tiere, yasire, í. Āmerē yua, mũ yũ tunuogu tie mũ dinero, yũ mũ canunimirīqūērē.’ 26 Bairo cū caĩrō tūgo, cū quetiupau pñame qūĩñupũ: ‘Mũa, paabojari majōcu, cañuecū cateeyepai majū mũ āniña. ¿Atore bairo yũre mi tūgoñanucūñati: “Caoteecu nimicūā, aperā na caoteriquepũre jenucūñami. Tunu bairoa aperā yayere na ēmanucūñami,” yũre mi tūgoñanucūñati? 27 Bairo yũre caĩtūgoñau nimicūā, ¿nopēĩ yũ dinerore bancopũ* mũ cūēti? Bairo cūri, tie dinerore mũ cawasorije wapa mũ wapatanemobujoricũ. Tie mena yũ mũ tunuobujioatacu, yũ ya wii yũ catunuetaro,’ qūĩ tutiyupũ quetiupau cū ũmũrē. 28 Bairo qūĩ yaparori, atore bairo na iñupũ aperā cūtu cañnarē: ‘Dinero, cū cacūgorijere ēmarī, apei pũga wāmo cānacā mil majū moneda tiirire cacūgoure cū joya.’ 29 Torea bairo jeto yũ átiroitigu camasārē. Noa ũna caroaro tūgoñarīqūē yeri pūna mena yũ cajorijere na caĩñausaata, pajjāñurō na yũ jonemogu tunu. Aperā caroaro tūgoñarīqūē yeri pūna mena yũ cajorijere na caĩñausaaticōāta, na cacūgomirījē cūārē yũ ēmapeyocōāgu. 30 Bairy āni, yũre capaabojamasīcūrē macāpũ cū rocawīyojoya canaitārōpũ. Topũre camasā otigarāma. Na opire bacarupotugarāma, butioro yapapuarā yua,” ícōñarī jāā quetibujawī Jesús.

El juicio de las naciones

31 Ī yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī Jesús tunu: “Camasā Jūgocũ, ati

yerapɨ nemo yɨ catunuetari rūmūrē caasiyarije mena yɨ atígu. Tunu bairoa yɨ yarā ángelea majā mena yɨ atígu. Bairo atí yua, trono* quetiupau cū caruiro caroaro majūrɨ yɨ ruigu. ³²Bairo yɨ caruiro, atí ɯmurecōo macāāna, tocānacā poa macāāna yɨ riape neñaetagarāma. Bairo na caneñaetaro ñña, na ññabesegu. Jīcāñ ovejare* cacotei cū yarā nuricārā oveja, bairi cabras* na caīrā cūārē ricaati jeto cū cabesecūrōrē bairo camasā nipetirore na ññabesegu. ³³Bairi yɨ yarā, ovejare bairo caāna pɯamerē yɨtu cariape nɯgōārē na yɨ nucūrotigu. Aperā yɨ camasiēna, cabrare bairo caāna roquere yɨtu caācō nɯgōārē na yɨ nucūrotigu.

³⁴“Bairo átīcōā, yɨ, Quetiupau Rey, bairo ñigu yɨ caruiro cariape nɯgōā caānarē: ‘Yɨ yarā, yɨ Pacɨ caroaro ɯseanirīqūērē cū cajoricarā ānirī, tiaya. Dios cū carotimasirīpaure jāārā asā, atí ɯmurecōo caānīparo jūgoye mujāā caānipeere cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo. ³⁵Yɨ pɯame yɨ caqueyaro, yɨ mujāā ɯgarotiɯɨ. Tunu bairoa yɨ cañemejīpiro, yɨ mujāā etirique nuniwū. Tunu bairoa canucūñesēārī majōcure bairo yɨ cabainucūñesēārō, “Jāātɨ āña,” yɨ mujāā īwū. ³⁶Tunu bairoa yɨ cajutii cūgoeto, yɨ mujāā jutii nuniwū. Tunu yɨ cariaro, mujāā pɯame yɨtu etari caroaro yɨ mujāā juátinemoɯū. Torea bairo yɨ mujāā ápu preso jorica wii yɨ caāno cūārē,’ na ñigu nipetirā yɨ caruiro cariape nɯgōā caānarē. ³⁷Bairo yɨ caīrō tūgo, atore bairo ñi jēñīnagarāma na, carorije wapa cacūgoena yɨ caīñarā pɯame: ‘Jāā Quetiupau, ¿dīpau ūno mɨ caqueyaro, mūrē jāā ɯgarotirī? Tunu, ¿dīpau ūno mɨ cañemejīpiro, mūrē etirique jāā nunirī? ³⁸Tunu, ¿dīpau ūno canucūñesēārī majōcure bairo mɨ

cabainucūñesēārō, “Jāātɨ āña,” mūrē jāā īrī? Tunu, ¿dīpau ūno mɨ cajutii cūgoeto, mūrē jutii jāā nunirī? ³⁹Tunu, ¿dīpau ūno majū mɨ cariaro, o preso jorica wii mɨ caāno, mɨtu etari mūrē jāā juátinemoñuparī?’ ñi jēñīnagarāma yɨtu cariape nɯgōārē caāna pɯame. ⁴⁰Bairo na caījēñīnarō tūgo, atore bairo ñigu yɨ, Quetiupau Rey: ‘Cariape mujāārē ñña: Yɨ yarā cabugoro macāāna cūārē caroaro na mujāā cajuátinemorōī, yɨpɯre juátinemorā mujāā ápu,’ ñigu yɨtu cariape nɯgōā caānarē.

⁴¹“Í yaparo, yɨ, Quetiupau Rey, ñīnemogu tunu caācō nɯgōā pɯame caānarē: ‘Mujāā, popiye mujāā baio joroque mujāā átīgumī Dios cū caīquetibujɨ jūgoyeticūrīcārōrēā bairo. Bairi ánāja mujāā caūpetietopɨ. Wātī, cū yarā ángelea cañuena mena Dios narē cū cacūjūgoricaropɨ ánāja. ⁴²Yɨ pɯame yɨ caqueyaro yɨ mujāā ɯgarotieɯɨ. Tunu bairoa yɨ cañemejīpiro, yɨ mujāā etirique nunieɯū. ⁴³Tunu bairoa canucūñesēārī majōcure bairo yɨ cabainucūñesēārō, “Jāātɨ āña,” yɨ mujāā īēɯū. Tunu bairoa yɨ cajutii cūgoeto, yɨ mujāā jutii nunieɯū. Tunu yɨ cariaro, bairi preso jorica wiipɨ yɨ caāno cūārē, yɨtu etari caroaro yɨ mujāā juátinemoɯɨ,’ ñigu yɨtu caācō nɯgōā caānarē. ⁴⁴Bairo yɨ caīrō tūgo, atore bairo ñi jēñīnagarāma: ‘Jāā Quetiupau, ¿dīpau ūno mɨ caqueyaro, o mɨ cañemejīpiro, o jāā ya macāpɨ mɨ caetaro, o mɨ cariaro, o preso jorica wiipɨ mɨ caāno jāā juátinemoesuparī? Bairo mɨ cabairo jāā ññaepū,’ ñīgarāma. ⁴⁵Bairo na caīrō, atore bairo na ñigu, yɨ, Quetiupau Rey: ‘Cariape mujāārē ñña: Yɨ yarā cabugoro macāāna cūārē na mujāā cajuátinemoetoi, yɨpɯre juátinemoena

mujāā áru, na ñigu yutu caācō ñugōā caānarē. ⁴⁶Bairi na puame popiye bairique capetietopu ágarāma yua. Carorije cacūgoenarē bairo yu cañnarā puame yu mena useanirī ānicōā ninucūgarāma tocānacā rūmua,” jāā ī quetibujuwī Jesús.

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mr 14.1-2; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)

26 ¹Bairo nipetirije ī quetibuju yaparori, atore bairo cū cabuerārē jāā ĩnemowī tunu:

²—Merē mujāā masīña. Pascua* bose rūmū etagaro baiya. Puga rūmua rusaya. Tocārōā yu, Camasā Jūgocure, yu nunirocagarāma, yucupāipū aperā yu na capapuaturocaparore bairo ĩrā —jāā ĩwī Jesús.

³Tipau caāno, sacerdote* majā quetiuparā, bairi cabūtoa camasīrā cūā Caifās cawāmecucu ya wiire neñañuparā. Caifās puame sacerdote majā quetiupau, sumo* sacerdote majū āmi. ⁴Bairo neñarā, atore bairo āmeo ĩñuparā na majū: “¿Dope bairo camasā na cañnaeto Jesure gobierno cū ñerotio joroque marī áticuti?” āmeo ĩñuparā ĩtorique mena, Jesús cū cariarore borā.

⁵—Bairāpua, Pascua caāno cū marī ñerotimasīēna, camasā roro awajari marī tutirema, ĩrā —ī tūgoñañuparā.

Una mujer derrama perfume sobre Jesús

(Mr 14.3-9; Jn 12.1-8)

⁶Jesús puame tipau caāno Betania macāpū āmi, carupau boamiricū Simón cawāmecucu ya wiipū. ⁷Bairo ti wii cū caāno, jīcāō carōmio cūtu etawō. Cō puame caroaruacapū jiraro cajutiñurijē pairo cawapacutiere neamō. Bairo Jesús mesapu cū caruiro, carōmio puame tie caroa cajutiñurijē cū rupoaru piopeowō, Jesure butioro

nucūbugoo. ⁸Jāā, cū cabuerā puame bairo cō caāto ĩnarā, cō mena jāā asiajāñuwū.

—¿Nopēīō pairo cawapacutiere bairo cō átiyeyati? ⁹Apei, tie caboure cō canuniata, tie wapa pairo dinerore jeri, aperā cabopacarārē na juátinemo masībujio. Ámerē tie yasioaya cō cawapatabujioataje yua —jāā āmeo ĩwū jāā majū.

¹⁰Jesús puame tūgowī jāā caāmeoirijērē. Bairi atore bairo jāā ĩwī: —¿Nopēīrā patowācōrō cōrē mujāā busupaiyati? Atio carōmio bairo yure cō caātie ñujāñuā. ¹¹Cabopacarā nicōānucūgarāma mujāā watoare. Yu puame roque yoaro yu āmerigu ati yepapure. ¹²Bairo cajutiñurijērē yu rupoare cō capiopeoro jūgori yu rupaure caroaro quēnoñamo, yu rupaure ānajērē na carocaparo jūgoye. ¹³Cariape mujāārē ñiña: Ati umurecōo nipetiropu, atie yu yaye queti, camasārē Dios cū canetōōrijērē na caquetibujuropu atio carōmio bairo yure cō caātie cūārē quetibujuagarāma. Bairi cō caātiere masicōā ninucūgarāma camasā tocānacā rūmua —jāā ĩwī Jesús.

Judas traiciona a Jesús

(Mr 14.10-11; Lc 22.3-6)

¹⁴Bairi yua, jāā, Jesús cū cabuerā puga wāmo peti rupoare puga pēnirō mena macāācū jīcāū Judas Iscariote cawāmecucu na ĩñau ásūpi quetiuparā sacerdote majārē. ¹⁵Na tūpu etari bairo na ĩñupū:

—Jesure, mujāā yu ñerotigu, cū mujāā capajīamasiparore bairo. Bairi, ¿tie wapa nocānacā moneda tiirire yure mujāā nunibujiocuti tie wapa? — na ĩñupū.

Bairo cū caīrō tūgo, treinta plata moneda tiiri majū cōñarī, Judare cū

nuniñuparā. ¹⁶Tipau bero Judas puame dipau ūno dope bairo camasā mano macājūgoypu, Jesure cū ñerotigu.

La Cena del Señor

(Mr 14.12-25; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1Co 11.23-26)

¹⁷Bairi yua, Pascua bose rūmu, cañijūgori rūmu, levadura* pan cawauarije caasuanierē judío majā na caugari rūmu etawu. Bairo ti rūmu caetaro ñña, jāā, Jesús cū cabuerā puame, cūtu etari, atore bairo cūrē jāā ĩ jēniñawū:
—¿Noopu marī caugapeere jāā caqūēnoyuro mu boyati?

¹⁸Bairo jāā caijēniñarō, atore bairo jāā ĩwī:

—Ánaja mujāā Jerusalēpu. Bairo ti macārē etarā, mujāā bócaetagarā jīcāū, wii upaure. Bairo cūrē bócaeta yua, atore bairo cū mujāā ĩgarā: “Cabuei bairo ññami: ‘Yū Pacu yure cū cacūricārō merē etaro baiya. Bairi mu ya wiipu yu atīgu, yu cabuerā mena Pascua bose rūmurē netōgu,’ ññami marīrē cabuei,” cū mujāā ĩgarā —jāā ĩwī Jesús.

¹⁹Bairo cū caīrō tūgo, jāā, Jesús cū cabuerā, cū caīrōrēā bairo jāā ápu. Bairi ti wiipu jāā quēnoyuru Pascua rūmu jāā caugapeere.

²⁰Cabero canaiorīpaū caetaro, Jesús puame ti wii jāāetari mesapu ruiwī jāā, puga wāmo peti rupore puga pēnirō cānacāū majū cū cabuerā mena.

²¹Bairo jāā caugaruirīpaū, atore bairo jāā ĩwī Jesús:

—Cariape mujāārē ñña: Mujāā mena macāācū jīcāū roro yure ĩ busujābuitirocagumi.

²²Bairo cū caīrō tūgo, butioro jāā tūgoña yapapuawu. Bairo bairā, apeí, apeí, Jesure bairo jāā ĩ jēniñajūgowū:

—¿Yū mee, yu ānicōāētīmicuti murē caībusujābuitiri majōcu? —jāā, tocānacāūpa jāā ĩ jēniñawū.

²³Bairo jāā caīrō, bairo jāā ĩwī Jesús:
—Áni, āmerē yu mena atirure cū pāārē cayosene ugau puame ññami yure roro caībusujābuitirocapau. ²⁴Torecuna, yu, Camasā Jūgocu, profeta* majā yu cabaieere na caquetibujucūricārōrēā bairo yu baigu. Cabaimiatacūārē, iyure caībusujābuitirocapaure cū carorije wapa paio nigaro! Bairi cū cabuaeticōāta roque, ñubujioricarō —jāā ĩwī Jesús.

²⁵Bairo cū caīrō tūgo, Judas, Jesure caībusujā buitirocaricu ānacū puame atore bairo qūīwī Jesure:

—Yure cabuei, ¿yu mee yu ānicuti murē caībusujābuitirocapau?

Bairo cū caīrō:

—Mu, caīrōrēā bairo mu baiya — qūīwī Jesús Judare.

²⁶Bairo cū caīrō bero, jāā caugatoye, Jesús puame cū wāmo mena pāārē nerī, “Dios mu ñujāñuña jāā mena,” ĩ yaparo, carecomacā peenerī, jāā, cū cabuerārē atore bairo ĩrī jāā batowī:

—Atie pan, yu rupau ñña. Tiere ugaya —jāā ĩwī.

²⁷Bairo ĩ yaparo, cū wāmo mena copa etiricarure nerī, “Dios, mu ñujāñuña jāā mena,” qūī yaparo, atore bairo ĩrī ti copare jāā nuniñwi:

—Mujāā tocānacāūā nipetiro atiru macāājē use ocore etiya. ²⁸Atie use oco puame yu ríí ñña. Camasā capāārārē na netōōgu, yu riacoagu. Bairo yu caríapee jūgori cawāma wāme camasārē Dios cū caátibojacūricūē etacoaya. ²⁹Cariape mujāārē ñña: Ámea mujāā mena use ocore pugani yu etinemoetigu yu Pacu cū carotimasírīpaū tunu caetaro marī caetinemoparo jūgoye —jāā ĩwī Jesús.

Jesús anuncia que Pedro lo negará

(Mr 14.26-31; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)

³⁰Ĭ yaparo, salmos basarique mena Diore jāā basapeowu. Basapeo yaparo

yua, jāā acoápu Olivo cawámecuti buropu. ³¹Bairo jāā caátó, atore bairo jāā íwí Jesús:

—Áme ñami mujāā nipetiro aperārē uwirá, yu mujāā aweyocoagarā. Mujāā cabaieere í quetibuju jūgoyeticūñañupā profeta majā Dios yaye woaturica tutipū: ‘Ovejare* cacoteire camasā na capajīārō yu ēñotaetigu. Bairo cūrē na capajīārō bero cū yarā oveja puame ábatapeticoagarāma,’ í quetibuju jūgoyeticūñañupā. ³²Tunu bairoa apeyera, yu puame cariacoatacu nimicūā, yu caticoagu tunu. Bairo cati yua, mujāā jūgoye Galilea yeparu yu águ —jāā íwí Jesús.

³³Bairo cū caírō bero, Pedro puame bairo qūíwí:

—Ánoa yu mena macāāna nipetiro murē na caaweyocoamiatacūārē, yu puame roque di rāmū ūno mū yu aweyoetigu.

³⁴Bairo cū caírō, bairo qūíwí Jesús:

—Pedro, cariape murē ñiña: Áme ñami ábocu cū capiiparo jūgoye itiani, “Cū yu masīētīña Jesure,” yu mitogu — qūíwí Jesús Pedrose.

³⁵Pedro puame bairo qūíwí:

—Mū mena yure na capajīārocagamiatacūārē, “Cū yu masīētīña Jesure,” ñitoetimajücōāgu — qūíwí Pedro Jesure.

Bairo cū caírō tūgo, jāā, Jesús cū cabuerā cūā nipetiro, bairo jeto cū jāā íwā.

Jesús ora en Getsemaní

(Mr 14.32-42; Lc 22.39-46)

³⁶Bairi Jesús mena jāā etawu Getsemaní cawámecutopu. Bairo jāā caetaro, bairo jāā íwí Jesús:

—Ato ruicoteya mai. Jō jāñurōpu Diore cū jēnigu yu átiya.

³⁷Í yaparo, Pedro, bairi puagarā Zebedeo pūnaa mena jōjāñurōpu na

neámí Jesús. Bairo ácu, butioro tūgoña yapapuayupu Jesús. ³⁸Bairi atore bairo na íñupū Pedrojāārē:

—Riaure bairo yu tūgoña yapapuaya. Mujāā puame cāniena, atoa yu mujāā cotewa.

³⁹Í yaparo, na jūgoye jāñurōpu ánemoñupū Jesús. Ánemo yua, cū r̄ropaturí mena etanumurí yeparu cū riapére mucūmuáti bairo Diore qūí jēniñupū: “Caacu, mū cabooata, atie roro yu canetōpeere yu mū netōōbojagu. Bairopua, yu caborore bairo to baiéticoāto. Mū caborore bairo roque to baiáto,” í jēniñupū.

⁴⁰Cabero tunu ásupu Jesús, Pedrojāā na cañorpu. Bairo cacānirāpūrē na etayupu. Bairi qūíñupū Jesús Pedrose:

—¿Jicā hora ūnoacā cāniena, yu mujāā cotemasīētīñati? ⁴¹Cāniena, wām̄nucārí Diore cū jēniña, wātí mujāārē cū caītoetiparore bairo írā. Bairo yu mujāā caaweyocoagaetimiatacūārē, mujāā rupa puame tutuaetiya —na íñupū.

⁴²Í yaparo, ásupu tunu Jesús, Diore cū jēninemoñupū tunu: “Caacu, roro yu cabaieere mū caēñotagaeticōāta, bairo to baiáto. Yu caborore bairo to baiéticoāto. Mū caborore bairo roque to baiáto,” í jēniñupū.

⁴³Í jēni yaparo, tunucoásupu Jesús Pedrojāā t̄upu. Bairo cacānirāpūrē na etayupu tunu. Na puame w̄goa cutiri íñapāā masīēsuparā. ⁴⁴Bairo na cabairo íña yua, ásupu Jesús tunu Diore cū jēniácu, cūrē cū cajēniatore bairo. ⁴⁵Bairo jēni yaparo, tunucoásupu Jesús Pedrojāā na cañorpu. Bairo natu eta, atore bairo na íñupū:

—¿Nopēirā mai cacānirārē bairo mujāā nicōānucūñati? Yu, Camasā Jūgocure, carorā carorije cawapa

cūgorārē yu na canunirocaripau etaya merē. ⁴⁶Bairi, wāmuncāña. ¡Jito! Yure caĩbusujábuitirocari majõcu puame marĩtu atĩyami merē —na ĩñupũ Jesús Pedrojäärē.

Arrestan a Jesús

(Mr 14.43-50; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

⁴⁷Bairo cū caĩño, Judas, jāā, Jesús cū cabuerā mena macāācū ĵicāũ cañninucūmiatacu puame etawĩ. Cū mena capāārā camasā cūā etawā. Na puame jarericapāĩri, bairi yucu rúcaari cūārē cūgori etawā. Sacerdote majā quetiuparā, bairi aperā judío majā cabutoa camasĩrā na cajoatana āma. ⁴⁸Mai, na caetaparo jūgoye, Judas puame atore bairo na ĩñupũ Jesure cañeranārē: “Cū wasopananrē ũpũri yu cajēnipau puame Jesús nigũmi. Bairo mujāā puame cū yu caáto ĩñarā, cūrē mujāā ñegarā,” na ĩñupũ. ⁴⁹Bairo Judas Jesutu etari, atore bairo qũĩ jēniwĩ:

—¡Cabuei, mu ānimitiñati!

Bairo caroaro mena qũĩtori cū ũpũwĩ.

⁵⁰Bairo cū caáto, Jesús puame atore bairo qũĩwĩ:

—Judas, yu bapa cañnimitatacu, mu caátigarijere jicoquei ása.

Bairo cū caĩrõ, Judas mena caetari majā puame Jesure etari, cū ñecoámá.

⁵¹Mai, bairo Jesure na caáto ĩnarĩ, ĵicāũ jāā mena macāācū puame sacerdote majā quetiupau ĩmũrē cū āmorõrē patañocõā jowĩ. ⁵²Bairo cū caáto ĩña, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Bairo ápericõāña. Noa ũna nipetirā jarericapāĩri mena caāmeoquēnucūrā, aperā ya jarericapāĩri mena pajĩācori riacoagarāma. ⁵³¿Dios yure cū cajuátinemojujiopeere mu tũgoñaētĩñati? Yu Pacure cū yu cajēniata, ángelea* majā puğa wāmo peti rupore puğa pēnirõ cānacā poa

ejericito poa majūrē yu jobujioñmi. ⁵⁴Bairua, bairo cū caáto, yu boetiya. Cū cajoata, nipetiro baiPETIETIBUJIORO Dios busurica tutipu profeta majā na caĩquetibuju jūgoyeticũrĩcārõrē bairo —qũĩwĩ Jesús caũmũrē cacāmii tumiatacure.

⁵⁵Ī yaparo, bairo ĩnemowĩ Jesús cūrē cañerĩ majārē:

—¿Nopēirā cajerutiri majõcu yu cañnorē bairo jarericapāĩri mena, bairi yucu rúcaari mena yu mujāā ñerā atĩati? Tocānacā rũmua mujāā watoa yu āninucũāpũ templo* wiĩpũre. Bairo yu cañnimitatacũārē, ni ĵicāũ ũcũ mujāā mena macāācũ yu ñeemi. ⁵⁶Bairopua, nipetiro yu mujāā caátie Dios busurica tutipu profeta majā na caĩquetibuju jūgoyeticũrĩqũērē bairo baietaro baiya —na ĩwĩ.

Tipau caño yua, jāā, Jesús cū cabuerā uwirā, Jesure jāā rutiweyo peticoápũ.

Jesús ante la Junta Suprema

(Mr 14.53-65; Lc 22.54-55, 63-71; Jn 18.12-14, 19-24)

⁵⁷Bairi Jesure cañerĩ majā puame Caifás, sacerdote majā quetiupau majũ ya wiĩpu cū neásũparā. Mai, ti wiire merē āñuparā Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũērē cajūgobueri majā, bairi aperā judío majā cabutoa camasĩrā cūā, ti ñamirē caneñaetaatana. ⁵⁸Bairi Jesure ti wiĩpu na caneátõ, Pedro puame yoajāñurõpua na ĩñausayupũ. Bairo ti wiire na cajāætaro bero, Pedro cūā etayupũ ti wii macā yepa majũpu. Bairi ti yepa ēnotaricarore jāætari, templo coteri majā guardia* mena ruiyupũ, “¿Dope bairo Jesure cū na áti yaparo jorāati?” ĩgu.

⁵⁹Bairi ti wii pupeapu sacerdote majā quetiuparā, bairi nipetiro Junta Suprema* macāāna mena Jesús

cū cayasiro boyuparā. Bairi, “¿di wāme carorije cū ásupari?” ámeo í macāñuparā na majū. “¿Dope bairo cū caátaje wapa cū marí pajīārotiyati?” ⁶⁰Bairo ámeo ímacāmirācūā, dope bairo cū caátaje wapa cū na capajīārotimasípeere bócaesuparā. Camasā capāārā Jesús cū caírīqūērē na caítonetōmiatacūārē, dope bairo cū caírīqūē wapa cū na capajīārotimasípeere bócaesuparā. Cabero aperā caītorā pugarā atore bairo na íñuparā:

⁶¹—Áni Jesús, cū caírīqūērē jāā tūgowu. Bairo íwī: “Dios ya wii temple yu rocacōāgu. Bairo áti yaparori, itia rūmu bero yu puame yu wasoanucōgu tunu ape wii yu camasírījē mena,” íwī Jesús —qūī busujāñuparā.

⁶²Bairo na caíquetibujuro tūgo, sumo sacerdote puame wāmuncārī atore bairo qūíñupū Jesure:

—¿Muna mee mūrē na íñati? Roro mūrē na caíbusumiatacūārē, ¿nopēī narē mu yuetiyati? —qūī jēniñañupū Jesure.

⁶³Jesús puame cū yueticōāñupū. Bairo cū cayueto íña, atore bairo qūíñemoñupū tunu sumo sacerdote Jesure:

—Dios, tocānacā rūmu caānicōāninucūū, cū carotiro mena mu yu quetibuju rotiya jāārē: ¿Cariapea, Mesías,* Dios macū majū mu āniñati?

⁶⁴Bairo cū caírō, atore bairo qūíñupū Jesús:

—Mu caírōrēā bairo cūā yu āniña. Tunu bairoa āme beroaca Nipetiro Carotimasí tūpu cariape nugōārē yu caruíro mujāā íñamugōjogarā. Bairi tunu oco poa buseri watoapu atí yepare acú yu caruíatō cūārē mujāā íñamugōjogarā —qūíñupū Jesús sumo sacerdotere.

⁶⁵Bairo cū caírō tūgo, sumo sacerdote puame cū yaro jutirore tūgāworocacōā joyupu. Bairo átiri: —iRoro majū ícōāñami Diore, bairo cū caíata! Roro cū caírīqūērē marīrē caquetibujunemoparārē na marí macānemoetigarā. Merē marí majūpuā marí tūgo yaparoya roro cū caírījērē —íñupū.

⁶⁶Bairi, “¿Dope bairo cū marí ānaati?” na íñupū sumo sacerdote cū ya wiire caneñaatíatanarē. Bairo cū caírō, to macāna puame bairo íñuparā:

—Roro cū caírījē wapa cū marí pajīā rocarotigarā.

⁶⁷Í yaparo, Jesús riapérpu cū uco eyotuyuparā. Bairi tunu cū bapeyuparā. Aperā tunu cū caapeere jutii asero mena jiyabiatori, cū riapére cū payuparā. ⁶⁸Bairo átiri, qūí jēniñañuparā:

—Mu, Dios cū cajou ānirí mu camasírījē jūgori jāā quetibujuya: ¿Noa āmerē mūrē na paayati? —qūí epeyuparā to macāna Jesure.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mr 14.66-72; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-27)

⁶⁹Bairo na cabaiāno, Pedro puame ti wii macā yepa majūrē ruiyupu. Bairo cū caruíro, jīcāo paabojari majōco puame cūtu etari bairo qūíñupō:

—Mu cūā, Jesús, Galilea yepa macācū mena mu āñesēawū. Cūā mu ācū.

⁷⁰Pedro puame itou, nipetiro to macāna na catūgoro cō íñupū:

—Yu masiētīña. ¿Ñe únierē yu mu jēniñañati? Cū yu masiētīña Jesure.

⁷¹Bairo cō í yaparo yua, ti yepa ēñotarica jope tūpu ásūpu Pedro. Topu cū caetanucārō, apeo carōmio Pedroro qūíñarī atore bairo na íñupō cōtu caānarē:

—Āni cūā Jesús, Nazaret macāacū mena cabapacutinucūatacū ācūmi.

⁷²Pedro pūame cō īñupū:

—iDios mena ñiña! iCū yu masiētīmajūcōāña Jesure!

⁷³Cabero tunu to macāāna Pedrotu etari bairo qūñuparā:

—Bairo icūū miña, mña, Jesús mena macāacū majū mu āniña. Mu cabusurijepu cūā Galilea macāāna na cabusurore bairo mu busuya. Bairi na mena macāacū mu āniña.

⁷⁴Bairo na caīrō tūgo, Pedro pūame na īñupū:

—iTame, cariape Dios mena mujāārē ñiña! Netōjāñurō merē mujāārē, “Cū yu masiētīña,” mujāā ñimiñajā —na īñupū.

Bairo Pedro cū caītoāniraua, jīcāū ābocū piyupū. ⁷⁵Bairo cū capiuro, Pedro pūame tūgoña bocayupū Jesús cū cū caīatajere. “Pedro, āmeacā ābocū cū capiiparo jūgoye itiani, ‘Cū yu masiētīña Jesure,’ yu mitogu,” cū caīatajere tūgoña bocayupū. Bairo tūgoña bocari yua, witicoásupū macāpu. Topu yua, tūgoña yapapuari butiuro otiyupū Pedro.

Jesús es entregado a Pilato

(Mr 15.1; Lc 23.1-2; Jn 18.28-32)

27 ¹Bairo ti ñami cabusuetaro, nipetirā sacerdote* majā quetiuparā, bairi aperā judío majā cabutoa camasirā cūā jīcārō mena tūgoñarī Roma* macāāna Jesure cū na capajārōtiipeere āmeo ī busuyuparā na majū. ²Bairo ībusu yaparo yua, Jesús wāmorirē jiyarotiyuparā. Āti yaparo, cū neásuparā Pilato cawāmecucū tūpu. Pilato pūame Roma macāāna, Israel yepare caēmaricārā ti yepare na caroticūrīcū gobernador* majū āñupū.

La muerte de Judas

³Mai, Judas, Jesure caībusujābuitirocaatacū pūame

Jesure na capajīāgaro īñarī, tūgoña yapapuyupū roro cū caātiatajere. Bairo tūgoña yapapuari treinta moneda plata tiirire na tunuojoyupū fariseo* majā quetiuparā, bairi judío majā cabutoa camasirārē. ⁴Atore bairo na īñupū:

—Ñe ūnie cabuicupeire qūī busujābuitirocau, roro majū Dios mena yu ātiapū, bairo ācu —na īñupū Judas.

Bairo cū caīmiatacūārē, fariseo quetiuparājāā pūame cū yuesuparā:

—Jāārā, ñe wapa maa. iMu majūā mu baitūgoñaña ti wāmerē! —qūñuparā.

⁵Judas pūame na caīrō tūgo, tie moneda tiirire ti wii templo* wiipure wecūrecōāñupū. Bairo āti yaparo, acoásupū, cū majūā pajīāyasiácú. Bairi yua, cū majūā cū wāmuarē jiyatubiyori pajīāyasisoasupū.

⁶Sacerdote majā quetiuparā pūame Judas moneda tiiri cū cawēcūrerijere jeri, bairo āmeo īñuparā na majū:

—Atie moneda tiiri caūmūrē marī capajīārocarotiataje wapa ñiña. Bairo cabairoi, ati wii templo macāā pata Dios rocapatare marī jāānemomasiēna —āmeo īñuparā na majū.

⁷Bairo āmeo īrī, jīcārō mena tūgoñañuparā. Jīcā yepa Campo del Alfarero cawāmecuti yepare wapatirotiyuparā tie dinero mena, ape yepapū caātiatana, marī ya macāpu cariyasirā na rupauri āñajērē topu na cayareparore bairo īrā. ⁸Bairi camasā nipetiro bairo na caātajere tūgori, ti yepare Rií Yepa wāmeticōā ninucūñama, āme rūmūrī cūārē. ⁹Bairo profeta* Jeremías ānacū Dios busurica tutipū cū caīquetibūju jūgoyeticūrīcārōrē bairo baietayuparo. Bairo ī quetibūju jūgoyeticūñapū Jeremías: “Bairi tie moneda, treinta tiiri majūrē, israelita* majā ‘Tocārōā wapa borotiya,’ na caīrījērē neāgarāma.

¹⁰Bairo tiere jeatí yua, ‘Alfarero’ na caírí yepare wapatigaráma, tie dinero mena marí Quetiupau cū caíquetibujucūrícārōrē bairo,” iñupí.

Jesús ante Pilato

(Mr 15.2-5; Lc 23.3-5; Jn 18.33-38)

¹¹Bairi Jesure cū neásuparā fariseo majā Pilato gobernador t̄up̄u. Cū puame na caíb̄usupairijere t̄goū, bairo q̄ūi jēniñañup̄ū Jesure:

—¿M̄ua, judío majā Quetiupau Rey m̄u āniñati?

Bairo cū caírō, Jesús puame q̄ūiñup̄ū:

—M̄u caírōrēā bairo yu baiya.

¹²Bairo fariseo majā quetiuparā, bairi cabutoa camasirā mena Jesure nemojāñurō cū na cabusujā nemomiatacūārē, Jesús puame na yuesup̄u. ¹³Bairi narē cū cayueto iña yua, Pilato puame atore bairo q̄ūi jēniñañup̄ū Jesure:

—¿Capee m̄urē roro na caír̄ijērē m̄u t̄goetiyati?

¹⁴Jesús puame bairo cū caírō t̄gomicūā, j̄icā wameacā ūno cū yuesup̄u. Bairo cū cayueto iña, butioro Pilato gobernador quetiupau puame t̄gocōā maniásup̄u.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mr 15.6-20; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)

¹⁵Mai, tocānacā Pascua* bose rūm̄u caāno, Pilato puame wiyonucūñup̄ū j̄icāñ preso jorica wii macāācūrē, judío majā na caboure. ¹⁶Bairi tip̄au caāno romano* majā preso na cajoricū āñup̄ū j̄icāñ, Jesús Barrabás cawāmec̄uc̄u, judío majā nipetirā na camasī puame. ¹⁷Bairi Pilato puame to macāāna na canañaporo iñau, atore bairo na ī jēniñañup̄ū:

—¿Ni puamerē yu cawiyoro mujāā boyati? ¿Jesús Barrabás, o Jesús,

“Mesías”* mujāā caiwāmetinucūūrē? — na ī jēniñañup̄ū.

¹⁸Masicōāmiñup̄ū Pilato Jesure q̄ūiñatutiri cū cayasiro na cabot̄ūgoñar̄ijērē.

¹⁹Apeyera tunu Pilato iñabesei cū caruirop̄u cū caruiro, cū n̄umo puame atore bairo q̄ūi joyupo: “Cū, dise rorije caápeire roro cū āt̄irotieticōāña. Āme ñami yu caq̄ūēguerop̄u popiye yu t̄ūgoñaap̄ū roro cūrē na caátipeere,” q̄ūi joyupo.

²⁰Bairi Pilato Jesure cū cawiyogamiatacūārē, sacerdote majā quetiuparā, bairi cabutoa camasirā cūā bairo boesuparā. Na puame yasiroaca camasā nat̄u caānarē atore bairo na ī rotiyuparā: “Barrabáre, Pilato cū cawiyoro jāā boya. Jesús puamerē cū paj̄iārotiya,” na īb̄usu awajarotiyuparā.

²¹Bairi gobernador Pilato puame atore bairo na ī jēniñanemoñup̄ū tunu:

—¿Ni puamerē yu cawiyoro mujāā boyati?

Bairo cū caījēniñarō, bairo q̄ūiñuparā:

—iBarrabás roquere cū m̄u cawiyoro jāā boya!

²²Bairo na caírō, Pilato puame bairo na ī jēniñanemoñup̄ū tunu:

—Bairi Jesús, Mesías cawāmec̄uc̄ure, ¿dope yu caáto mujāā boyati?

Bairo cū caījēniñarō, bairo q̄ūiñuparā:

—iYuc̄p̄āip̄u cū papuaturotiya!

²³Tunu na inemoñup̄ū Pilato:

—¿Nop̄ēirā yuc̄p̄āip̄u cū yu capuaturotiro mujāā boyati? ¿Dise ūnie carorije cū ásupari?

Bairo cū caījēniñamiatacūārē:

—iYuc̄p̄āip̄u cū papuaturotiya! — j̄ir̄iā butioro jāñur̄i ī awajanemoñuparā.

²⁴Bairo roro na caátigarije iñar̄i, “Dope bairo na yu quetibuj̄unetōmasiēc̄ū,” ī t̄ūgoñañup̄ū

Pilato. Bairo ī tūgoñarī cū paabojari majōcure ocoru cū neatī rotiyupū, camasā yū cawāmo coserijere na īñaáto ī. Bairo áti yaparo yua, atore bairo na īñupū Pilato nipetiro camasārē:

—Bairo yū wāmorīrē yū cacoserije jūgori mujāārē ñiñoña, yua, ñe yū buicperiya āni cū cariarije. Mujāā yaye wapa rotie roque ñiña.

²⁵Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūi yuyuparā to macāāna:

—iÑugaro, jāā, jāā pūnaa cūā yaye wapa rotie jeto jūgori cū mū pajjārotigū! —qūiñuparā.

²⁶Bairo na caīrō tūgo, Pilato Barrabáre cū wiyorotiyupū. Bairo áti yaparo, Jesure wecū asero wēēri mena cū baperotiyupū. Bairo cū na caáti yaparoro, na nuniñupū, Jesure yucpāipū cū na capapuatuparore bairo ī yua.

²⁷Gobernador cū carotirā soldaua* pñame Jesure cū neásúparā pretorio cawāmecuti wii macā yepa recomacāpū. Topū etarā, na baparārē na piineñoñuparā, Jesure roro cū átiepegarā. ²⁸Bairo neña yaparo, cū jutirore weri, apero cajūārō, quetiupau rey cū cajāñarō ūnorē cū jāāñuparā.

²⁹Áti yaparo, quetiupau rey corona cū capesari beto ūnorē cū pesáto īrā, pota wēēri mena juarica betore cū rupoapu peoyuparā. Tunu bairoa, quetiupau rey wāmocūtacu ūnorē cū ñeáto ī eperā, yucucacārē cū wāmo cariape nūgōāpū cū cūgorotiyuparā. Bairo áticōā yua, cūrē quetiupaure jēñirārē bairo na rūropaturi mena cūtu etanumurī bairo qūi boyeti epeyuparā:

—iCū ānicōā ninucúáto āni judío majā Quetiupau Rey tocānacā rūmua! —qūi boyeti epeyuparā soldaua Jesure.

³⁰Bairo áticōā, cū ūcoo eyotuepeyuparā. Tunu bairoa cū

yucucacārē nerī, cū rupoare payuparā.

³¹Bairo Jesure roro cū átiepe yaparo yua, cūrē na cajāatajere cū tuweneñuparā. Cū jutii majū pñamerē cū jāāñuparā tunu. Bairo áti yaparo, cū neásúparā, yucpāipū cū papuaturáná.

Jesús es crucificado

(Mr 15.21-32; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

³²Bairo áná, bócaetayuparā jicāū caūmū, Simón cawāmecucū, Cirene yepa macāācūrē. Bairo Simorē bócaetari cū pñsarotiyuparā, Jesús yucpāirē.

³³Bairo áti yua, Gólgota buropū etayuparā. (Gólgota īgaro, “La Calavera” o “Rūpoa coro buro” īgaro īña.) ³⁴Bairo etarā, ūse ocore, mirra* bñuriye cabairije ūnie mena asuyariquere Jesure cū tīāmiñuparā. Jesús pñame tiere etiñarī etigaesupū.

³⁵Bairi soldaua yucpāipū Jesure cū papuatu nūcōri bero, número tiirire āmeo wēnuniñuparā. Bairo átiri, na majū masiñuparā Jesús jutii āñajērē canepaure. ³⁶Bairo áti yaparo, topū ruiiri, Jesure qūiña coteyuparā. ³⁷Tunu bairoa Jesús rupoa buire yucpāi woaturicapāirē papuatyuparā, Jesure na cū capajjārotirique wapare nipetiro camasā na īñaō joroque īrā. Tipāirē atore bairo ī woaturique tusayuparo: **ĀNI, JUDÍO MAJÁ QUETIUPAU REY NIÑAMI**, īrīqūē tusayuparo.

³⁸Bairi Jesús mena yucpāipū papuatureyuparā pugarā caūmua jerutiri majārē. Jicāū cariape nūgōārē, apeī caācō nūgōārē na papuatyuparā. ³⁹Bairo yucpāipū papuaturicū Jesús cū caāno yua, camasā canetóānucūrā pñame Jesure qūiñoaena, na rupoare yureyuparā. ⁴⁰Roro majū atore bairo qūiñuparā:

—iMū, templo wiire roca yaparori, itia rūmū bero ape wii cawāma

wiire caqũenomasĩgaw ānirĩ, mũ majũā netõña! iDios Macũ majũ mũ caāmata, yucupāĩpũ ānemicũā, atopũ ruiasá! —qũĩ epeyuparā to macāāna caĩñanetõánucurā pũame.

⁴¹Torea bairo qũĩ epeyuparā sacerdote majā quetiuparā, bairi Moisés ānacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majā, bairi cabutoa camasĩrā cũā. Atore bairo qũĩñuparā:

⁴²—Aperārẽ na netõũpĩ. Bairo na netõmicũā, āmerẽ cũ majũā netõmasĩētĩñami. Israel yepare quetiupaw rey majũ cariapea cũ caāmata, icũ majũā cũ camasĩrĩjẽ mena atore ruiatĩbujoumi! Bairo cũ caruiapáta, cariape marĩ tũgogarā. ⁴³Dios mena tũgoñatutuaricũmi. Bairi Dios pũame cariapea cũrẽ cũ camaiata, cũrẽ cũ netõõgũmi. “Dios macũ yũ āniña,” marĩ iwĩ —qũĩ epeyuparā sacerdote quetiuparājā Jesure.

⁴⁴Bairi jerutiri majā, Jesús mena na capapuatatana cũā tore bairo roro qũĩñuparā.

Muerte de Jesús

(Mr 15.33-41; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

⁴⁵Merẽ yua, pasaribota caño, caño tusaroa naitĩācoapũ ati yepa nipetiropũ. Yoaro naitĩāwũ. Ñamicā, tres de la tarde caño majũ tunu busuwũ. ⁴⁶Tipaw caño, Jesús pũame busũrique tutuaro mena atore bairo iñupũ: “Elí, Elí, ¿lema sabactani?” (Ti wāme pũame irā, “Yũ Pacũ Dios, yũ Pacũ Dios, ¿nopẽĩ yũ mũ aweyocoatĩ?” iğaro iña.)

⁴⁷Bairo cũ caĩrõ tũgo, to macāāna pũame bairo āmeo iñuparā na majũ: —iJā, tũgoñijate! Āni Jesús, profeta Elías ānacũrẽ cũ pii iñami.

⁴⁸İcõā yua, na mena macāācũ jĩcāũ carupajitia mena use oco,

cajũgũeatajere yosene ásũpũ. Bairo átĩcõā, yucũ yapapũ ti jitiare jiyaturi, tiere cũ ñumũgõ joyupũ, cũ etiāto, ĩ. ⁴⁹Bairo cũ caāto iña, aperā cũtũ macāāna pũame bairo qũĩñuparā:

—Bairo ápericõāña mai. Cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, ¿Elías ānacũ cũ cũ netõũ acũati? Marĩ iñacoteroa mai —qũĩñuparā.

⁵⁰Jesús pũame busũrique tutuaro mena ĩ wisiotusa, riacoásũpũ yua.

⁵¹Tipaw caño, templo wii aruare ãnotaricarõ jutii asero carecomacā woocõā ruiásũparo. Yepa cũā butiõro yuguiwũ. Ītā rupa cũā waticõapũ tie majũā. ⁵²Camasā cariaricarā na cayarica opee cũā to majũā pãācoásũparo. Bairo pãācoa yua, cariaricarā, Dios yarā pũame tunu catitunucõāma. ⁵³Bairo bairā, witicoámá, Jesús cariaconoamiatacũ tunu cũ cacatinemorõ bero. Tocārõā Jerusalén caroa macārẽ etari jāāwā yua. Bairo capāārā camasā cũā ti macārẽ na cañorẽ iñawā.

⁵⁴Bairi soldaua quetiupaw capitán,* bairi cũ ãmua Jesure caĩñacoterā cũā yepa cayuguirijere, bairi nipetiro tie cabairijere iñarā, butiõro uwiri atore bairo āmeo iñuparā:

—iCariapea āni, Jesús, Dios Macũ majũ nimiupĩ!

⁵⁵Bairi Jesure cajuátinemorĩcārā carõmia capāārā, Galileapũ Jesure cabapacũtiatātana pũame jõpũā tuari qũĩñacõā nucũñuparā. ⁵⁶Jĩcāo na mena macāācõ āñupõ María Magdalena cawāmecũco. Apeo, María, Santiago bairi José paco āñupõ. Apeo Zebedeo pũnaa paco āñupõ.

Jesús es sepultado

(Mr 15.42-47; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁵⁷Bairo ti rũmũ canaioatĩpaw caño José cawāmecũcũ, Arimatea macā

macãacũ etayupũ. Cũ puame paio
apeyere cacũgon ãmi. Tunu bairoa
Jesús yaye busuriquere catũgousau ãmi.
58 Bairo yua, Pilato tupũ átĩ, Jesús rupauri
ãnajêrê yarocagu, cũ jêniásupũ. Pilato
puame bairo cũ caijênirõ tũgo, “Jau” ĩ,
Jesús rupauri ãnajêrê cũ ãmuarê Josêre
ruio rotiyupũ. 59 Bairo cũ cairõ bero,
José puame Jesús rupauri ãnajêrê lino
jutii asero, caugueri mani asero mena cũ
ũmañupũ. 60 Bairo átiri bero, cawãma ãtã
ope, na cayesearica opepu Jesús rupauri
ãnajêrê cũñupũ. Áti yaparo, ãtãpãĩ mena
ti opere tubiatoyupũ. Bairo tubiato
yaparo, acoásupũ José. 61 Bairo José cũ
caãmíatacũarê, María Magdalena bairi
apeo María cawãmecuco cũã topũ tuari
Jesure cũ carocatato riape ruicõãñuparã.

La guardia ante el sepulcro de Jesús

62 Bairo ti rũmu bero, yerijãricã
rũmu puamerê sacerdote majã
quetiuparã, bairi fariseo majã mena
jĩcãrõ tũni ásúparã Pilato tupũ. 63 Bairo
cũtũ eta, atore bairo qũñuparã:
—Jãã Quetiupau, jãã tũgoñabocaapu
Jesús, caĩtopai ãnacũ cũ caĩriqũêrê.
“Cariacoatacu nimicũã, itia rũmu bero
yu catigũ tunu,” jãã itowĩ. 64 Bairo atore
bairo mu caáto ñuña: Mu ãmuarê cũ
ãnacũ rupauri na cacũrocaatapuare
itia rũmu majũ na coterotiya, Jesús
cũ cabuerã ñamipu yasiori cũ rupau
ãnajêrê na canerutietiparore bairo
ĩrã. Bairo cũ cabuerã bairo na caápata,
cabero camasãrê, “Merê catiupi,” na
ĩtobujiorãma. Bairo na caĩtoata, jõpuame
roro baibujioro cũ caĩtojũgorique
netõjãñurõ ati yepapũre —qũñuparã
sacerdote quetiuparãjãã Pilatore.

65 Pilato puame bairo na ĩñupũ:

—Ãnoa soldauare na neánãja. Cũ
ãnacũrê na carocaatapuare caroaro
mujãã carotiro cãrõ na coteáto —na
ĩñupũ.

66 Bairo cũ caĩrõ tũgo, sacerdote
quetiuparãjãã acoásuparã Jesús
rupauri ãnajêrê na cacũrocaatapuare.
Topũ etarã, ãtã, capairi tii na
catubiatori tii buire caroaro
jũgobiacoãñuparã, “Aperã na capãata,
marĩ ĩñamasĩbujiorã,” ĩrã. Bairo átiri,
soldauare na cũñuparã.

La resurrección de Jesús

(Mr 16.1-8; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

28 1 Cabero yerijãricã rũmu bero
macã rũmu, cabusuripauaca
caãno, ape semana caãni jũgori
rũmu majũ, María Magdalena,
bairi apeo María cawãmecuco
mena Jesús rupauri ãnajêrê na
cacũrocaatapuare ĩñarásúparã.
2 Bairo na caátõ, jĩcãũ ángel,* Diotu
caatĩatacu puame ruietayupũ. Bairo
cũ caruietaro yua, yepa butioro
majũ yuguiyuparo. Bairo cabairo,
ángel puame Jesús rupauri ãnajêrê
na cacũrocaatapuare etanucãñupũ.
Bairo etanucã yua, ti opere na
cabiataatiire tunerocacõãñupũ. Bairo
áti yaparo, ti ãtã tii buire ruiyupũ.
3 Ángel puame asiyajãñupũ, buro
cũ cayaberijere bairo. Cũ jutii cũã
cabotirije nieve* cabauore bairo
bauyuparo. 4 Bairo soldaua,* bairo
cũ cabairo ĩña yua, nanarĩ butioro
cũ uwiyuparã. Cariacoatanarê bairo
baicũmucoasuparã. 5 Bairo na cabaiãno,
ángel puame carõmia topũ caĩñarã
etarãrê atore bairo na ĩñupũ:

—Mujãã, uwieticõãña. Yu masĩña
mujãã caátigarijere. Jesús yucpãĩpu
na capapuaturocamiatacure qũñagarã
mujãã baiya. 6 Atoe maniñami.
Merê caticoami tunu, mujããrê cũ
caĩquetibũju jũgoyeticũricãrõrê bairo.
Atopũ asã mai. ĩñañijate cũrê na
cacũmiatatore. Catiri, atore maniñami.
7 Bairo ĩña yaparori bero, tunu ánãja

macâpu. Cû cabuerârê atore bairo na quetibujurájá: “Merê caticuupi Jesús. Bairi mujãã jûgoye Galilea yeparu águmi. Topu mujãã cotegumi,” na î quetibujurájá. Bairo na camasîpeere yu quetibuju atápu —na î quetibujuyupu ángel María Magdalenajããrê.

⁸Bairo cû caîquetibujuro tûgo, carõmia puame yoaro mee acoásúparã. Uwirã, bairi tunu tie quetire tûgouseanirî atucoásúpa, jãã, Jesús cû cabuerârê quetibujuránã. ⁹Bairo na caátó, Jesús puame na jûgoye buiaetayupu. Bairo buiaetari yua, caroaro mena na jëniñupû. Bairo cû caîrõ tûgo, carõmia puame cûtu na rupopaturi mena etanumurî cû ruporire pããnarî ùpûñuparã, butioro qûiroarã. ¹⁰Bairo na caátó, atore bairo na ñupû Jesús:

—Yu uwieticõãña. Yu bairârê bairo caãnarê atore bairo na î quetibujurájá: “Galilea yeparu ánãja. Topu Jesure cû mujãã ñãagarã,” na î quetibujurájá — na ñupû Jesús.

Lo que contaron los soldados

¹¹Bairo carõmia na caátóye, Jesús rupaurî ãnajêrê cacotemiatana jïcããrã na mena macããna macãpu etayuparã. Etarã yua, sacerdote majã quetiuparârê na quetibujuyuparã nipetiro narê cabaiatajere. ¹²Bairo na caquetibujuro tûgorã, sacerdote majã puame ásúparã cabutoa camasîrã tûpu jïcãrõrê bairo na catûgoñaparore bairo ñrã. Bairo na mena busu yaparo yua, soldauare paio dinerore na nuniñuparã. ¹³Bairo na nuni yua, atore bairo na ñuparã:

—Atore bairo mujãã cabaiatajere camasârê na mujãã î quetibujugarã: “Jãã cãnicoaupã. Bairo jãã cacãnitoye, Jesús cû cabuerã puame atí, cû ãnacû rupaurire yajacûpã,” mujãã ñgarã. ¹⁴Tunu bairoa quetiupau gobernador* bairo mujãã cacãniatajere cû catûgoata, jãã puame popiye baio joroque mujããrê

cû caátipeere jãã ãnotabojagarã —na î quetibujuyuparã sacerdote majã quetiuparãjãã soldauare.

¹⁵Bairo na caîrõ tûgo, soldaua puame, “Jau” î, dinerore jeyuparã. Bairo sacerdotea quetiuparã narê na caîrotirorea bairo quetibuju batoyuparã camasârê. Bairi ati rûmurî cûãrê torea bairo jeto ãmeo quetibujucõã ninucûñama judío majã.

El encargo de Jesús a los discípulos (Mr 16.14-18; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁶Bairi yua, jãã, Jesús cû cabuerã, puga wãmo peti rupore jïcã pënirõ cãnacãu majû caãna jãã ápu Galilea yeparu. Topu etarã, ùtãu, Jesús jããrê cû caîquetibujuricu majû cû jãã bocaetawu. ¹⁷Bairo qûñã yua, jãã rupopaturi mena etanumurî cûrê jãã ñroawu. Mai, jïcããrã jãã mena macããna, “Jesús catiri ñãnami,” î masîema. ¹⁸Bairo jãã cabairo, Jesús puame jããtu etari, atore bairo jãã ñwî:

—Marî Pacu Dios yu joyami tocãnacã wãme rotimasîrîqûêrê. Ùmurecõo, bairi ati yepã cûã rotimasîrîqûêrê yu joyami. ¹⁹Bairi camasã tocãnacã poari macããnarê noo na caãnopu yu yaye quetire na quetibuju ñesëãrãjã, na cûã yu yaye quetire na catûgousaparore bairo ñrã. Bairo na catûgousaro, na mujãã bautizagarã.* Marî Pacu Dios ya wãme mena, yu, cû macû ya wãme mena, bairi tunu Espiritu Santo ya wãme ñrî mena na mujãã bautizagarã. ²⁰Tunu bairoa mujããrê yu caátitoticûrîqûê nipetirijere na quetibujunetõõna, na cûã tiere na catûgousaparore bairo ñrã. Yua, mujããrê yu aweyoetigã. Mujãã mena yu ãnicõã ninucûgu tocãnacã rûmû, ati ùmurecõo capetiropu —jãã ñcûwî Jesús, jãã, cû cabuerârê.

Tocãrõã ñiña.